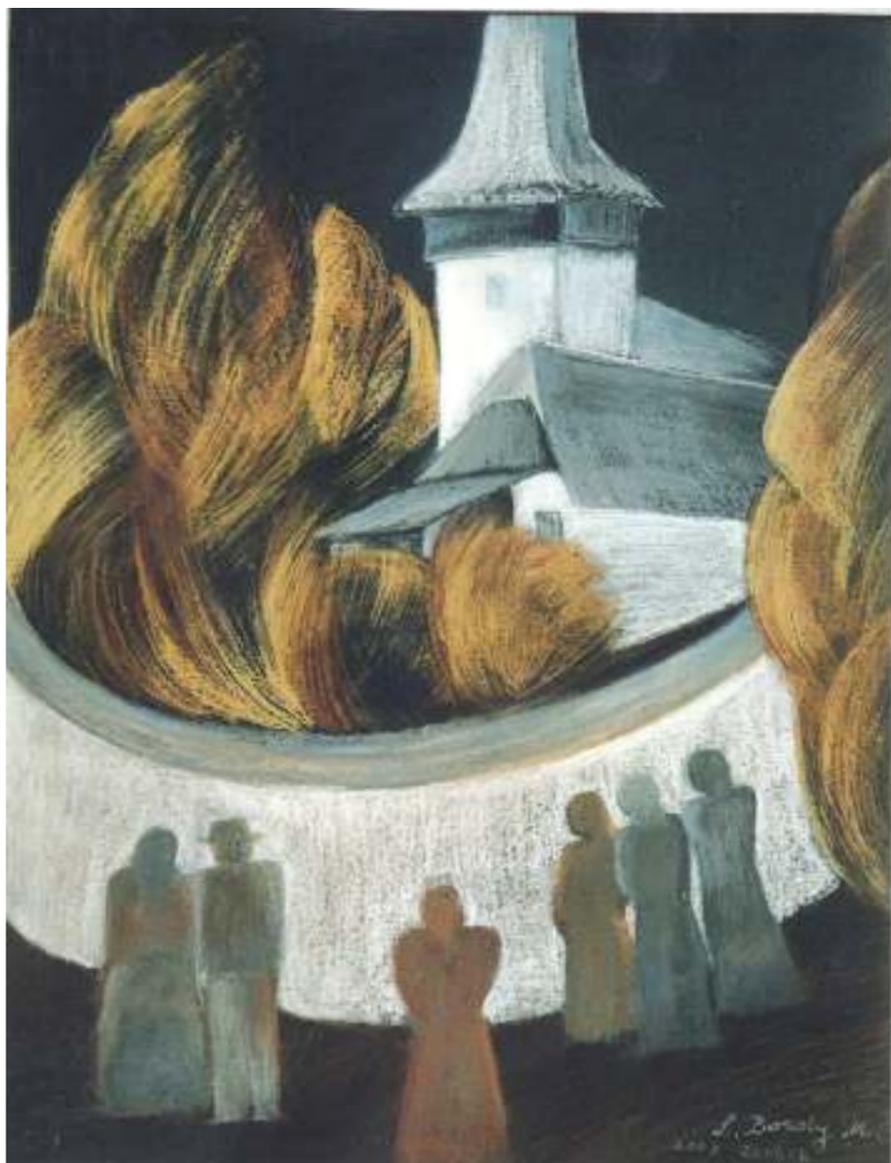




Lapszámunkat Bordy Margit festményeivel illusztráltuk.
A művészné bemutatása a 27. oldalon



Kalotaszeg

FALUDY GYÖRGY

Káposztalepke

Teraszom végén kiskertemre

nézek borongó ég alatt.

Balról fehér káposztalepke

röptül be magas házfalak

közé. Reggel szárnyat bontott

s most boldogan libeg, pedig

tudhatná, hogy nem él a bokrok

vállán, legfeljebb estelig.

Jobb fele, már kifelé szárnyal.

Futóvendégnek jött a földre –

pár pillanatra, mint mindnyájan.

Gyülekeznek fölénk a felhők.

Két csepp eső kell, hogy megölje.

Felnevetek. Nekem se kell több.

A magyar irodalom szolgálója – a világkultúra egyénisége

– Beszélgetés Szabó Magdával –

Tözsér Árpád, Mogyorósi László, Papp Attila Zsolt, Nagy Attila, Acsai Roland, Gutási Éva, Hajós János, Per Helge versei

Márton László, Mészáros Sándor, Fejtő Ferenc, Bréda Ferenc, Borbély Szilárd, Schein Gábor, Mészáros Urbán Szabó Gábor, Sebők Zoltán, Danyi Zoltán írásai

Kritika: Rakovszky Zsuzsa, Vladimír Páral, Vámos Miklós, Márkus Béla, Csoóri Sándor, Kovács András Ferenc, Fekete J. József, Beke Ottó – Deissinger Ákos – Samu János Vilmos köteteiről

Színház: Az örületben széthulló arc – a Kolozsvári Állami Magyar Színház előadásáról

Sándor vagyok én is! – Johann von Kronstadt rovata

Irodalmi humorfesztivál Gyulán

Pécs, 2005. június 14.
A Pécsi Országos Színházi Találkozó és az Alexandra Könyvkiadó által rendezett Ünnepi Könyvvásári könyvbemutatójára – a Szüret című versgyűjteménye az Európa Könyvkiadónál jelent meg –, az író né három órával korábban érkezik, így egy presszó sátra alatt, kávé és ásványvíz fogyasztása közben bőven van időnk beszélgetni. (Figyelem, ez nem interjú!) Kérdésemre, hogy hajlandó-e erre, a több mint harminc könyv szerzője azt válaszolja: „Csak nem gondolja, hogy visszautasítom?”

– Emlékszik Magda, amikor utoljára maguknál jártam, a Júlia utcában, még a férje, Szobotka Tibor is élt.

– Igen, neki a *Megmaradt Szobotkának* című könyvemben állítottam emléket.

– Fáradt?

– Nemrég jöttem meg Rómából, tegnap, tegnapelőtt író-olvasó találkozón vettem részt, ezt megelőzően szintén. Mostanában többit vagyok repülőn, mint gyalog. Szeptemberben Hollandiába kell mennem. Ugyancsak szeptemberben bemutatják Magyarországon *Kigyómárás* című darabomat, amelynek ősbemutatója 1960-ban volt.

– *Hogyan éli meg külföldi – 42 nyelvre fordították eddig műveit, Az őzet pedig éppen mostanában japánra – és hazai népszerűségét? Amely nem mai keletű, hiszen mindig is a legolvasottabb és a legnépszerűbb magyar író volt. Csak azt említeném, hogy újabban a Nagy Könyv század listáján négy könyve – Réгимódi történet, Abigél, Az ajtó, Für Elise – szerepel.*

– Képmutató lennék, ha azt mondanám, hogy nem tesz boldoggá. De ugyanakkor zavar is, hiszen sok a kötelezettségem, megérkezik a portugál kiadó, lakást kell szereznem neki, városnézésre vinnem, vidékre őhajt menni, el kell kísérem. Megérkezik a skandináv kiadó, megérkezik a lengyel, a német, ugyanezt kell tennem, bármelyik jön a negyvenkettő közül; mindenkit

vendégül kell látnom, így írja elő az illem. Engem is sok helyütt vendégül láttak, Spanyolországban például együtt vacsoráztam Letiziával és Fülöp herceggel. Egyszerűen nem térhettem ki, de mire hazaértem, alig álltam a lábamon. Ezért zavar, mert engem az olvasóim nagyon szeretnek, és ha nem mennék el, nagyon csalódottak és elkeseredettek lennének. Sajnos, nem lehetek egyszerre itthon is, meg mondjuk Törökországban.

– *A Herder-díj és a Femina-díj óta igencsak megváltozott az élete. Egyesek szerint idén „ha már nő kapta”, akkor Ön inkább megérdemelte volna az irodalmi Nobel-díjat, mint Elfriede Jelinek.*

– Abban igaza van, hogy az életem meglendült: bekerültem egy nemzetközi áramlatba, és ennek ez a vonzata. A Femina-díjat Romain Roland kapta meg először, de többek között Antoine de Saint-Exupéry (*A kis herceg*ért), és most én, *Az ajtó* című regényemért. Így tehát rengeteg olyan kötelezettségem van, ami azelőtt nem volt. Ami a Nobel-díjat illeti, ezzel nem foglalkozom, ha egyszer így határoztak; mert nekem elsősorban írnom kell. De a tennivalóimhoz tartozik az olvasóim leveleire való válaszadás, amit igencsak fontosnak tartok. Még akkor is, ha rengeteg terhet ró rám.

Folytatása az 5. oldalon

OBERTEN JÁNOS



Palackposta

Tisztelt címzett: Szócs Géza

Kedves Géza!

Véletlenül se tekintsd vitaindítónak alábbi levelem, ilyen szívességekre nem vagyok kapható, felvetett témáid ezt részemről nem indokolják. Válaszomat viszont mindenképp.

Sok minden motivál halandót, mikor tollat ragad és betűk, szavak, mondatok tömkelegében igyekszik szállást találni jó-rossz kedvének, örömeinek-bánatának, indulatainak, esetleg szépírói vagy sajtószakmunkási penzumának.

Alkalmi oknyomozóként nincs igyekeztem Freud bátyámmal, de mással szintűgy – kézen fogva – szenespincékben csatangolni, Parti Nagy Lajost idézve.

Rossz poén ez, a következő sem másképp: néhai pozsonyi – boldogabb mezőkön bóklászó – barátom dumája jut eszembe: „olyanok vagyunk, mint a repülőgép, minél magasabban szállunk, annál kisebbnek látszunk”.

Nemigen tudom, milyen bogárféleség matatja tekervényeimet, értsd agyam, belem, múltam és jelenem, mikor glosszádra reagálok (I. Szócs Géza: Beszéd a palackból, Irodalmi Jelen, 2005. augusztusi szám). Mert kell.

Személyesítem megszólításod, vélem, ahogy vélem.

Rossz, alacsony lovon ülök, az E-MIL-lel egyetlenben, és jófenét van kedvem lovagolni, még különben is... Nagyon helytelen, amit teszek, talán fel kéne társázni, vagy újmagyarán: kéne kapjál egy telefont, miként ezt

annyiszor, ennél súlyosabb esetek mián megtetem, s megtevéd te is. Igen, a tevénk, a tevéd!

Talán elbeszélgethetnénk, mert választott utadban kételkedem, sok és kellemes emlékeim(ink) közé ezt is be kell illesztenem, játékszabályoddal, feltételeddel egyetemben, melyekre nem leszek rest más irányból reflektálni.

Féligazságokkal mindig bajom volt, van és lesz. Innen kezdem körmondatomat.

Kevés emberben lakik Picasso képessége – mindkét kézzel, akár szinkronban –, örökéletű remekművet, igazat alkotni.

Engedd meg feltételezni: ritka alkalomként jobb kezed szándékát balogodra bízad. Persze, ki kell próbálni mindent, de nem puding ez, kedves Géza, sajnos nem.

Tények:

a.) Az E-MIL mint szervezet, valóban nem képviseltette magát elhunyt társunk, Kolozsvári Papp László temetésén.

b.) Az E-MIL valóban nem lépett – tudtommal – semmit Zudor János tagtársunk ügyében.

Az érem túlóldala kevésbé látványos:

Szócs Géza, az E-MIL alapító tagja, személyed, az első egyike volt, ki e hírről értesült.

A temetésen Lászlóffy Aladár, Kossuth-díjas E-MIL-tag mondott gyászbeszédet, számtalan E-MIL-tag jelenlétében.

Hol volt az E-MIL, kérdezed kesernyésen?

Be kell vallanom, bennem s kolozsvári központunk embereiben Kolozsvári Papp László

két héttel tovább élt, később kellett gyászolnunk, például veled szemben, aki bármilyen okból kifolyólag nem továbbítottad e szomorú hírt!

És nem értem, hogyan történhetett ez megbánatában az ember, a társas lény, nem igyekszik részesedni senkivel? Te sem?

Mindazonáltal tekintsd számonkérésed jogosnak.

Szervezetünk hatékonyságát firtad, különösebb magyarázat nélkül, bár tudnám, mire érted?

Talán a hiányzó koszorú, esetleg szál ibolya kapcsán? Elmaradt kezdeményezésed megtisztelő gesztusnak vélte volna minden tagunk, amennyiben ezt az erdélyi magyar írók nevében (is) megteszed.

Hatékonyságunk elsősorban tagságunk segítőkészségén, kezdeményező-készségén alapszik.

Ha jobbat tudsz, örömmel venném, vennék! Mint önszerveződsünk és önrendelkezésünk zálogát.

Nem én voltam az egyetlen, aki ezt ekképp fogalmazta meg. Alapokmányunk kézjegyed is viseli, sőt, átírtad, aláírtad szervezetünk alakulásának napján is, 2002. március 9-én, a kolozsvári Music Pub-ban. Erről ennyit.

Első, egyben második tételeled-ítéleted Zudor János esete.

Persze, megint igazad van, de osszuk el: fele a tied, fele az enyém, ha már féligazságok megszgyéjén járunk.

Jancsi gyermekkori játszópajtásom volt, már akkor jól ismert kórképével...

Ez a folyamat nem tegnap, nem tegnapelőtt kezdődött, mindketten legalább harminc esztendeje ismerjük őt.

Miért nem akadt az elmúlt másfél számonkérhető évtizedben egyetlen nagyváradi kiadvány, egyetlen erdélyi kiadó, ami jobbát nyújtotta volna, nem a bazilikai csodatevő Szentjobbót, hanem a köznapit segítő e hihetetlenül tehetséges, de végtelenül sérülékeny alkotó felé? (Sőt, kiegészíteném kérdéseid sorát, bár restelkedve s bocsánatkérőn: hol volt a testvére, hol a felesége és családja ezidő tájt? Hol voltak a már felnőtt gyermekei?)

Kedves Géza, köztudottan a felelős kiadók, tulajdonosok, főszerkesztők, szerkesztők és kritikusok majdnem mindezen kiadványok esetében jó ideig személyed körül, személyedben is keresendők!

Melyik értelmező szótárad nótaarendjébe illesszem be e keserveset?

Glosszáid végén indokolt a többes szám első személy: MI.

Igy nézünk ki. Csoportkép, mértékletes, kérdőjel-szerű térelválasztókkal.

A felelősségátvitel problémáiról még nem nyílt alkalmunk egyetlen E-MIL-közgyűlésen sem vitázni. Amennyiben egyszer tiszteleted tennéd, ne feledd felvetni e témát!

Barátsággal:

MÁRKUS – BARBAROSSA JÁNOS,
az E-MIL elnöke

Utóirat

Barabás Zoltán nagyváradi költő-közírótól származó értesüléseim szerint az említett lapszám szerkesztése előtt rendeződött Zudor János nagyváradi társunk lakhatósága. Másra semmi kilátás.

Szilágyi Zsófia

Dezső, már megint



Ha át akarod élni, hogy a kortárs írók kortársa vagy, járj felolvasóestekre. Ez a jelen és a jelenlét műfaja: csak elképzelni tudod, hogyan olvasott fel Móricz vagy Kosztolányi, a maiakat viszont hallgathatod, sokszor és sokáig; ebből az élményből csak most részesülhetsz, még ha van is kép- és hangrögzítés. Tudjuk, hogy az nem ugyanaz.

Jelen lenni jó, még ha csak később érted is meg, mennyire. Egyik utolsó egyetemi vizsgámon történt, hogy a professzor úr rám nézett, majd azt mondta: „akkor talán Illyés lírájáról, legyen szíves”. Nem szeretek veszíteni, ezért gyorsan végigfuttattam, milyen készletből építhetem föl ezt a feleletet: 1. *Puszták népe*; 2. *Egy mondat a zsarnokságról*; 3. *Ott voltam Illyés Gyula temetésén*. Hamar rájöttem, hogy az ütökártya a harmadik lesz: a jelenlét. És sikerült. Azt az enyhe szégyenérzetet már elfeledtette velem, hogyan tudtam én ebből az élményből egy 45 perces beszélgetést kerekíteni, aminek a vége egy könnyes szemmel beírt jeles lett. Hiszen 10 évesen voltam ott, azon a temetésen, amiből nem emlékszem semmire. Csak az esőre, sok fekete ruhás férfira, és a duzzogásomra: mérgező voltam, hogy a bátyám, mivel nem tudott hova tenni, elvitt magával.

A felolvasóestek közönsége sokszor ugyanúgy nem éli meg a jelenlét súlyát, ahogy én, tízévesen. Először is azért, mert nincs jelen. Vagy látszatra igen, de folyton kimegy. Cigarettazik és beszélget az előtérben. Ez persze nem akadályozza meg abban, hogy részletesen elmesélje másnap, ki milyen rosszul és rosszat olvasott fel. Felolvasás közben a terem két végében egyébként is másként telik az idő, ezért a közönség sokszor úgy jár, mint a *Hajnali háztetőlők* Bébé Wagnerral: „Néha már-már ott tartok, hogy szeretem, tetszik, de akkor mindent elrontanak azzal, hogy nem hagyják abba.”

Pedig az írók igyekeznek nagyon. Bár panaszkodnak sokszor, hogy egyszólamúak lettek a felolvasóestek, ma csak az jön be, ami vicces. Érdemes megnézni ezért, hogyan építették fel estjeiket a boldog klasszikusok, például Móricz: „Ha már Debrecenben leszek, nagyon szeretném, ha a Nyugat-barátok erre az alkalomra összejönnének, és nem túl nagy teremben minimális belépődíj mellett egy Nyugat-propagandaülést tartanának. Ezen az ülésen én hajlandó vagyok felolvasni s előadni azt, amit előző napon, szombaton Nyíregyházán fogok a Bessenyei Körben, az ottani vármegyeháza nagytermében elprodúálni.”

Ez a műsor 3 részből áll:

1. A Nyugat és az irodalmi megújulás kérdése
2. *A tiszazugi méregkeverők*
3. *Egy vidám novella*

Móricz biztosan tudta, melyik művére gondol itt – az én hallgatóimnak a biztos bukást jelentené, ha feltenném a vizsgán a kérdést: „sorold fel vidám Móricz-novellákat”. Volt neki egy felolvasásra szánt, vidám, és mindig azt olvasta? *Barabások 2.?* *Tragédia* helyett *Komédia*?

Az író nemcsak a közönség öröme, de a jó szervezés és a tisztas honorárium is motiválja a felolvasásra. Vannak ugyan szerény írók, akik számot vetnek a helyzetükkel, és nem beszélnek a pénzről (Móricz például „nem túl nagy teremről” és „minimális belépődíjról” ír a levelében) – egy írószár azonban másképp szervez:

„Igen tisztelt uram, megtisztelő felszólításának szívesen eleget teszek: részt veszek az önök által rendezendő estélyen, prózát és verseket olvasok föl. Csak arra kérem, hogy zeneszámokat is iktassanak műsorukba. Tapasztalatom az, hogy az emberi hang egy estén át – zene nélkül – egyhangúvá válik. Költéségeim teljes fedezésére természetesen számot tartok.”

Az estély pontos időpontját mihamarabb legyen szíves közölni velem.

Igaz híve:
Kosztolányi Dezső

A felolvasóestekre, mint tudjuk, kellenek nők is: többnyire ők hallgatják, néha fel is lépnek benne. Nem volt ez másképp régen sem – a szervezők „nő is legyen” problémájával Móricz is szembenézett: „Tóth Árpád emlékére négyen lemegyünk. Kosztolányi, Gellért Oszkár, Ascher Oszkár meg én. Oláh Gábor és Ady Lajos szerepeljenek Debrecenből, s hogy nő is legyen, azt hiszem, ott van most Könyves Tóth Erzsébet, ő szavaljon Tóth Árpád-verseket. Ha ő nem volna ott, egy másik nő, de nagyon finom ember legyen, mert Tóth Árpádot csak nemes és finom léleknek szabad közvetíteni.”

Arra gondolok most, én nem szeretném, ha Kosztolányi estélyébe zeneszámokat iktatnának. Hallgatnám azt a prózát és a verseket akármeddig, ha a kortársa lehetnék. És nem mennék ki az előtérbe egy pillanatra sem. Aztán rájövök, dehogynem. Ülnek ott, néztem, milyen igaza van Márainak, tényleg előadja Kosztolányit, mintegy apaszínész, és közben dühöngenek, hogy Dezső, már megint. Már megint a *Szegény kisgyermek panaszaból* olvasol. Körülnéznek, hogy vannak-e ismerősök, és csendben kimennek a büfébe.



Erővonalak

Riedl – Pintér Poétikája

Karinthy Frigyes állította, hogy a múlt eseményei csak torzított formájukban érnek el mihozzánk. Amennyiben ez az állítás az irodalom történetére vonatkozik, semmisen igazabb nála. Jelenleg úgy tudjuk, hogy a század első évtizedében ébredt újjá a magyar irodalom, Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Móricz Zsigmond és mások jelentkezésével. Legyőzték a konzervatív ellenállást, és hamarosan ők lettek a magyar irodalom választott élcsapata. Ez persze így nem igaz, mert én még emlékszem reá, hogy a küzdelem hosszabb ideig tartott és hevesebb volt, mint ahogy manapság tartják. Tisza István miniszterelnök mérges bogycsókát termő bokornak nevezte Ady Endrét, míg Berzeviczy Albert, a Tudományos Akadémia elnöke francia bolondságok elterjesztőjének tartotta. Ehhez az ügyszemélyes élmény is köt. A farsori Evangélikus Gimnáziumba jártam, amikor 1927-ben magyar irodalomlomban Riedl – Pintér Poétikáját tanultuk. A könyv Kozma Andor és Vargha Gyula versei után utolsónak – ez volt az engedmény – Ady Endre: *Földföldobott* c. versét hozta búcsúzóul. Mikor ide értünk, Szegedy tanár úr összecsapta a könyvet. „Ezt a marhaságot a hazátlan Ady Endrétől természetesen elhagyjuk!”. Tanítás után, 1 órákor, ennek következtében az osztály többsége a körüli antikváriumokba szaladt, hogy Ady Endre válogatott verseit megvásárolja. Ady magyar elismerése valójában csak a harmincas évek elejére tehető. Akkor jött rendbe, azaz azóta érezzük költészetét hatalmasnak.

Hevesi András

A *Párizsi eső* szerzőjének szerepe az irodalomban csak mértékletesen közismert. Csecsemőarcú, drabális fiatalember volt a harmincas évek végén, fia Hevesi Sándornak, a Nemzeti Színház igazgatójának. A harmincas évek legvégén Párizsba emigrált és ott találkoztam vele. A Montparnasse-on lakott, a Dome nevű híres kávéház mögötti utcában, az ötödik emeleten. Kis apartmanban lakott, fűrdőszobával és nagy íróasztallal. Szomszédja francia festő volt nagy műteremmel. Miközben Modigliani éhezett, Hevesi szomszédja gazdagon élt. Ugyanis vidéki királypárti klubok számára a nevesebb francia királyok arcképét vagy az életükéről szóló jeleneteket festette meg, és nem győzött eleget festeni. Őt úgy ismertem meg, hogy az ittas Hevesit gyakran kísértem haza, és lakása kulcsait a festő segítségével halásztuk ki zsebeiből. Hevesi ugyanis átjárt kávéházamba, a Flore-ba a Boulevard Saint Germain-en. Hazafelé menet 13 kocsmá mellett mentünk el, és ő 13 kocsmába ment be, hogy egy pohár közönséges vörösbort megigyon. Őn kint maradtam a kocsmá előtt. Egyetlenegyszer történt, hogy könyörgésére én is bementem. Miután egy-egy pohár vörösbort megittunk, Hevesi kérdést intézett a kocsmároshoz, hogy nincs-e jobb bora. A kocsmáros azt válaszolta, hogy van a pincében egy hitelesített hordója 1830-ból. „Abból hozzon!” – mondta Hevesi. A kocsmáros felhozott két poharat remek illatú folyadékkal, mely inkább cukros víznek tűnt, mint bornak. Aztán a kocsmáros hozta a számlát: 2 pohár közönséges vörösbort összesen 1 frank, 2 pohár évszázados bor 2000 frank. Hevesi rendőrt kiáltott, s az néhány perc múlva meg is jelent. Lement a pincébe, átnézte a hitelesítő okiratot és felszólította Hevesit, hogy fizesse ki az összeget. Így is történt; utána kissé kifúlva ballagott mellettem.

Erdeklődésem Hevesi iránt mindenekelőtt könyvének szolgált, melyet akkor készített. A mű Juliánusz Aposztata életéről szólt. Hevesi rendkívül érdekes részleteket olvasott fel, elsősorban abból az időből, amikor Juliánusz az athéni filozófiai iskolába járt és a neoplatonista irányzatot képviselte, hosszú és rendkívül érdekes vitában a többi filozófiai iskola ellen. Időközben kitört a háború, Hevesi be akart lépni a francia seregbe, jelentkezett, de állapota miatt nem vették be. Ekkor kihallgatást nyert Daladier miniszterelnöknél, aki érdeklődéssel hallgatta Hevesi nagy monológját és elintézte, hogy felvegyék a hadseregbe. Dijonba ment kiképzésre és mikor két hét szabadságot kapott a kiképzés végén, azt nem vette fel, mert példamutató katona akart lenni. Saint Didier mellett esett el, amikor a németek elárastották Franciaországot, és a franciák külföldi önkénteseket és arabokat küldtek előre, míg ők maguk lihegve futottak hátrafelé. A Juliánuszról szóló regény elveszett, pedig úgy emlékszem, kitűnő írás volt, sokkal jobb Gore Vidal azóta megjelent közismert könyvénel.

Forgács Antal

Az új költői nemzedék a harmincas évek első felében kezdett jelentkezni. Sokan voltak, akadt



Faludy György

Irodalmi tévhitek

közöttük közismert híresség, míg mások nyomtalanul elveszték. Forgács Anti közel 100 kilós, pirospozsgás, erőteljes és ugyanakkor szelíd fiatalember volt, aki csendes fanatizmussal kommunista elveket vallott és szolgált. A két halálraítelt és kivégzett kommunista, Sallai és Fürst egyikének ő adta oda az útlelet, hogy Moszkvából Magyarországra jöhessen. Azokat fölakasztották, de neki nem lett bántódása; állítólag pénzzel a rendőrségen mindent el lehetett intézni.

Párizsban kommunista körökbe járt, de gyakran eljött hozzám és verseket olvastunk egymásnak. Mikor a Ribbentrop–Molotov paktumot megkötötték, és a kommunisták kétségbeesetten jajgattak, Forgács Anti ezt magától értetődőnek találta és ünnepelte, nagyokat kacagva azokon, akik siránkoztak. Néhány órával azelőtt, hogy a németek bejöttek Párizsba és mi menekültünk, felmentem Forgács szállójába. Míg én és valamennyi emigráns barátom szerény és piszkos penziókban laktunk, többnyire a nyolcadik kerületben, addig Forgács előkelő szállójában lakott, előszobával, szalonnal és hálóval. Bementem hozzá és fölajánlottam neki, hogy meneküljön velünk együtt, mert negyvennyolc órán belül a németek lesznek a város urai. Azt felelte: „Megértem, hogy polgárember létedre menekülni kényszerül. Én azonban kommunista vagyok, a náci szövetségese, akiket ugyan nem nagyon szeretek, de akik meg fognak védeni a francia liberálisok áskálódásai ellen. Maradok Párizsban.” Kétségbeesetten próbáltam meggyőzni, hogy érvei hamisak, hogy koncentrációs táborba viszik és felakasztják vagy agyonlövik. Nevetve utasította el érveimet, miközben remek konyakot ittunk. Végül kapatosan, de eredménytelenül hagytam ott szállóját.

Sorsát Madeline-től, szeretőjétől tudtam meg, amikor Amerikából jövet hazaúton megálltam Párizsban. Aix-en-Provence mellett, egy kis faluban húzódtak meg, amikor a németek megkezdtek a zsidók és a kommunisták összeszedését Franciaországban. A falu közvetlenül a legmagasabb hegyek alatt helyezkedett el, és csak ritkán fogadott náci látogatókat, de jövetelükről majdnem mindig előre értesültek a faluban. Nagyon gyakran megesezt, hogy másnapra náci látogatás híre terjedt el, de senki sem jött. Egy ilyen alkalommal Forgács ott maradt a falusi fogadóban, a náci elfogták és valamelyik német koncentrációs táborban pusztult el. Néhány kellemes, de nem nagy igényű verse maradt ránk.

Matolay Etele

A *Népszavac*. lap irodalmi szerkesztője voltam a negyvenes évek vége felé, mielőtt Recskre vittek. Akkoriban egy fiatalember jött fel hozzám. Rendkívül értelmesnek tűnt, négy vagy öt verset hozott mutatónak. A versek váratlanul jók voltak, köztük néhány a szokott negyvenöt sornál ugyan hosszabb, de elsőrangú. Leadtam az egyik verset a nyomdába, mikor a szerkesztő, Horváth Zoltán berohant szobámba és kijelentette, hogy szocialista lapban ilyen nevű ember, mint Matolay Etele nem szerepelhet, úgyhogy javítsam ki a nevét Matolay Pálra. Azt feleltem, hogy láttam személyi igazolványát, Matolay Etelenek hívják, nevét a szülei adták és nem ő, nincs jogunk átnevezni Pálra, erre megkérni sem vagyok hajlandó. Vagy fél órát veszekedtünk, mert két szerkesztőtársam, Palotai Boris és Vészi Endre is oldalra álltak. Eredményt nem értünk el, úgyhogy Matolay verseit nem közölhettem. Később, a forradalom alatt a Szeretet kórházban láttam, ahol súlyos vesebajjal operáltak, úgyhogy nem tudott kijönni velem külföldre.

Sorsáról hosszú leveléből értesültem esztendőkkal később. Matolay szobrászsnövendék is volt, nemcsak költő, és miután fölgyógyult betegségéből, egy ismert szobrászhoz állt be tanítványnak. Ez a mester Szukarno indonéz köztársasági elnök óriási szobrák készíttette el, melyet lapos teherkocsin készültek Hamburgba és onnét hajón Jakartába szállítani. A csomagolást, mint írta, ő rendezte el, méghozzá úgy, hogy Szukarno lábait közt kis hely maradt számára, és még a levegővel is összekötöttésben maradt. Egy jó hétre való kolbászt is magához vett, és a Nyugati pályaudvar mögött beszállt Szukarnoba, aki a hátán

feküdt a tehergépkocsiban. Minden rendben folyt, míg a Rákosterezőn, éjjel egy kutya megszagolta a kolbászt, és vég nélküli ugatásba kezdett, mire az Államvédelmi Hatóság is megjelent és kihúzta rejtékhelyéről. Háromévi börtönt kapott. Utána megpróbálta a szokást egy hűtős teherkocsin. Ezer fáccal együtt érkezett Bécsbe úgy, hogy a hűtést sikerült megszakítania. Ekkor írta nekem a levelet, hogy itt áll Bécsben, és nincs egyebe, mint ötven versének kézírata. Nem hallottam többé róla.

Horváth Béla

A harmincas évek kezdetén jelentkező költőnemzedék egyik hajdan nevezetes tagja. Weöres Sándor és Radnóti Miklós mellett a harmadik nevezetesség, akitől egy ideig többet vártunk, mint a másik kettőtől. Katolikus költő volt, fekete nagykabátban járt, bazsarózsával gomblyukában, fekete csikos nadrággal és lakkcipőben. Ha cikkei vagy versei miatt bíróság elé került, egyházatyáktól idézett latin nyelvű mondatokat, amelyek mellette szóltak. A kúriai bíró nem sejtette, hogy az Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston, Petrus Abelard idézeteket Horváth Béla abban a pillanatban találta ki. Katolikus volta is imponált a Szép Szó körének és a radikális katolikusoknak, mert egyike volt a nagyon keveseknek, akik Hitler és a magyarországi svábok hazaárulása ellen bátran kiállt (...ti bamba svábok / a pofátokba dög-halált okádok / én élve-halva vadászok tirátok / ti gyilkosok, ti vérvívó pogányok).

Bátorsága mellett szerelmi életéről minden szegyenkezés nélkül tett vallomást fiatal hölgyek jelenlétében is. Egy alkalommal a Centrál kávéházban, fiatal feleségem s egy másik hölgy jelenlétében ilyen fajta vallomást hangoztatott: „Szentkirályszabadján, szülőföldem közelében jártam tegnap este. Védőszentem, Sienai Szent Katalin engedte meg szerető szívvel, hogy a szénapadláson fiatal parasztlány szeretőmnek egymás után ötször bizonyítsam be férfiaságomat. O, ti áldott égiek, segítsétek sokáig e gyakorlattal szegény szolgátokat!” Az ilyen vallomások után gyakran komoran ült, és csak nagy fekete szemét forgatta. Más alkalommal óriási kacagásban tört ki.

Amikor a Szép Szó munkatársai nagyrészt emigráltak Franciaországba és Angliába, Horváth Béla itthon maradt, és a negyvenes évek elején bátran kiállt a náci szörnyeteg ellen. A Garay téren fölugrott egy hordóra kezében egy fél citrommal, azt kifacsarta, majd elhajította: „Emberek, ezt csinálják veletek a németek!”. Hatása sok idejrendkívüli volt. A háború végén Olaszországba menekült, és tulajdon bevallása szerint a pápai testőrség tagja lett. Később – ugyancsak tulajdon bevallása szerint – egy génuai kolostorban szerzeteskedett, miközben a városban felesége volt, aki két leányt szült neki.

Amikor a Szabad Európa rádió megindult Münchenben, ő is ott volt, és társainak előadást tartott arról, hogy most Amerikának van pénze, és most őket kell szolgálni. Ugyanakkor azonban egy kitűnő folyóiratot, a Látóhatárt indította meg, melynek szerkesztője maradt, és ugyanakkor rengeteg jó előadást tartott a Szabad Európa rádióban. Egy alkalommal, miután Londonban szerkesztettem az Irodalmi Újságot, az angol nyomdásztrájk

miatt kénytelen voltam Münchenbe utazni, hogy az Irodalmi Újság egy számát ott adjam ki. Horváth Bélánál laktam, aki akkoriban mintegy ötvenéves volt és rendkívül vidám életet élt. Reggel kocsmájába vitt, ahol kolbászt, sonkát, sört reggeliztünk, miközben ő régi jelmondatát idézte: „Ó te drága Aquinói doktor, óvj meg bennünket a gonosztól.” Utána elvitt a tisztítóba, ahol piszkos

inget leadta a tulajdonosnőnek, egy huszonéves, nagyon szép nőnek. A nő férje közben az autóból csomagolta az ingek egyik szállítmányát, melyet Augsburgba akart vinni. Béla mondta, hogy menjek a kocsmába vissza és ott várjak rá. Engem viszont a kíváncsiság vezérelt, és átellenben egy kapualjban bújtam meg. A férj kocsijával elment, Béla belépett a tisztítóba, a fiatal lány pedig lehúzta kettejükre a redőt. Háromnegyed óra múlva Béla vidáman megérkezett a kocsmába.

Néhány évvel később Béla ájtott Londonba, mert mint mondta, kitétték a Szabad Európától, méghozzá radikális és becsületes nézetei miatt, és az új Látóhatár következő számát pénzhány miatt nem tudta kihozni. Fölvittem az amerikai követség egyik ismerős tagjához, Delgado úrhoz, aki jelentős összeget nyújtott át Bélának. Ugyanakkor gondoskodtam róla, hogy a volt lengyel emigráns kormány nyomdájában, a Waterloo Bridge mellett majdnem ingyen nyomtassa ki az új Látóhatárt. Később megtudtam, hogy tudomom kívül fent járt a Magyar Zsidó Egyesületben, és onnét is kapott pénzt. De a legvégén még azt is megtudtam, hogy előzetesen a Kádár kormány megfizette neki a kiadás költségeit. A lap tele volt Amerika-ellenes cikkekkkel, melyeket nagyrészt Horváth Béla írt.

Ezek után Horváth Béla, az emigráns hazatért Magyarországra, és a Magyar Nemzetben tudósításokat közölt rólunk, emigránsokról, kiket – Cs. Szabó Lászlót és engem is beleértve – fasiszta bitangoknak nevezett. Csét annyira bosszantotta Horváth viselkedése, hogy barátjaival elterjesztette, hogy Horváth Béla a Kádár kormány ügynöke a magyar írók ellen. Így, mondhatni magányosan ült a Zserbóban arra a rövid időre, amíg még élt.

„Ti drága költők franciák és angolok / hazámban oly hazátlanul csatangolok! / de gyáva népnek nem kell a szabadság / csak nézik, hogy a jobbakat akasztják / a püspök úrtól egy taliga fát lop / és cipeli az örök szolgásgót, / a szabadságról minden században lekészt, / a kocsmákban kinyíltak itt a kések / a döngölt földön szolgavér szíváro / és bólogatnak rá a kiskirályok.”

A vers a harmincas évek közepének igen reális képét adja a magyar társadalomról. Horváth Bélának egy egész sor hasonló költeménye maradt ránk. Mi az oka mégis, hogy a költőt szinte teljesen elfelejtették? Kétségtelen, hogy amorális élete nem gyakorolt íróársaira kedvező hatást. Régi barátja, Ignóus Pál megjegyezte, hogy undorodik tőle. Hasonló okokból én már jóval előbb fölmondtam barátságunkat. Mégis sajnálom, hogy verseiből legalább mutatónak egy vagy kettő nem került antológiánkba.

2005. szeptember



A többi néma csend

Késő délután volt, sötétedett már, amikor a konzulátuson megjelent a Béla, és közölte, hogy rosszul érzi magát. Kissé meglepő volt, hogy bejutott, mivel a konzulátus egy irodaház nyolcadik emeletén foglalt el néhány helyiséget, és a portásnak elvileg mindenkit be kellett volna jelentenie, sőt elvileg az előszobaajtó is be volt zárva, de a Béla mindenestre bejutott. Pedig rosszul érezte magát; legalábbis ezt állította, és nyilván igazat mondott, mert reszketett, és alig állt a lábán.

Igazából az is meglepő volt, hogy a Béla talált valakit a konzulátuson. Ebben az órában elvileg már senkinek nem kellett volna bent lennie. Azt pedig a Béla nem tudhatta, hogy a konzulnak gyakori szokása volt munkaidő után egy-két órával tovább maradni a hivatalban. Ilyenkor írta be a számítógéphez naplószerű feljegyzéseit a munkájával összefüggő eseményekről. Ezeket később kitűnően tudta hasznosítani a hivatalos jelentések összeállításakor, néhány érdekességet pedig magánlevelezésébe is áttemelt: például, hogy miként zajlott a Nobel-díjas Kertész Imre felolvasása a városi főkönyvtárban, mely egy-szersmind helytörténeti múzeumként is működik, vagy hogy milyen bensőséges hangulatú volt a március 15-i ünnepség, melyet rendhagyó módon egy középiskola dísztermében tartottak, vagy hogy milyen előkészületek folynak a köztársasági elnök jövő nyáron esedékes, kétnapos látogatására.

A konzul nemrég ünnepelte hatvanadik születésnapját, és egyre gyakrabban gondolt a halálra. Első házasságából született fiai maguk is meglelt emberek voltak már, mindkettőnek családja volt. A hozzájuk fűződő szeretet ellenére a konzul – munkája természetéből adódóan – ritkán találkozott velük. Sok évvel ezelőtt, amikor otthagya az egyetemét, és a külügyminisztériumban kezdett dolgozni, úgy képzelte, hogy egyszer majd, amikor megöregszik és nagyon sok ideje lesz, szépirodalmat fog fordítani arról a nyelvtérületről, melyet előbb tolmácként és filológusként, később diplomataként megismerhetett. Most azonban, visszatekintve korábbi éveire, próbálta felidézni azt a pillanatot, amikor nemcsak a politikában, hanem a szépirodalomban is annyi minden megváltozott: Magyarországon új könyvkiadók alakultak, amelyek lektorait ő már nem ismerte; új folyóiratok jelentek meg, számára nehezen követhető; az új szerzőkről és műveikről már nem is beszélve. De hát ebben a kellemes éghajlatú országban is, melynek tájait, városait és nyelvét ő annyira jól ismeri, az utóbbi tizenöt évben egy sor olyan író és költő jelentkezett, akikkel ő nemigen tud mit kezdeni. Ahogy ez irányú kedvezőtlen tapasztalatai sűrűsödtek, úgy foszlott szét az időskori műfordítói tevékenység amúgy sem túlzottan termékeny ábrándja.

A férfihangok hallatára előjött a másik szobából, ahol az adminisztratív munkát volt szokás végezni, a konzul felesége.

– De hiszen magát ismerem! – dadogta a Béla.

Ebből is látszott, hogy valójában nem ismeri fel a konzulné, annyira rosszul van. A konzulné, valahányszor busszal vagy metróval ment a belvárosba, soha nem mulasztotta el felkeresni azt a sétálóutcát, ahol a Béla egy összecusukható széken üldögélt a mappájával és a rajzeszközeivel, és vagy már éppen rajzolta, vagy még csak nézelődve várta azt a mindenkorit turistát, akinek élethű portróját, illetőleg vicces karikatúráját szerény díjazás ellenében elkészítheti. Utóbbi esetben, ha a Bélának épp nem volt tennivalója, a konzulné mindig váltott vele néhány barátságos szót. Ily módon értesült róla, hogy a Béla még a hetvenes években disszidált; próbált élni itt is, amott is, de már vagy húsz éve ki sem tette a lábát ebből a tengerparti nagyvárosból, ahol pálmafák nőnek a járdán, és papagájok röpködnek az úttest fölött. Illetve mégsem. A Béla csak arról mesélt a konzulnének, hogy mik a jó helyek az utcai rajzoló számára, továbbá, hogy egy jó helyet miképp lehet megszerezni és megtartani. A disszidálásról, meg arról, hogy a Bélának óvodáskorú kislánya volt, akit a hozzátartozó anyukával együtt ottelejtett Nyíregyházán vagy Debrecenben, a konzulné a helybeli „magyar kolónia” valamelyik idősebb tagjától hallott.

A fentebbi kifejezést azért láttuk jónak idézőjelbe tenni, mert a városban kevés magyar volt letelepedve, ők is szétszórtan éltek, és nem tartottak rendszeresen

MÁRTON LÁSZLÓ

Temetés külföldön

kapcsolatot egymással. Nem is az ő kedvükért jött létre a konzulátus a kilencvenes évek elején, hanem részint a gyorsan fejlődő kereskedelmi kapcsolatok reményében, részint a magyar turisták és átmeneti munkavállalók miatt, akikből viszont évről évre egyre több volt. A velük való mindennapos érintkezésben a házaspár igen hamar tapasztalhatta, hogy az ember – így tehát konkrétan a magyar ember is – annyiban észlelhető, amennyiben megoldandó feladatot vagy problémát jelent.

De hiszen az orvost is jobban érdekli a beteg ember az egészségesnél, és a rendőrség számára is fontosabb a gyanúsított, illetve a bíróság számára a vádlott, mint az olyan személy, akit egyelőre még nem gyanúsítanak és nem vádolnak semmivel. A konzulnak és konzulnének, ha leszámítjuk a hivatalos ünnepeket, a gazdasági és kulturális programokat, szinte kizárólag orvosi, rendőrségi és bírósági esetekkel akadt tennivalójuk. Elvesztett és ellopott irattárcák, táskák, bennük útlevelel, pénz, bankkártya, vonat- vagy repülőjegyek: ezek voltak a leggyakoribb és leg-egyszerűbb ügyek. Fiatal nőkre, akik a terheség utolsó hónapjaiban még nagy sietve megreszkíroztak egy kellemesnek ígérkező utazást, némelykor a városban vagy környékén jött rájuk a vajúdas; a konzulné sűrűn látogatta őket a születészetten, és elintézte a biztosítással plusz a hazautazás időpontjának módosításával járó teendőket.

Eljárt a vizsgálati fogházba és a börtönbe is, ahol szintén előfordultak magyar állampolgárok és egyéb, magukat magyarnak valló személyek. Garázdák, tolvajok, gyalogost gázolók, frontálisan ütközők: ezek voltak a legtöbben. Nem mindegyik örült a konzulné látogatásainak, de többé-kevésbé mindegyikük bajban volt. Egyszer egy prostitúcióra kényszerített tizenhat éves lány háromkor hívta a konzul mobilszámát (soha nem derült ki, honnét szerezte meg), és rögtön azt kérdezte: „Ide tetszenek tudni jönni?”, de a helyet, ahol abban a pillanatban tartózkodott, már nem tudta megnevezni, visszahívható telefonszám pedig nem állt rendelkezésre. Ugyanő, amikor sérülései nagyjából már begyógyultak, és kiszülődhetett hazafelé, a kocsiiban ülve felsóhajtott; fájt neki, hogy ennyire szép helyen szenvedett ilyen sokat.

Egyszer egy megcsonkított, meztelen holttesthez hívta őket a rendőrség, azt állítva, hogy ez egy magyar holttest. Utóbb kiderült, hogy tényleg az. De a legjobban azt a Dél-Amerikából érkező fiatal szakácsot sajnálta a konzulné, akinél kis mennyiségű heroinot találtak a repülőtéren a vámosok. A házaspár biztosra vette, hogy a megbízók, bárkik voltak is, szándékosan mutatták be a fiatal embert, hogy ily módon eltereljék az egyidejűleg érkező, jóval nagyobb másik szállítmányról a figyelmet. Hat évre ítélték a szerencsétlent, ebből mostanáig másfelet töltött le.

A konzulné járt hozzá beszélőre, vett neki nyelvkönyvet és szótárt, még magyar kártyát is szerzett neki, és tartotta a kapcsolatot a Budapesten élő hozzátartozókkal.

Ilyen eseményekből és ügyekből állt össze az odakinti magyar életnek egy igen jelentős része.

A Bélával ilyesmik nem fordultak elő. A Béla nem adott feladatot és nem jelentett problémát. A Béla csak úgy élt, bele a világba. Üldögélt az összecusukható székecskéjén, várakozott és rajzolt, rajzolt és várakozott. Ha esett az eső, behúzódtott a szemközti kávéházba, melynek pártfogását vagy legalábbis jóindulatát élvezte. A város egyéb helyein a konzulné sohasem látta a Bélát. Sem a székesegyházban és környékén, sem a tengerparton, sem a középkori negyedben, sem a vásárcsarnokban, sem a bolhapiaccon. Csak abban a régi hadvezérről elnevezett utcácskában, ahol a kávéháza volt. A konzulné már az első vagy a második alkalommal észrevette, hogy a Béla milyen gondosan ügyel a külsejére, noha nyilvánvalóan szűkölködik. Mindig ugyanazt a világosbarna zakót, zöld kordbársony nadrágot hordta, de az mindig makulátlanul tiszta volt, ő maga mindig frissen borotválva, frissen igazított hajjal.

Talán van valakije, aki gondot visel rá. Vagy ha nincs, akkor legalább van egy tükre, amelybe reggelente belenézhet, és valahol van egy fal, amelyre felakaszthatja ezt a tükröt.

Most azonban itt van a Béla, és közli, hogy rosszul érzi magát, ez pedig, bárhol nézzük is, feladatot és problémát jelent. Igaz ugyan, hogy az ember, amennyiben rosszul van, többnyire orvoshoz fordul, nem pedig a Magyar Köztársaság külképviseletéhez, de a konzul már megszokta, hogy először ő birkózik meg a helyzettel, és csak azután vívna meg az állapottal az itteni orvosok. Tehát felajánlotta a Bélának, hogy a saját kocsiján beviszi a kórházba.

Mire a Béla felnyögött, hogy: jaj, csak aztne! Hogy ő éppen ezt szeretné elkerülni. Mire a konzul, kissé meglepődve, de azért kedvesen és udvariasan megkérdezte, akkor hát miben segíthet? Az igazat megvallva, attól tartott, hogy a Béla olyasmit kíván, amit nehéz lesz teljesíteni. Például, hogy otthon szeretne meghalni, Nyíregyházán vagy Debrecenben, de nincs pénze útiköltségre, és otthon sem tudja majd visszafizetni a repülőjegy árát. Az utóbbi évben ismét lefaragtak néhány tételt a konzulátus költségvetéséből, mondván, hogy fokozottan takarékoskodni kell. Elvégre a konzulátus, bár a minisztériumban senki sem vitatta fontosságát, mégsem olyan magas szinten szolgálja a kétoldalú kapcsolatokat, mint a fővárosban a nagykövetség, márpedig a nagykövetség is kevesebb pénzt kapott idén, mint tavaly. Egyszóval: különböző okokból, ám egyforma mértékben hiányzik a pénze mind a Bélának, mind a konzulátusnak a Béla hazautazásához.

Csak hogy a Bélának esze ágában sem volt hazautazni. Ennél sokkal egyszerűbb kívánsága

volt. Abban kérte a doktor úr segítségét (így szólította a konzult, doktor úrnak), hogy szerezzen neki néhány napra egy földszinti szobát, amelyben van egy üres ágy vagy heverő vagy legalább egy matrac. Nem baj, ha mások is laknak a szobában; az a lényeg, hogy a szoba földszinten legyen. Ugyanis neki van hol laknia, de az a hely magasan van, szőrnyű magasan, és most, hogy rosszul érzi magát, nem tud felmenni a lépcsőn. Azt a néhány napot, amíg el nem múlik a rosszullét, szeretné ebben a földszinti szobában tölteni, amelyhez őt a doktor úr hozzá fogja segíteni, s összekulcsolt kézzel végigfeküdni az ágyon vagy heverőn, vagy matracon, ha ez lehetséges. Az igazat megvallva, ez még éppen lehetségesnek ígérkezett. A konzulátusnak jó kapcsolatai voltak a városháza szociális osztályával és némely hozzátartozó intézménnyel, így azzal a rehabilitációs központtal is, amelyet éppúgy nem volna korrekt hajléktalan-szállónak nevezniük, ahogyan szeretetházaknak sem, ezért inkább csak azt mondjuk rá, hogy menhely.

A konzul kikapcsolta a számítógépet, bebillentyűzött egy számot a telefonba, és hosszasan beszélt az ország hivatalos nyelvén. Közben, mintegy önmaga szavába vágva, megkérdezte a Bélától, hogy megvan-e még a magyar útlevele, aztán tovább tárgyalt a másik nyelven. A konzulné régóta szeretne volna, ha kettesben elmennek a hadvezér nevével viselő sétálóutca, és lerajzoltatják magukat a Bélával, ám ezt a tervet is, mint annyi minden egyebet, addig halogatták, míg végül a Béla jött el hozzájuk. Még a rajzeszközeit is elhozta egy nagyobacska nejlonzacskóban, meg az összecusukható székét is. Minden jel arra mutat, hogy ebbe a nagy nejlonzacskóba berakta az összes holmiját, ami csak jelenleg rendelkezésére áll ezen a világon.

A rehabilitációs központ irodájában egy fehér köpenyes férfi szemügyre vette a Bélát, majd közölte, hogy ők ugyan hajlandók befogadni, de innét úgyis át fogják vitetni a kórház intenzív osztályára; nem volna tehát jobb, ha az excellenciás úr (ő pedig így szólította a konzult, excellenciás úrnak), mindjárt a mentőket hívatná? A konzul tehát elővette a mobiltelefonját, ismét bebillentyűzött egy számot, és éppoly hosszú, amilyen szaggatott párbeszédet folytatott. Aztán tíz perccel később ismét hívnia kellett ugyanezt a számot, és elnézést kellett kérnie; ugyanis amíg a Béla kórházba szállítását intézték, addig a Béla kísértelt az ajtón, és eltűnt. A konzul és a konzulné végigjárta a környező utcákat, hiába. Azzal nyugtatták egymást, hogy előbb-utóbb úgyis előkerül. Így is történt. A Béla már másnap hajnalban előkerült. Rendőrök találták meg a tengerparti sétány egyik padján, és megállapították, hogy az útlevele több mint huszonöt évvel ezelőtt lejárt. De nem ez volt a baj – ha egyáltalán bármi baj volt –, hanem az, hogy ekkor már a Béla órák óta halott volt. A boncolóorvos elmondta, hogy az illetőnek nyolc kilogrammot nyomott a mája, és a vastagbél faláról összesen tizenkét kilogramm kőkemény lerakódást távolítottak el. Ő még ilyet nem látott. Az az ember évekig úgy élt, hogy a szervezetébe jutó táplálék legnagyobb részét nem tudta megemészteni. Nem a tápanyag szívódott fel, hanem a bomlásából keletkező méreg. És közben úgy érezhette magát, mint akinek az egész hasürege csi-szolópapírral van kitömve, ha tetszik érteni, mire gondolok.

A Béla felboncolt és visszavarrt holttestével nem találkozott a konzul, csak az előző nap látott nejlonzacskóval, mert azt odaadták neki. A zacskón keresztül kitapintható volt az összecusukható szék, a mappa, valamint egy kisebb és egy nagyobb fadóboz. A ruhadarabokat és a cipőt a konzul nem vette át, mondván, hogy azokat rá kellene adni a holttestre.

Ezzel a vélekedésével pedig rátapintott a Bélával kapcsolatos következő lényeges kérdésre. Mert ha a Bélának nincs is többé dolga a világgal, a világnak őt illetően még akad egy utolsó tennivalója. Nem közömbös persze, hogy ez a tennivaló konkrétan kire hárul.

A konzulnak nem kevés fáradozásába került, míg kinyomozta a Béla magyarországi hozzátartozójának elérhetőségét, egy munkahelyi telefonszámot, mert a hozzátartozó időközben elköltözött Nyíregyházáról vagy Debrecenből, és egy dunántúli kisvárosban élt.

Folytatása a 11. oldalon



Földi jelek

A magyar irodalom szolgálója – a világkultúra egyénisége

Folytatás az 1. oldalról

– A Szüret tartalmazza a korábbi gyűjteményes verseskötetekben nem szereplő, az ötvenes években írt és csak 1990-ben előkerült és publikált verseket is (A kötet ciklusai: Páva, sziget, bokor, Az ikstedik epodosz, Bárány, Szilfán halat, Vissza az emberig, Tértsd arcomra álmokat, Neszek, Szüret.) Borítólapján ez áll: „Soha senki meg nem érti a próza- vagy színdarabíró Szabó Magdát, aki nem ismerte meg költőnek. Szemérmes alkotó, hiszen olyan időkben és körülmények között születtek a versei, hogy szabadságát kockáztatták az ártatlan betűk. Amit eltekart, arról az olvasó fejte le az árnyékot. Neki üzenetek, neki adták tovább az édeset és keserűt. Történelmünk istene segítse az irodalmat, hogy többé már soha ne rejtvényt fejtsem az olvasó, hogy együtt sírhasson a síró és nevetessen a mosolygó költővel.”

Beszéljünk azokról az időről, arról a korszakról egy kicsit. Már volt egy gyűjteményes kötete 1975-ben, azaz 30 évet kellett várni a mostanira. Ezt megelőzően azonban 1949-ben megjelent verses kötetéért évekig (tíz év lett belőle) el volt tiltva a megjelenéstől.

– Már hároméves koromban írtam néhány „verseket”. Első verseskötetem, A bárány 1947-ben jelent meg, a másik, a Vissza az emberig 1949-ben; emiatt voltam eltávolítva a megjelentetéstől. Az 1949-es Baumgartner-díjat is visszavették tőlem, bár nekem szánták.

– Egy Önről szóló monográfiában ezt mondja a szerző: „A Vissza az emberig kötetet olyan hangon bírálta egy pár évvel később a rendszerért való lelkesedését és frázisait hátrahagyó, villámgyorsan disszidáló kritikus, ami felért egy jóindulatú feljelentéssel. Voltam én minden, ami csak a cikkébe belefért, a jelen ellensége, a nép uralma jogosságában kételkedő bomlasztó egyén – pedig csak a szerelmünk és kötetendő házasságunk gondolatán merengtem a versekben meg azon, annyi iszonyat után megtűrtem-e a friss boldogságot a világra.”

– Elbocsátottak a minisztériumból, és arra is méltatlannak találtak, hogy képesítesem szerint gimnáziumban oktassak; így kerültem a Szinyei Merse utcai Általánosba. Férjem évekig állástalan maradt, később, amikor a Horváth Mihály téri Általánosba kerültem, Szobotka jött a helyembe.

– Egy évtizeden át mindenki azt hitte, abbahagyta az írást.

– Vasárnap, vakációban, éjjelente írtam, hiszen az Általánosban nem kellett az óráimra készülnöm. Közben azt tapasztaltam, hogy tanítványaimnak hiányzik a jó ifjúsági irodalom, ezért 1956-ban megírtam a Bárány Boldizsár című verses mesét.

– Az 1948-ban írt Szüret című elbeszélő költeményéről azt állítják, hogy átmenet a líra és prózai művei között.

„A híradón úgy borzong a város, mint a rémdrámán. Néha felsziszog, ha gépre talál a fénynyalábok, s ömlik a bomba tetők felett, vagy felvillan egy ellenséges árok, hullák, tankok, kiégett bunkerek: valószínűleg kép. Moziba látják, azt hiszik, ezt is rendezik, meg játszzák.”

Am még ha volna is ilyen, nem érhet el városunkig. Megvéd a sereg, s a Kárpátok, a hűséges cselédek őrséget állnak jó álmunk felett.

»Majd hiszitek, ha konok fejetekre zuhog az áldás!« a civis morog, felcsapja bibliáját, lapoz benne, mit válaszolnak az apostolok. Am nincsen szó az égi fejezetben arról: a front vissza miért mozog, vagy mi sötétlik Auschwitz messzi kormán? Az Írásba temetkeznek mogorván.

Innen felülről oly tagadhatatlan ami történt, s amit alul szemem még szépitene magának riadtan, vagy meg se vallana, szemérmesen. Magát oly kendőzetlen mutatja, akár a csont a feltárult seben, hogy elszibbad kapaszkodó kezem, míg egymást nézzük: én meg Debrecen.

...hiszed-e porba hullva, hogy én leszek egykor e perc tanúja?”

– Így éltem meg egy bihari szőlőhegyen a háború végét.

– Akkor beszéljünk az „átmeneti vers” után a prózáról. Ilyen jellegű művei: Abigél, A csekei monológ, A Danaida, Alarcosbál, A lepke logikája, A pillanat, A szemlélők, Az őz, Az ajtó, Debreceni játékok, Disznótor, Freskó, Für Elise, Katalin utca, Merszi mészjő, Mézescsók Cerberusnak, Mondják meg Zsófikának, Mózes egy, huszonkettő, Ókút, Plátus, Régimódi történet, Sziluet, Születésnap. Van-e kedvenc regénye?

– A szemlélők, amelyben a hiedelem ellenére nem szerelmes történetet írtam, hanem Trianont, a szétszakított ságot, hogyan érintette mindezt Magyarországot; egy nemzeti közérzet regénye ez. Miként látja a nyugati ember szeme a kelet-európai népeket? Hogyan reagál szokásaikra, megjelenésükre, civilizációjukra és érthetetlen kultúrájukra. Mennyire nem érti, nem értheti e kis népek nemzeti sajátosságait, arcukat. Anna és Johanna, Roland testvére esetében szemben áll a „civilizált” nő és a „barbár” asszony. Anna, a „benszüllött” magyar intellektuel nő látta a Nyugatot, és úgy érzi, nemzetét

bohóccá akarják tenni. Ismeri és egyesíti nemzete sajátosságait, univerzális, jellegzetes közép-kelet-európai módon. Úgy, hogy tudatában van értékeinek, amit a Nyugat, hogy megtarthassa fensőbbiség tudatát, nem akar elismerni. A nyugat-európaiak csupán szemléli viharos történelmükné. Felületesen ítélkeznek, előítélettel viselkednek, leértékeltnek tartanak. A regény mindezt jellembe magatartással, a helyzetek egymásnak feszítésével éri el. Minél előkelőbb az ősi diplomata családból származó férfi, annál inkább szabadabb a „cigánynépséghez” tartozó Anna, miközben a férfit megérinti ennek a szenvedélyes és szabad életnek a szele.



(Egyesek szerint a regény alapműve valószínűleg Bécsből származik, amikor egyetem évei alatt – 1935–1940 – az író a nyarat ott töltötte, és találkozott élete első szerelmével. Ekkor döbbsent rá, hogy nem tud hozzámenni egy idegenhez. Egyébként a közép-kelet-európai helyszín a térség bármely országa lehetne, mint ahogyan a „művelt Nyugatot” is akármelyik nyugati diplomata képviselhetné. – O. J.)

– Gyönyörűre csiszolt, ékes magyar szavai, mesteri formájú mondatai, meseformái miként sikerül annyi nyelvre átültetni? Megjegyzem, nemcsak hogy nagy „szolgálatot” téve a magyar irodalomnak s az ország „imázsának”, a magyar kultúra terjesztésének, de beépülve a világkultúrába, és azt gazdagítva.

– Nézzé, 1956-ban sok magyar hagyta el az országot, és a legtöbbször egy-egy külföldi fordító mellett, aki tud magyarul, de nem anyanyelve, egy-egy ilyen honfitársunk ül, segítve azt, hogy a nyersfordítást irodalmi nyelvre ültesse át.

– No és a tartalom? Ennyire „magyaros” mondanivalót hogyan szerethetnek a svéd vagy spanyol olvasók?

– Valamennyi nép írói megírták a „maguk nemzetének” történetét, ettől mégis értéket jelentenek számunkra is, hiszen azért fordítottak le annyi művet. Ráadásul a szereplők belső megrajzolása, a történelmi-társadalmi háttér sem érdektelen számunkra.

Ehhez tegyük hozzá, hogy a női lélek belső megrajzolása, a női identitás megfogalmazása és érzékeny ábrázolása, úgy hogy olykor az kemény matriarchális vonásokkal társul, mindez komplex jellemeket és bonyolult meseszövés tesz lehetővé. Mindez – mint minden nagy mű esetében – egyetemessé teszi a regényt.

– A kötelező olvasmányt sem olvassák el, hiszen van olyan kötet, amelyben például „100 híres regény” vagy „100 híres vers” szinopszist kapják meg. De még ha el is szeretnék olvasni, nem tudják megvásárolni. A könyvkereskedés elárúsítónál panaszkodnak, hogy a szülők sokszor fájó szívvel teszik vissza az értékes klasszikus magyar irodalmat, mert a magas ár miatt nem engedhetik meg maguknak. Ha körülnézünk itt, a Könyvvásáron, nagyon sok a „kereskedelmi”, a silány mű. Ön szerint, ha ilyet olvasnak az emberek, milyen lesz a magyar irodalom jövője? Ráadásul a videó – a mozi és a televízió helyét is átvéve – egyre nagyobb teret hódít.

– En azt kérdezem magamtól: mi lesz a világ jövője? Mi lesz a magyarsággal? Engem az érdekelt: mi lesz a magyar nyelvvel?

– Honnan a gazdag életanyaga, a figurák oly színes skálája, hűeles ábrázolásuk?

– Egyrészt szerteágazó rokonságom révén, majd az évek során megismert emberek mellett. Még gyermekkoromban anyám révén különböző korosztályú és egyéniségű embert ismertem meg. Idővel figyelni kezdtem az embereket az utcán, és ezeket a figurákat is megőriztem magamban.

– Szinte valamennyi irodalmi műfaj művelő, hogy csak néhányat említsünk: Dráma: Leleplezés, Kígyómarás, Az a szép, fényes nap, Hangjáték, Halle kirurgus, Békekötés, A rab; Film: Vörös tinta; Novellák: Alvók futása; Útikönyv: Hullámok kergetése, Zeusz küszöbén; Gyermekkönyvek: Bárány Boldizsár, Ki hol lakik, Sziget-kék, Marikák háza, Tündér Lala. Más művészeti ág nem vonzotta?

– Zenét szerettem volna tanulni, de nem előadni, csak hogy jobban értsem és a magam kedvtelésére, de ezt így nem lehetett. Táncolni is akartam, verset mondani is szerettem, de nem lettem színész, pedig apám igencsak biztatott. Inkább a latinul választottam, hiszen zsenge koromban már színdarab-próbálkozásom is volt latinul, és apámmal otthon is konverzálunk ezen a „holt nyelven”.

– Az elültetés tíz évében megírt négy könyvet.

– Mi más tettelem volna? Igaz, apám, főleg anyám is írt, de nagyszüleim is, akik apai ágon Erdélyből, az Arad megyei Ágyáról származnak. Megannyi nagynénem s nagybátyám is írtak, csak éppen soha nem publikáltak.

– 2005 októberében lesz 88 éves. Hogyan tovább?

– Nemigen van időm, de szeretném a Für Eliset folytatni. Míg ez a Trianon-trauma Debrecenben való megélését tárgyalja, a következő regényben már a második világháború lenne jelen, tehát személyes élmény. Az első fejezet már készen is van, ott kezdődik, ahol a másik végződik. Ezen kívül tervezek, Lalagé mosolya címmel egy fiatal költő és egy fiatal nő szerelméről szóló regényt írni.

II.

De Dévának nem csupán egyetlen, de nagy szimboliztikai föltöltöttségű, pszichedelikus szurrealista arculata-aspektusa van.

Igaz, hogy a Város egész szellemi légkörét, láthatárát és illatát uraló, valóság- és városfölkötti Vár minden dévai psziché Alfája és Ómegája, s mint ilyen, kiindulópont és végső célvonal is egyben.

A Vár Kezdő Hídja az Ég, a Földig leérő, Jákob létrájához hasonlatos, Utolsó lépcsőfok és „angyal” Út a leereszkedő Ég és a Föl-fele törő Föld között.

Minden előrehaladás a Hit Hídjain a meta-reális közvetlen és konkrét megtapasztalásából, a mirákulum, a csoda kiváltotta elcsodálkozásból indul ki és táplálkozik. Nincs hit valóságfölköttiség nélkül.

Am a Vár kézzelfogható jelenlététől, minduntalan kisugárzó, állandó szupra-reális, úgy tűnik, pusztán csak egyik imponderabilis, elmozdíthatatlan összetevőelem és mutatója Déva sajátos metafizikájának.

Ilyen szempontból és értelemben az Ég és a Föld között lebonnyoló tranzit-forgalom csomó- és gócpontjában a dévai valóban a transzcendenciával személyes ismeretségben élő ember, homo divus, vagyis „isteni” ember, mert ő homo Dei, azaz: „Isten Embere”.

Diva-Déva „erős várában”, a mindenkor istenség Városában, a Menny és a gyakran pokolinak tűnő Föld szívárványszerű, transzcendens határállomásán feszül tehát a mágikus, machinálisan-gépiesen szédítő magasba a Vár, a latin Civitas, a román Cetate, a Föld és az Eg Kapu-öre és Vámosa a közel 750 éves Vár-os egykori dák, római, kelta, gepida, avar, majd magyar, csángó, román, szász, sváb, német, zsidó, bulgár, orosz és természetesen roma lakóinak a legnagyobb gyönyörűségére.

Am Déván ez a főlényk tornyosuló vulkanikus eredetű, roppant tömegű, gigantikus és hallucinatorikus, más időkben itt maradt és funkcionálissá – váralappá – váló gránit-Koloszsus, a Várdomb nem csak a transzcendens kozmikus szférák felé emeli a tekintetét.

BRÉDA FERENC

Déva diva

avagy A hit hídjai

Vitathatatlan ugyanis, hogy a dévai ember természetes napórája és barométere a Vár; a dévai ember, ha a viszontagságos időjárás eljövendő kalandfilm-sorozatának a soron következő eseményeit ki akarja kémleni, földi és konkrét szeméit a Vár ornaira szegezi.

A dévai különben is állandóan a Várra néz.

Ha nincs karórája, ránéz a Várra és rögtvet tudja, hogy a Nap vagy a Hold épp milyen szakaszába fog lépni.

Ha nincs semmi ötlete, hogy mit mondjon valamire, sóhajt és fölnéz a Várra.

Ha nem talál odavaló szót az elakadt mondatban, ránéz a Várra. Ha nincs ihlete, vagy ha nem tud a vizsgán, ha unalmas az óra, az előadás, a gyűlés, az anyós, a feleség, a férj, a gyerekek, a főnök, a hűtlen avagy a hú szerető, fölnéz a Várra.

Ha egetverő hülyeséget hall embertársától, ha ostoba törvények meghozataláról, ha nem kevésbé ostoba és álnok háborúk lefolyásáról értesül a többnyire csak vészmadár-híreket sugárzó népszerűsítő televízióban, kimegy a mohás udvarra a dohányvirágok közé, a szólólugas balkonra avagy egyszerűen csak az isteni város utcáira és... fölnéz a Várra.

Minden pillanatában, éjjel és nappal, ébren és álmában, a nagy Ó, a Vár, az Esményi Társ, az Egyetlen Múzsza-fanacsádó-és-Kedves van vele.

A Vár örök „parttalan Partner”.

Ó, a Vár – vagyis „Kőműves Kelemenné” – a dévai ember alteregója, mása, maskja és földtani „dupluma”.

A Vár nem más, mint a dévai „jelke”, animája, mozgatóelve, öntudata és geológiaiilag megkötött, konglomeratizált „szíve” és „lelkiismerete”.

Déva, a Diva, a Divinitas, a Dicsőséges istenség urbanisztikai „Salamon-temploma”, transzszilvén Mekkája és Marosmenti-Jeruzsálemi rendkívüli Hely. Az Isteni Várost – Szent Agoston Civitas Dei-jének, Isten Városának – a kelet-európai Dél-Nyugaterdélyi, aszimptotikusan megközelítő, és emberileg kenotikus, azaz alaszálló megtestesülését és földi-világi makettjét-miniatúráját a szellemi eredeztetés-elemeket is közvetítő, balladai alapító-mítosz dekódolható tanításai szerint a már a nevében is mantrikus-mágikus analliteráló Kő-megmunkáló Magiszter-Mester, Kőműves Kelemen, a Hely „dzsinnjének”-Génuszának-védőszelemének rituális áldozatot bemutató, s ezáltal „ön-megözvegyülő” Kőműves Kelemen – a kőfaragó- és építészczéh Nagymestere – a Bölcsék alkímiai „Kövének” értő „művese” – szenteli föl.

A Nagy Mű, az Opera Magna – vagyis a Vár s a Várral rendelkező par excellence Vár-os – Falait a beleadott, benne foglaltatott, fölköltözött áldozati test, ennek nedvei és gerincoszlop-váza, valamint az Áldozat áldott Animája-Lelke teszi csupán erőssé és leomolthatatlanná. Déva az Áldozat, az Állandó Áldozatok Város.

Hisz igazság szerint a Hegynek mint Helynek, a Hely szent szellemének – jobban mondva: a Hely Szellemének, a Hegynek mint Lénynek – kell engesztelő áldozatot, az Emberfölkötti jóindulatát megnyerő ajándékot bemutatson Kőműves Kelemen.

Ó, a Hegy – valójában a Hely.

Ó, a Hegy lényegében az az entitás, az a Tűz-, „Tündér”, az az isteni „Titania”, akit tisztelői úgy hívnak, hogy „Déva”, az „Istennő”.

A Heggyel mint szellemi Lénnel – vagyis a római theológia Genius locijával, a Hely Szellemével – pedig kötődött, nem árt jóban lenni, főleg ha az például egy kialudt és csak alig szendergő s akár csak ott úgy magában mocorgó-álmodó Tűz-hányó, mint egykori ex-törpe-vulkán in illo tempore (a Maga idejében, Abban-az-Időben, az „illó” időben) a későbbi korokban a geológiai istenség földtani minőségű, mineralis, Minervát előlegező Istennő sűrűlévé, sziklasírjává, természeti és időtálló történelmekkel dacoló monumentumává, emlékművévé, s nem utolsósorban immár az idők megbocsájító-heroizáló mulásával ártalmatlan és lakosait őrző-védő-megdicőítő-segítő Dombbá eufemizálódik.

(Folytatjuk)

Egy fiatalasszonynál találkoztunk először, Kandó Atának (született Görög Etelka) hívták, fiatal házas volt, férje egy jóképű, kissé háborgó, illetve háborodott, közepes tehetségű, de nagy becsvágyú festő volt, a híres hasonnevű magyar gépészmérnök fia. Ata szüleit is jól ismertem, nagyszerű fordítók voltak, hála nekik ismertem meg a skandináv irodalom nagy neveit, Strindberget, Ibsent, Bjørnson, és másokat is. Ugyanabban a vadonatúj, nyolcemeletes ház egyikében laktunk, amely a 30-as évek közepe táján készült el a Városi Színház téren. A hipermodern OTI épületekben a Népszava főszerkesztőjének, Mónus Illésnek, a szociáldemokrata párt vezérének kegyéből néhány intellektuel házaspárnak is juttattak lakást: ...köztük volt Komlós Adár és bűbajos szavalónő felesége, Palotai Erzs, Major Tamás, a Nemzeti Színház későbbi igazgatója és felesége, meg mi, s egy emelettel följebb, Kandóék. Faludy Gyuri meg én, mondhatni rivalizáltunk Ata szimpátiájáért, aki abban az időben kezdett fényképezni. Aztán Franciaországba költözött, de már férje nélkül, viszont két gyönyörű leánnyal megáldva. A háború után sokszor meglátogattuk Rózsival, a sevrés-i nagyerdő menti villában, ahol meghúzódott. Az a mulatságos Ata esetében, hogy az én rábeszélésemre ment hosszú habozás után férjhez, egy nála több mint tíz évvel fiatalabb, holland nagypolgár fiúhoz, aki halálosan szerelmes volt belé, s magával vitte Amsterdamba, ahol Ata mint fényképész kezdett el dolgozni. De aztán, alig egy évvel később a fiú belebolondult egy, még Atánál is idősebb nőbe, s nagyon elegáns módon vált el Atától. A kanális parti szép lakásokat ráhagyta, és még leányai nevelésében is – akikből jó nevű táncosnők lettek Amerikában, illetve Németországban – részt vett, amíg szükség volt rá. Ata tehát nagyon jól járt, közben Hollandiában kezdték megismerni mint művészt, aztán hogy nem, Ausztráliába került, ahol egy indián faluban élt együtt a bennszülöttekkel, akik nagyon megszerették. Erről az utazásról készített albumjaival aztán világsikert aratott. Ezután elvesztettem szem elől. Csak a nevét láttam

FEJTŐ FERENC

Kandó Atánál 1936-ban

a minap egy budapesti újságban, ahol egy magyarországi kiállításáról számoltak be. (Talan Vele, Faludy Gyurka, fel is vette a kapcsolatot.) Az utolsó albumok, amiket láttam tőle, rendkívül megragadóak voltak.

Mindenesetre igen jó emlékeim vannak az Atáéknál együtt töltött délutánokról. Faludy György, a pesti, világlátott burzsoá fiú fölényével nézett rám, a vidéki tollforgató fiúra, rendkívül briliáns volt és nagy műveltségű, már szinte mindent olvasott az angol, amerikai, német irodalomból, amit én csak akkor készítettem elolvasni. Néha legjobb barátja, a nagyon sznob Goda Gábor is vele tartott.

Aztán következett a József Attilával való, szinte minden egyéb barátságot kizáró viszonyom, amely kissé eltávolított bennünket. Nem rajtam állt, hogy Faludy György nem kötődött szorosabban a Szép Szóhoz. Ami engem illet, szerettem verseit, szerettem hallgatni, ahogy szavalta őket, egészen másként, mint József Attila a sajátjait; ő nem szavalta, hanem inkább halkán, gondolkodva vallotta mindazt, ami megfeküdt szívére. Faludy viszont dúdolta, dalolta verseit. Ami nagyon közel vitt hozzám, az az, hogy Villon után Heinéhez merészkedett 'hosszányúlni'. Ha Villonnak rokona volt a kalandorságban, Heinéhez az rokonította, hogy ő is voltaképpen dal-költő volt. Szinte népdalköltő, népdalszerűen pattogtak jambusai, jókedvű ritmusai, akár a Heinéé is, aki büszkén írta magáról, hogy nagy bánataiból kis dalokat komponált.

Nevelőanyámnak szép, tiszta szoprán hangja volt. Óáltala ismertem meg Heinének Schumann, Schubert, Lowe által megzenésített dalait, amelyek oly behízelgően fordultak be az ember szívébe, mint ahogy az éppen született barányok, amelyek lábra állnak azonnal, vagy a frissen köl-

tött tojások, amelyekből tüstént kilépne a csirke. Faludy költészetében a rímeit bámultam leginkább, hihetetlenül találékonynak találtam. Meglepő, új rímek feltalálásában.

Nietzsche, a remek stilisztá nem átalotta bevallani, hogy nyelviileg, stílusban sokat tanult Heinétől, tőle tanulta meg, hogyan lehet könnyedén föltálatni mély, néha lázító, szentségtörő igazságokat. Valóban, összehasonlítva Faludy verseinek sima lejtését a kortárs magyar költők alkotásaival – pedig igazán sok jelentékeny művész is volt közöttük –, nehézkesnek tünnek, ahogy Nietzsche is tenyeres-talpas nagyképűséget hányt filozófus kortársai szemére, az egy Schopenhauert kivéve. Faludy ma már talán nehezebben táncol tangó – akárcsak én, amikor próbálkozom –, mint a 30-as években, de legalább olyan könnyedén ír még mindig, s néha nagyon súlyos, komoly dolgokról, mint régen. Nem tudják, mennyi élvezettől fosztják meg magukat, akik nem olvasnak.

Hadd jegyezzem meg, hogy Faludy, angol barátjával, Eric Johnsonnal együtt írt könyvecskéjében (*Jegyzetek az esőerdőből*) megemlékezett egy francia, közös ismerősünkről, Julien Bendáról, aki az *Írástudók árulása* címmel a II. világháború előtt híres könyvet jelentetett meg, amelyben a fasizmushoz pártolt írók erkölcsi és szellemi züllesztését ábrázolta. A könyvet akkor és azóta sokan magasztalták – teszi hozzá Faludy –, akik később a kommunisták szolgálatába álltak. És ezek közé tartozik Lukács György is, aki a 40-es évek vége felé, amikor a Rákosi-féle terror hullámai söpörtek végig az országon, és a Gyűjtőfogházban naponta fél tucat ártatlan embert akasztottak, járta a Nyugatot, és propaganda-előadásokat tartott szabad és boldog életünkről. Tekintélye, műveltsége és hazudozásai segítsé-

gével a jóhiszemű, fiatal intellektuelek százait fertőzte meg egy életre. Ez így igaz. Amit viszont Faludy, úgy látszik, nem tudott: ezek közé a megfertőzött intellektuelek közé tartozott az öreg Benda is, aki elárulta a fiatal antifasiszta Bendát, akit a háború előttről én is ismertem és tiszteltem. (Faludy erről hosszasan ír a *Pokolbéli víg napjaim után* c. könyvében – a szerk.)

1949 októberében arra a hírre bukkantam egy újságban – először nem is akartam elhinni –, hogy Benda, a nagy kommunista vezér, Jacques Duclos oldalán részt fog venni másnap a tribünön egy, a kommunista párt által rendezett nagygyűlésen, amelynek célja az volt, hogy a K.P. és Franciaország nevében üdvözölje a Rákosi-kormányt, világra szóló sikere miatt, miszerint a magyar demokrácia ellen összeesküvő Rajk Lászlót és társait leleplezte, elítélte és felakasztatta. Azonnal felhívtam Bendát, randevút kértem tőle, s ő meg is hívott vacsorára. Dokumentációval jól felpakolva érkeztem lakására, és éjfélig tartó vitában próbáltam lebeszélni arról, hogy ő, a szellemi szabadság világhírű védelmezője arra adja magát, hogy egy nyilvánvalóan koncepció per áldozatainak kivégzéséhez gratuláljon egy zsarnoki kormánynak. Hogy ezzel egész életét megcáfolná és megcsúfolná, ha tényleg részt vesz a nagygyűlésen. Nem tudtam meggyőzni. Ő Sztálinnak és Rákosinak jobban hisz, mint nekem, bármennyire is ismer és becsül. Másnap a rádióból tudtam meg, hogy elment a gyűlésre, és ott beszédet mondott. Amiből kiderült ugye, hogy a kommunizmus Franciaországban nemcsak a fiatal intellektuelek százait fertőzte meg, hanem az öreg és nagy írók, költők és művészek sem voltak mentesek.

Ezek után és végezetül engedjék meg, hogy egy kérdést tegyek fel az olvasónak. Ki írta, Heine vagy Faludy?

Jönnek az évek és múlnak, nemzedékek szállnak a sírba, de ami sohasem múlik, az a szerelem, amely szívembe van írva.

Heine írta, az én gyarló fordításomban, de németül a vers csodálatosan hangzik.



Kalotaszegi templom

Irodalmi Jelen Könyvek

Paul Sohar

Homing Poems
Hazajáró versek

IJK

Valóságos könyvek
KÖNYVTÁR

IJK

Sohár Pál mint 56-os menekült került ki az Amerikai Egyesült Államokba. A filozófiai diploma megszerzése után munkát talált egy laborban, s emellett írni kezdett a befogadó ország nyelvén. Munkái lassanként bekerültek 200 kiadványba és 6 fordításkötetbe. Ezek között kiemelkedik a *Maradok – I Remain*, tíz erdélyi magyar költő kétnyelvű antológiája (Pro-Print, 1997), és a *Dancing Embers*, Kányádi Sándor válogatott versei (Twisted Spoon Press, 2002).

A fordítás alkalmat ad Sohárnak arra, hogy különböző stílusokkal kísérletezzen, főleg a kötött forma modern használatával, ami ritkaság az amerikai költészetben.

Köszöntjük a 70 éves költőt



Tózsér Árpádnak, a régi szeretettel!

Sehogy nem illik a 70 év Tózsér Árpádhoz. Olyannak látom Tózsér Árpádot, aki mindig valahogy a pálya elején is van; előtte valaminek, a határtalan próbáknak. Akinél nem lehet kikövetkeztetni, kiszámítani, mi lesz a következő lépése, visszatér-e esetleg egy korábbi szövegéhez (sajátos organikuság), vagy merészet szökkenve fölírja a legeslegújabb konvenciót is, egészen járatlan utat próbálva, a kísérlet kockázatát is, meg a felfedezés örömeit is vállalva, ahogy egész költői pályáján tette. Mint a jó pap, nemcsak holtig tanul, de holtig képes megújulni, alakot, nyelvet, stílust váltani, jó kis leckét adva a recepciónak.

Nem illik a 70 év Tózsér Árpádhoz: egy hetvenéves jelentős költőről már lehet tudni, merre, hová, Tózsér Árpádnak viszont akárhogy folytatódhat az életműve. Szellemi nyugtalansága, izgatótsága fausti természetű – persze, hogy legutóbb éppen Faustus doktorról írt verses könyvdramát, alighanem korszakosat –, de valami növényi nyugalom is van látszólagos cikk-cakkjaiban. Néha úgy tetszik, mintha a *Mogorva csillag* (1963) kötet költője, meg a mostani Tózsér Árpád nem ugyanaz a személy lenne. Persze, nem is, de közben mégis. Egyfelől meghúzható egy vonal, egy evolúciós vonal, amelyik mintegy leképezi, ahogyan a csehszlovákiai (előbb elmaradt a cseh, aztán a szlovákiai előtag, s maradt csak a) magyar költészet, mondjuk a népitől a posztmodernig (+ ami ezután) eljut, másfelől van egy állandóság, belső nyugalom ebben a költészetben. Tózsér Árpád köröket rajzol egymás fölé, ezek a körök hol tágulnak, hol szűkülnek, hol szorosan egymásra írónak, hol meg jól elmásznak egymásról, eközben azonban mindig megvannak, jól láthatók a sűrűsödési pontok, sűrűsödési területek is. Ezek a sűrűsödési pontok a lét és a költészet nagy kérdései (nem részletezem), a kor kérdései, mégpedig valamiképpen úgy, hogy *Milétosz* meg *Elea* egymáshoz, egymásba nő, körülbelül abban az értelemben, ahogyan a 'szintézis' szót használjuk.

Vannak szavak, kifejezések, amelyek hozzánőnek az alkotóhoz. Ezt a szót például, hogy mittel (vagy: Mittel) már biztosan nem lehet leírni csak úgy, Tózsér Árpád nélkül, meg azt sem talán, hogy *adalékok*, meg hogy *nyolcadik szín*, meg hogy...

Születésnapján a kezdeményező Tózsér Árpádot köszöntöm, a régi szeretettel!

PÉCSI GYÖRGYI

TŐZSÉR ÁRPÁD

Cinna

Rosszul tudja Suetonius: a poéta Cinna nem Brutus háza előtt lehelte ki a lelkét, s nem a Julius Caesar halálán felbőszült tömeg tépte ki melléből a szívet és nevét. Széttépték, sőt – borzalom – felfalták, de ötvennyolc évvel később, s itt, Egyiptomban, Ombos s Tentyra városok között, a mezőn, s ha a magas kor nem béklyózza meg a lábát, szóval, ha gyorsabban fut, megéri talán a száz esztendő is. Én, Iuvenalis, a költő s legionarus, kinek centuriája épp Ombosban szolgál, én már csak tudom, az ombosiak még ma is emlegetik, hogyan „fogyasztották el” a római költőt. Nem felfalták, s nem is megették, dehogy!, stílusban egyik sem illene íbisz szent ünnepéhez, amelynek alkalmából az ombosiak a tentyraikat tönkrevették (mert hogy azok nem az íbiszt, hanem a macskamajmot imádták), s csak úgy, ráadásnak: a futó tentyraiktól lemaradó vén Cinnát ízekre tépték. Hja, kérem, Róma messze van, itt más a törvény. Cinnát egyébként Tiberius száműzte Tentyrába. Seianus kémei jelentették föl, miszerint a költő meggyalázta Augustus emléket (egy bordélyházban olyan aureusszal fizetett, amely a „szelíd és jó urat” ábrázolta), s a Tiberius által újra hatályba léptetett felségsértési törvény szerint Julius Caesar idejéből is ráírták bűnei listájára azt a bizonyos el sem követett pártütést (*crimum multitud*), amelyért a dühöngő tömeg – Suetonius könyvében! – földarabolta. Szegény Cinna, sosem volt szerencséje sem a nevével, sem a költői státusával. Zsenge korában, mikor a Pythagoras-féle ipszilonnak még csak a törzsében élt, s nem az ágaiban, és nem tudhatta, hogy melyik ág, az erény vagy a bűn szívja-e majd magába, szóval Julius Caesar korában, mikor nem a vívódás, de a vívás volt a virtus, s a Brutusok, Cassiusok meg a Cinnák úgy dőltek a kardba, ahogy ma az ágyba dőlünk: kéjjel, ő, a poéta Cinna csak a vers kardját volt képes megmártani a saját, s még inkább a mások mellében, s irtózva nézte, ha a képzelet gyilka nyomában néha valóságos vér buggyant; Cinnaként élni, azt igen, de Cinnaként meghalni? – volt eszében!, csak versben volt hajlandó hősi tette; ismert képlet. Még leginkább Augustus, a „kedélyes gyilkos” idején érezte mindkét énjében otthon magát, habár akkor is akadt egy kótya Cinna, aki a megfojtott Pompeiusokért kései bosszút esküdött Augustus ellen, s növelte a Cinna név amúgyis súlyos ódiáját. Ráadásul fölösleges is volt a merény, hisz az öregedő császár akkor már inkább volt kedélyes, mintsem gyilkos, a konspirátoroknak is megbocsátott, sőt a halála előtt, a szenátusban olyan elcsukló hangon bánta meg számos korábbi gyilkosságát, bűnét, hogy a beszédét még az utolsó sorban ülő vénsüket idősebb Seneca is megpityeregte; s ő, a poéta Cinna is rőfben írhatta talányos époszait, melyekben a pikkelyes jelzők s villogó tárgyak, tapadós alanyok s állítmányok úgy kavargotak, akár a tenger mélyének homályában az ívó heringek, bármely kép bármely képhez kedvére sűrűlődhett. Nos, Augustus idejében így volt, de Cinna identitás-problémáit csak egy új császár oldhatta meg, s meg is oldotta végérvénnyel. Tiberius számára minden vers Ahrimánnak, a Sötétség urának műve volt, s a Fény (értsd: Augustus) ellen irányult, s a viszonyítónak minden gonosz metaforában a „szelíd és jó úr” volt a viszonyítottja, ergo: Augustust istenné emelték, de Maecenast, Augustus legjobb barátját a fősvény Tiberius kikapartatta még a könyvekből is, mondván: Nincsen Maecenas, nincsen pénz, nincsen vers sem ezentúl. Cinna meg egy szép reggelen Tentyra földjén ébredt, s a többit már tudjuk. A poéta Cinna volt, nincs. S volt, nincs egy boldogságos kor, amelyben a verstől a címzetek annyira féltek, hogy a szerzőt rendre consulokhoz illő számüzetéssel, sőt halállal tisztelték meg! Bezzeg, más a világ ma, bármit írhat a költő, rá se füttyölnek. Cinna, most kén' élne!, a lenge Poética most önzetlen, kellett, rázza, adja magát olcsón, de így se kapós már, únja Thésis Ariszt: lesbis a metrum, a tróp is, és ha mégsem, akkor pont úgy húznak kétféle, lógó nyelvel, mint a kínos kéjben összetapadt kan és a szukája... (A költészet meg ott sínylődik a két eb közt, tudom én, hol, mégsem írok rég, csak ha őrsgben állok, meditálok rejtett dactilusokban.)

MOGYORÓSI LÁSZLÓ

Ugyanaz
a szépség

Ha kérhetlek, ne légy prüd,
add kezembe a fésűd,
bár követnem esését
a hajadnak merészség.

Mindegy már, milyen módon
kellott besározódnom,
s lennem szavak szatócsa.
Két kristálytisza tócsa
szemed, s hogy felkavarja,
telemnek összes varja,
minden gyásza kevés itt;
de nevedet bevésik
csőrükkel szerveimbe,
szárnyukkal meglegyintve.

Mint véres húscsapat, csak
sodródom, míg harapnak
az égiek kutyái, s
a kép ugyan brutális:
arcod havát színezte
nemrég vérem friss cseppje
(két szoba közt, a csapnál,
te éppen mosogattál,
és könnyen lesepered
magadról ezt a szennyet).

Ma könnyeztem, remegtem,
és boldog voltam egyben –
míg magaddal fukarkodsz,
így hat rám a *Turandot*;
de ugyanaz a szépség
sebez, görnyeszt meg hétrét;
s csak ez versem szüzséje.
A hármass gongütésre

mit látok majd szemedben?

Pygmalion

Megannyi meztelen nő,
fesz comb, feszes emlő,
és mindenük fedetlen.
Rád gondolok e percben:
ruhád alól kilátszik
szép ívű nyakad vállig,
de nem fest át ledérre
antik szobrok fehéré.

Van felsőbb értelem, mely
mint kőköptató csermely
benned folyóvá duzzadt,
kinyújtva ezer ujjat,
hogy kebleid kanyonját
a hústömbből kibontsák,
és mint kőmosott farmert,
mely ég-szín kopásban nyert,
szemed megkomponálták,
mint Kék Duna folyását,
szoborszép lét-ouverture-t,
melyhez Vénusz modellt ült?

Akár színek egy freskón,
mint házfalon repesznyom,
befelé domborodva,
maga a múlt egy odva,
holtabb nem is lehetnél,
s elevebb e sebnél,
az emlékek kikezdték
már agyam reliefjét,
az engram, mit bevésél,
több bármí létezésnél.

PER HELGE

Valami talán

Végre meleg és fény
A nap egyre magasabban
magasabban jár az égen

Türelmetlen emberek
lesik naptáruk lapjain
a legkisebb zugot is
hátha kipattan
valami, talán

a barka?

Iránytű

Néma és kihalt
a település éjjel
Elhagyatottan, mintha lakói
az aratás beálltával
kiürítették volna, vagy
épp ellenkezőleg
a reménytelen várakozásban

Mintha valami
Ariel varázspálcája talán
napnyugtával az elnéptelenedett
líget fölé ereszkedne
s mint iránytű mutatna
időt s reményt messze

a településhatár felé

Galaxisok fénye

Távolodó galaxis fénye
talált ránk az ósidőkből
oly régi, hogy nagyreményű
csillagászaink
őslénynek minősítik

Elsárgult fényképek
ősapákról és anyákról
gyerekruhában, felnőttként is

– s a mi galaxisunk
ami oly régen vár
valahonnan felfedezésre
reménytelen sokat vándorolt
időben és térben
s úgy világít, hogy
hasonló, vagy ugyanolyan

fényt tud visszasugározni

KOVÁCS KATÁNG FERENC fordításai



Szárhegyi triptichon 3 – kápolna

Úgy vettem észre, hogy a gyerekek vakon hisznek az igazságosságban. Kislányom ösztönösen és makacsul utasítja el, ha úgy mondok el egy történetet, ahogy az életben meg szokott esni: „És akkor a gonoszok elnyerték méltó jutalmukat, a kedvesek pedig megbűnhődtek.” Eszter nyelvhasználatában a „kedvesek” szó jelenti a jókat, az igazakat, az erőseket és a bátrakat. Szerinte a „kedvesek” nem bűnhődhetnek meg. „Rosszul mondtad!” – figyelmeztet ilyenkor. Hogy ezt honnan veszi, nem tudom. Biztosan nem tőlem hallotta. Nem is az Ágától. A Veronka meg még ugye nem beszél. Mert mi igyekezünk az életre nevelni, és nem félrevezetni Esztert. Jó, ha idejekorán megtudja, hogy a gonoszok nem szoktak megbűnhődni. A „kedvesek” pedig élhetetlenek, udvariasak és tisztességtudók lévén, jellemükből fakadóan járnak pórul. Mert azt hiszik, hogy a jó el fogja nyerni a jutalmát. Aztán várnak, várakoznak egy életen át. Mindhiába. És egyre keserűbben. Mert nem tudnak felnőni. És azt hiszik, hogy a gonoszok egyszer mégiscsak megbűnhődnek. De az olyan ritka, mint a fehér holló. És minél gonoszabb a rossz, annál ritkább. Különösen a mostani magyar világban. Vagyis abban, amely órá is vár, ha felnő. És ha nem indul el, mint a mesebeli hősök, megkeresni azt az országot, ahol az igazak tényleg elnyerik méltó jutalmukat, a gonoszok pedig megbűnhődnek.

Mert mi, felnőttek nap mint nap azzal szembesülünk, hogy a gonoszok gondtalan kényelemben és jólétben élnek. A bíróságok pedig a törvény erejével védik őket. Míg a kedvesek tengődnek, vagy filléres gondok gyötrik őket. Csupa aggódás és félelem az életük. A törvények meghajlanak a sok pénz előtt. Sőt hozzáidomulnak a gonoszok kívánságaihoz. A meséket át kellene már végre írni. De talán mindig is így volt. A gyerekek ösztönösen hisznek a jó és a rossz különbségében. A meséket talán nem is

BORBÉLY SZILÁRD

A kedvesek

a felnőttek találták ki, hanem inkább a gyerekek igényei hozták azokat létre. Nekünk pedig, felnőtteknek, nincs szívünk – hisz mi is voltunk gyerekek – úgy mesélni, ahogy kellene. Bizony, rosszul mondjuk a mesét. Hagyjuk, hogy a gonoszok bűnhődjenek, a kedvesek pedig elnyerjék méltó jutalmukat. De szigorúan csak a mesében. Mert azért mi is megtanultuk tenni nap mint nap az élet által ránk szabott szerepekkel járó igazságtalanságot.

Sejtem én, Eszter honnan veszi, hogy pont a „kedvesek” kapják a jutalmat. Persze hogy a mesékből. És úgy látom, mintha már hozta volna magával ezt a meggyőződését, amikor megszületett. De nem tudom, nem csapom-e be, ha hagyom abban hinni, hogy mindez tényleg igaz. Mert majd hátrányos helyzetű lesz azokkal szemben, akik kinevetik a „kedvesek” igazságát. Az jut eszembe, amit egy tanárnő mesélt évekkkel ezelőtt, A walesi bárdok elemi iskolai feldolgozása során szerzett tapasztalatáról. Feltette az óra végén a pedagógiai kérdést: „Mi a tanulás mindebből?” Senki nem tudta, miféle tanulásra gondolhat. Zavarba ejtően hosszú és bizonytalan csend után az egyik nagyképmű, „undorító kisgyerek”, érvényesülő szülők érvényesülő csemetéje kibökte: „Az, hogy kussolni kell!” És bár szomorú, neki van igaza. De nem a mesékben. Ott még hadd győzzenek a kedvesek. Amíg lehet.

SCHEIN GÁBOR

Hétköznapi történelmi tudatunkról

1. Egymondat, de miről?

2004-ben, a hosszú ideig minden bizonnyal utolsó magyar szakos egyetemi felvételi dolgozat első feladata József Attila *Arany* című versének elemzése volt. A vers nem antológiadarab, az iskolai szöveggyűjteményekben sem szerepel, tehát a felvételizők többsége valószínűleg ekkor találkozott vele először. A szöveghez két adat kapcsolódott. Az egyik a szerző neve volt, a másik a keletkezés feltételezett dátuma: 1929. Ez a két adat elégséges volt ahhoz, hogy megakadályozza a vers olvasását. Azok a bonyolult egymásra rétegződő, önmagukban mégis egyszerű előítéletek, legendafoszlanók, amelyek a felvételizők tudatában József Attila nevével és az 1929-es dátumról éltek, ezáltal is hozzáférhetetlenné tették a múlt szövegét. Erőfeszítéseik célja az volt, hogy összeilleszék a két előítélet-csomagot, és ha maradt még bennük kintartás, az így előállított jelentést valamiképpen hozzárendeljék a címhez, amiről szerencsés esetben nemcsak a legnemesebb fém, hanem egy másik név, Arany Jánosé is eszükbe jutott.

A vers megértésének útját álló előítéletek mindenesetre fontos elemre méltó sűrűséggel jelent meg az egyik dolgozat kezdőmondatában, amit – a felvételi dolgozatok apró emlékműve gyanánt is – idémsólok: „1929 a nagy gazdasági világválság kezdete. A trianoni megaláztatást és a nemzet szétszakítását elviselni kénytelen Magyarország alighogy lerázta magáról a Kun Béla vezette proletárdiktatúra nemzetpusztító szorítását, s rálepett a felemelkedés útjára, az első gazdasági világválság begyűrűző hatása orkánként söpörte el az ígéretesen fejlődő, utóbb mégis kártyavárnak bizonyuló talapzatot, melyen a nemzet gazdasága nyugodott.”

E két mondat értelmezésekor ne vizsgáljuk, mi köze van József Attila versének a gazdasági válsághoz és Trianonhoz. Tekintsük az olvasótakat kijelentések zárt építményeként. Az építmény sarokköve egy dátum, 1929. A dátumok hitelesítik történelmi elbeszéléseinket, megadásukkal az emlékezet felbonthatatlan kapcsolatba lép a naptári idővel. E művelet a historikus elbeszélések egyik alapító tényezője. Az egyébként rendkívül kompakt megfogalmazásban a pontosnak tűnő dátumok mégis meghatározhatatlanná válnak. A szöveg egyetlen időhatározói funkcióban szereplő szava, az „alighogy” valójában tíz esztendő fog át, és nem igazít el afelől, hogy a szerző szerint mi volt előbb, a Tanácsköztársaság vagy Trianon. Kihez vagy mihez tartozik az a nézőpont, ahonnan tekintve két esemény évtizednyi különbsége elenyészhet, két másik esemény sorrendje pedig bizonytalanul válhat? Mivel a történelmi elbeszélésekben az emlékezet a naptári időt fogadja el mértékűl, az ilyen kijelentések joggal elbámultak a gyanút, hogy a mérték ilyen fokú elgyengítésével bizonyos határok között (tíz év, húsz év, harminc?) bármely két esemény tetszőlegesen összekapcsolhatóvá válik.

Ha történelmi kijelentésként értelmezhetetlen is a fenti két mondat, megírásának történelmi tudatáról sokat elárul. Előrebocsátom, úgy vélem, ha elég türelmesen vizsgáljuk őket, nem csupán egy felvételiző diák történelmi tudatával kapcsolatban jutunk fontos adalékokhoz, hanem egy korszakéről is.

Először állítsuk helyre azt az inkább mitológikus, mint történelmi sort, ami itt tíz év históriáját képviseli: nemzetpusztítás – trauma – felemelkedés – külső eredetű válság – összeomlás. A sor egy olyan tragikus történelemkép vázlata, amelyben a nemzet meghatározhatatlan szubjektivitása a névvel illethető belső áruháznak és a megnevezhetetlen, semleges külső történelmi erőknél köszönheti balsorsát, önmaga azonban ártatlan, és semmiképpen sem tétlen, hiszen a felemelkedés a nemzet munkájának köszönhető. Ha tehát az időviszonyokat szemlélve az *amnészia*, a feledés alapító jelentőségére következtethetünk, az elvont történelmi sor felállításakor a *traumatizáltság* műltszervező tudati szerepét kell hangsúlyoznunk. A trauma neve Trianon.

A fenti sort elbeszéléssé alakító retorika azonban egészen más korok elemeit vegyíti. A „felemelkedés útja”, a „begyűrűző hatás” és a „kártyavárnak bizonyuló talapzat” remek képzavara a 60-as, 70-es évek kádári világnak nyelvét idé-

zi, a „nemzet” fogalmával összefüggő szókapcsolatok („a nemzet szétszakítása”, „nemzetpusztító szorítás”, „a nemzet gazdasága”) pedig közvetlenül talán a rendszerváltást követő jobboldali diskurzusai által kialakított, majd általánossá vált szókészletből valók, közvetetten pedig az 1920-as, 30-as évek politikai nyelvezetéből. Mindez azt mutatja, hogy a Horthy- és a Kádár-rendszer uralkodó nyelvi közhelyei akadálytalanul illeszthetők egyetlen nagy elbeszélésbe. E két rendszer uralkodó történelmi és politikai tudata a legtöbb ponton ellentétes, csakhogy itt elsősorban nem történelmi tudatokról, hanem nyelvekről van szó. Helyesebb tehát azt kérdeznünk, mi határozza meg azt a tudati horizontot, amely alatt két, egymást történelmileg kizáró nyelvi séma törések nélkül jelenhet meg. A traumatizáltság és az *amnészia* nyomait már feltártuk. De van itt valami más is. Vajon miért a szöveg második felében találkozunk a kádári nyelv félreismerhetetlen nyomaival? Nem vitás, a szövegbe itt tör be az a névtelen, éppen ezért megfellebbezhetetlen erő, ami a retorika addig stabilnak tűnő viszonyait is összezavarja, és végül képzavarba rántja a beszédet: „orkánként söpörte el az ígéretesen fejlődő, utóbb mégis kártyavárnak bizonyuló talapzatot”. E névtelen erővel szemben a másik pólust a „felemelkedés” és a nyugalom fogalma képviseli. Talán nem túlzás, ha úgy vélem, hogy a szövegünket létrehozó történelmi tudat harmadik alapító eleme a *biztonság és a nyugalom utáni vágy*, ami – ha a jelen ezt a vágyat nem elégíti ki – nosztalgiként is megjelenhet.

Feltételezhető, hogy a traumatizáltság, az *amnészia* és a *biztonságvágy* hármassága által meghatározott tudatot olyan politikai beszédek képesek leghatékonyabban megszólítani, amelyek a három tényező ellentmondásait a legkisebb felületi ellenállással rendezik el retorikájukban. A három tényező viszonya ugyanis feszültségekkel teli, és ezeket a feszültségeket – ahogyan a minapi magyar politika számos eseménye példázza – sem gyakorlatilag, sem elméletileg nem könnyű feltérképezni.

2. A traumatizáltság, az *amnészia* és a *nosztalgia labirintusa*

Feltűnő, hogy míg az európai kultúra bibliai rétegében az emlékezet munkája alapító jelentőségű, és nincs sem az Ó-, sem az Újszövetség hagyományában egyetlen ünnep vagy rítus sem, amely ne az emlékezet parancsba foglalt kötelességére épülne, addig a társadalmi élet összefüggésében felejtésről önmagában egyetlen szó sem esik, kizárólag az adósságok elengedésével és az isteni megbocsátással kapcsolatban. Az Ószövetségben az örömvé intézményéhez hozzátartozott az adósságok elengedése, és ugyanígy tett Isten Izraellel Mózes kérésére (4Móz 14, 19). Izajás (38, 17) szerint az isteni megbocsátás oly hathatós, hogy maga Isten sem látja a megbocsátott bűnt. A felejtés tehát ebben a hagyomány-

ban szoros láncot alkot a bűn traumatizáltságával, mintegy begyógyítja a trauma sebeit. Innen tekintve érthető, hogy az *amnészia*, ha kiszakítjuk ebből a láncolatból, és tüneteivel együtt önmagában marad, miért kerül át könnyen a pszichikai betegségek tárgykörébe. Holott legkésőbb Nietzsche óta nem csupán azt tudjuk, hogy felejtés nélkül nincs élet, hanem azt is, hogy a felejtés munkája hasznos az élet számára.

És az élet ezt mindig is tudta. A felejtés nem ellentéte az emlékezetnek, inkább fonákja, ugyanazon munka másik oldala, ugyanazon munkáé, ami magát a történelmet létesíti. A felejtésről mégis sokkal kevesebbet beszélünk annál, mint amennyire fontos szerepe van történelmi tudatunkban. Vajon aktív vagy passzív munka-e a felejtés? A közkeletű mondás, hogy „az idő minden sebet begyógyít”, azt fejezi ki, hogy a traumák sebei az idő múltával mintegy önmaguktól elmúlnak. De elmúlnak-e valóban, vagy csak behegednek? Tapasztalataink azt mutatják, hogy a negatív traumák hatása történelmi léptékekkel mérve is hosszan érvényesül, akár több évszázadig is hivatkozási alapot nyújthatnak. Társadalmi értelemben tehát a felejtés passzív lefojlyása nem oltja ki a traumák hatását, csupán elhalasztja. Aktív felejtésről, ami nem illeszkedik közvetlenül a bűn (adósság), a bűnvallás (az adósság bevállása) és a megbocsátás (az adósság elengedésének) sorába, valószínűleg akkor kezdhünk beszélni, amikor képtessé válunk a traumatizáló eseményt nem tragikus, hanem humoros vagy ironikus hangoltságban elmesélni. Csakhogy ez sem felejtés, legalábbis nem az igazán mérték szerinti: „és hátad mögé dobtad minden vétkemet”. Az elbeszélés bármikor visszafordulhat a humoros regiszterből a tragikusba, a seb bármikor begyulladhat.

Mi áll ellen a felejtés munkájának? Nem az emlékezet, mint vélénk, hanem az a tudati sajátság, hogy a jelenben csak a múlt nyelveinek közvetítésével vagyunk képesek tájékozódni. Jób könyvében például Bildád számára még a tegnap sem elég a mában való eligazodáshoz: „Kérdezd csak meg az előző nemzedéket, jegyezd meg, amit kiküldtek az atyák. Mi csak tegnapiak vagyunk, és semmit sem tudunk, életünk csak árnyék a földön” (8, 8–9). A múltnak ez a túlhalma regresszív hatása a jelenre nézve, és önmagában is traumatizál. Úgy tűnik, az *amnészia* és az emlékezet, illetve a traumatizáltság labirintusából képtelenség kijutni, legalábbis az olyan társadalmi diskurzusokban, amelyek Nietzschét követve nem a bűn, a büntetés és a megbocsátás erkölcsi elbeszélésének rendjébe kívánják illeszteni az emlékezet és a felejtés beszédét.

De miért ne tennék ezt? Elégséges bizonyíték az ilyen narratívák abszurditására, hogy tizenöt év alatt sem sikerült törvényesen szabályoznunk, mit kezdjünk közös és egyéni szegyeineinkkel!

Másoknak, azt mondják, sikerült. De hát itt nem csak a múlt szegyeineiről van szó. Ugyanehhez a problémához tartozik a kérdés, hogy feltűnhetnek-e a múlt figurái egészen más, új szerepekben. Mit kezdjünk a múlt szavainak színváltozásával? Elfogadjuk-e a hatalmas hiátusokat az élettrajzi lexikonok szócikkeiben? Egyáltalán meddig tart a múlt? Ki az, aki már nem számít a múlt figurájának? Meddig őrzik a szavak valaha hordozott jelentésüket? Mekkora az a hiány, ami még nem kelt gyanút az élettrajzokban? A mérték kérdéseire nincs kielégítő válasz, a bűn és a büntetés diskurzusai pedig végképp használhatatlan a válasz kimunkálására, hiszen ehhez nemcsak a történetek között kellene finom különbségeket tennünk, hanem azt is pontosan meg kellene tudnunk indokolni, mik azok a vétkek, megalkuvások, stiklik, ostobaságok, kompromisszumok, nemtörődömségek stb., amelyekkel még foglalkozunk érdemes, és mik azok, amelyekkel már nem. Az emlékezet és a felejtés nem igazságos. A legnagyobb akadály azonban az, hogy a bűnről szóló beszéd csak nagyon kevés esetben adekvát eszköz a múltban és a jelenben való eligazodáshoz, ehhez ugyanis a bűn közös és meglehetősen biztos társadalmi tudatára lenne szükségünk, ami mára csak az úgynevezett „emberiség elleni bűnök” kategóriájával kapcsolatban alakult ki és szilárdult meg, és még ebben az esetben is kétséges, hogy az ilyen bűnök, ellentétben minden köztörvényes bűnnel, nem lépnek-e túl a jog rendjén, nem rombolják-e azt szét. (Hannah Arendt például kétségekbe vonta egyik Karl Jaspersnek szóló levelében, hogy a náci politikát meghatározhatjuk-e köztörvényes bűnként, illetve hogy adekvát cselekedet lenne-e Göringet felakasztani.)

Úgy tűnik, az emlékezet és a felejtés, a traumatizált és traumatizáló múlt labirintusából nincs kijárás. És éppen ez a tapasztalat nyit teret a nosztalgia előtt. A nosztalgia sem mutat kivezető utat a labirintusból, de lehetővé teszi, hogy olyan múlthoz jussunk a jelenben, amelyet nem terhelnek traumák. Van ilyen múlt? Valószínűleg nincs, mert az európai értelemben vett történelmet többek között a traumák létesítik. Akkor hogyan lehetséges mégis nosztalgikusan szemlélni a történelmet, hogyan lehet traumátlannak érzékelni a múlt egy időszakát, ahová visszavágyhatunk, vagy amit a jelenben szeretnénk hozni? Valószínűleg a nosztalgia is a felejtés egyik módja, de nem a múlt olyan eltörölését eredményezi, mint amiről Izajás beszélt.

A nosztalgia nem eltörli, hanem átrendezi a múltat. Olyan koherens elbeszélést állítja elő, ami kizárja önmagából a traumatizáló momentumokat, és lehetőség szerint elsimítva az emlékezet felületét, igyekszik elhárítani az olvasók és a hallgatók gyanúját, hogy talán nem is volt minden olyan harmonikus, mint ahogyan a nosztalgikus elbeszélés láttatja. A nosztalgikus elbeszélés azonban csak akkor lehet sikeres, ha nosztalgikus olvasóval találkozik. Egyébként mindig jöhet valaki, aki mást és többet tud a múlttól, mint a nosztalgia szövege, vagy aki nem hajlandó megfizetni a nosztalgikus felejtés szövegbeli mértékének árát. Mindig jöhet egy kellemetlenkedő fickó, aki nem megy bele a játékba. És mindig kiderülhet valami olyasmi a múlttól, amit nem tudunk beilleszteni az elbeszéléseinkbe. Ráadásul a nosztalgia szükségszerűen a múlt felé fordul, a biztonság vágyától hajtva a múltat felcserélné a jelenre vagy a jövővel, és így öntudatlanul erősíti a történelmi tudat traumatizáltságát. Az idők hártásokkal teli nosztalgikus szemlélete túlzott hatalomhoz juttatja a múltat.

Foglyai maradunk tehát a traumatizáltság, az *amnészia* és a nosztalgia hármasságának? Azt hiszem, addig mindenképpen, amíg nem alakul ki a nyitott, rövidzárlatait kitarotán feltérképezni igyekvő társadalmi kommunikáció kultúrája. Csakhogy akármilyen is legyen ez a kommunikáció, biztosan túl lassú, és túl sok megfontoltságot igényel a demokratikus pártpolitika és az azt reprezentáló média kommunikációjának gyorsaságához, változékonyságához képest. A kialakult kommunikációs tér valószínűleg hosszabb távon sem lesz alkalmas történelmi tudatunk görceinek oldására, ahogyan egyébként nálunk régebben és kifinomultabban működő demokráciákban sem az. A tanulás eredménye – békés körülmények között – nemzedéknyi távlatban is csak az lehet, hogy képessé válunk a legfájdalmasabb pontok elkerülésére, vagy a mainál kicsit finomabb érintésre, a legbornírtabb ostobaságok kizárására. Erre mondható persze: bár már ott tartanánk.



Tájban bujdosó

Természetesen most is ott van a helyén. Mozdulatlanul. Ha nem látom, akkor is érzem. El sem tudom mondani, miket gondoltam már róla, és idővel az egész egyre csak rosszabbodik. Előre félek, hogy statikus-sága egyszer az örületbe kerget. Mert olyan természetellenes. Mert nem találtam semmi mást, aminek ilyen rettentő tulajdonsága lenne. Hogy mozdulatlan. Hogy soha, de soha nem mozdul, bármi történik is körülötte. És nem utasítható. Nem kérlelhető. Még csak nem is megvesztegethető. Nem válaszol. Nem érdeklődik. Nem kíváncsi. Válogásban nem csinál semmit. El sem kopik, soha. Örök. És nincs ennél szörnyűsebb. Sebezhetetlen. Legyilkolhatatlan. Nem hívalkodó, de ignorálhatatlan, éppen szívós kitartása okán, hogy sosem mozdul. Borzalom, hogy ezt el kell viselnünk. Nekem és neked és nekik is. Igen, viselnünk. Mert bár ezúttal én vettem magamra a hálátlan feladatot, hogy számot adjak róla, jó lesz nem elfelejteni, hogy mindannyiunkat bekebelez majd idővel. Mindenki az ő részese. És nincs menekvés álomba, halálba, bármibe előle. Mindenre kihat. Mozdulatlanságával. Lassan, egészen lassan ivódik át a mérge belénk. Eleinte, ahogy fokozatosan felfedeztem, azt hittem, nincsen benne semmi ártó, semmi rosszindulat, semmi gonosz cselekedés. Hiszen láthatólag élettelen. De pontosan ez. Pontosán élettelenisége, ami szorongat. Állandósága, mintha mosolyogna. Igen, mosolyog. És feldühít. Leköpném, de mosolyog. Nem azért mosolyog, mert leköpöm, hiszen a részéről az reakció lenne. Pedig sosem reagál. Mosolyog, mert tudja, hogy ezért leköpöm, s ha leköpöm, tovább mosolyog. Így áll bosszút. De bosszú ez, valóban? Ha a falba öklözök, vajon a fal bosszúja a fájdalom? Ha követ hajítok a tóba s a csobbanástól vizes lesz a cipőm, a víz vett rajtam elégtételt akkor? És egyáltalán, érdekel-e bármit is, hogyan ügyködök körülötte, hogyan próbálom válasza bírni? Őt biztosan nem, lefogadom. Mosolyog, úgy hiszem, de persze tévedhetek is. Mert csak ritkán láthatom, leginkább érzem. Ezen a ponton támadnak nehézségeim. Hogy mit érzek, mit észlelek. Egészen különleges dolgokat, amelyek bizonyítják, hogy itt van, és ott van, és egyáltalán, mindenhol. A gondolatokban, az álmokban, a félelemben. Még a mozdulatba is belopja magát, és ellehetetleníti, kioltja. Megfertőz mindent. És még csak célja sincs vele, úgy hiszem. Nem tudom elképzelni, hogy amit okoz – kudarcot minden téren –, valami bölcs és gonosz tudatossággal cselekszi. Hiszen nem is cselekszik. Nem is gondolkodik. Nem lehetnek céljai, ötletei, hogyan onthat meg mindent. Elég hozzá a létezése, megszákíthatatlan jelenlősége. Ennyi elég. Elegendő, hogy van, és ezzel már tökéletesen megvalósul. Mozdulnia se kell, a katasztrófa bekövetkezett. Beleöregszem, ha elképzelni próbálom a paramétereit. Léte a negatív végtelen. Az értelem eltaszítja magától kiterjedését. Körvonalazni, megmérni hiábavalóság. Az ész tiltakozik ellene, az érzékek megbokrosodnak, összezavarodnak. Elcsúsznak, ha lenne mivel. Szeretném megragadni, bezárni, kicépezni, ha lenne rá lehetőségem és időm. Szeretném álmomban szemtől szemben látni, lárvaalakban, amit eltaposhatok. Ha kutya lenne, láncra verném. Ha porcelánváza, lelőkném a polcra. Ha termőföld, méreggel szórnam be. Ha madárijesztő, verebekkel tépetném szét. Ha tűz, levizelném. És ha ember lenne, akkor láncra verném, megtörném, verebekkel tépetném szét, meggyújtánám, levizelném, és jó mélyre elásnám a földbe, amit előzőleg megmérgeztem. Ilyen aljas tudnék lenni vele, cserébe, hogy nem mozog soha, és ezzel lassan megöl. Megöl minket, téged és titeket is. Úgy, hogy közben meg sem mozdul. Most is ott van a helyén. Tudom. Érzem.

Becsülni se tudnám, mióta van jelen. Arra gondolok, a kezdetek óta. Sőt, talán még öregebb. Nem tudom. Nem érdekel. Az biztos, hogy itt van. Emlékezetemben, ha figyelmesen szemlélem, könnyen felfedezhetem. Az óvoda udvarán csipkebokor állt. Az egyik ágon, a levelek közt egy hatalmas sáska. Mozdulatlanul bámultuk egymást, érezvén a találkozás roppant jelentőségét. Micsoda pompás élőlény, csodálkoztam, milyen pompásan visszataszító. Megböktem egy bottal, óvatosan, félelemmel, hogy a nyakamra ugrik. De a zöld sáskaóriás nem mozdult. Piskálódásomra a földre hullott. Ugyanabban a pózban, ahogy rátaláltam. Elengedte az ág, és ő leest. És nem mozdult. Értetlenül bámultam rá. Megdöbbentett a felismerés, hogy a sáska halott, és talán én okoztam a halálát. Társaim, akik eddig

MÉSZÁROS URBÁN SZABÓ GÁBOR

Nemmozgó

fütyültek rám, most mind körém gyűltek, és figyelték a sáskát. Az egyik kilépett, és szándékkal vadul rátaposott. Ezen rajtam kívül mindenki felderült. Újjongtak, s csakhamar még többen taposták. Meg akartam akadályozni őket, de túlerőben voltak. El akartam magyarázni, hogy ne bántsák, hiszen már úgyis elpusztult. Rettentő, kínzó érzélem tört rám. Megértettem, hogy a sáska meggyalázását én idéztem elő. Küszködtem társaimmal és a könnyekkel, de a társaim félretaszítottak. És csak taposták. „Kijött a bele!”, jegyezte meg az egyik. Legszívesebben fejkölintottam volna a botommal. Ahogy szétszédtek, egyedül maradtam a sáskával. Csak álltam és bámultam a tetemet, amit így megcsúfítottam. Mert én tettem, az én hibám volt. És csak ritkán gyötört azóta olyan fájdalom, mint abban a bűnös pillanatban. És sosem jött elő olyan bántó önvád, mint a sáska elpusztításakor. Bűn, amit magamra vettem, mások bűne, mégis valahogy az enyém. A tetem nem mozdult. Ocsmányul éreztem magam egész nap. És ahogy ezt az ocsmány érzést azután beépítettem a személyiségembe, és később bűnbánatért sóvárogva és emlékezve, saját szerepemet a gyermeki mézárásban tisztázni igyekeztem, rájöttem, hogy valami láthatatlan dolog okozza mindezt. A bűnt és a bűnbánatot. A hasztalan törekvést, az ocsmány érzéseket. Valami láthatatlan. Valami mozdulatlan. Valami, ami sáska formában engem e próba elé állított. Ami félelmet követelt tőlem. Félelmet már gyerekefjével. Rájöttem, hogy társaim csak statiszták. A sáska, én, és kettőnk lehetősége volt a helyzet esszenciája. És később, idősebben, tudtam, hogy a sáska ő volt. Ő volt a szituáció mozdulatlan középpontja, eszköz, hogy felszabadítsam magamban a szorongást. Hogy megkapáljam. És felneveljem. És szedjem szörnyű gyümölcsöt. És éljek vele, míg meghalok. Sáskaalakban, de ő volt az. Már akkor sem mozgott. Sosem mozgott. Azóta sem mozdult meg. Mégis mindenhol ott van. Nem indul el megkeresni, hanem bevár. És elkap. Ma már átkozom. S ha ma a sáska itt lenne előttem, habozás nélkül megtaposnám én is.

Ha az élet beszélni tudna, folyton azt hajtogatná: sajnos. Az élet sajnos úgy akarta, hogy gyakran kellett kórházakba látogatnom. Ezt is neki köszönhetem. Nem, nem velem van a baj, szerencsére vagy sajnos, nem tudom. Azt kínozza és szomorította meg, akit azóta is a legjobban szeretek, és így engem is, mértéken felül. A kórházban professzionalitás uralkodik, tehát rutin, tehát közöny. Érthető is, a közöny érthető, de el nem fogadható, és ez jelentős különbség. Látogatásaim bánatában érzékenységem csak fokozódott. Egy teremben többen fekszenek. Mindig többen, mint kellene. A neurológián szabad ágy nincsen. Egy halottat kitolnak, egy élő máris betolnak. Élők és holtak rettegve szemlélik egymást. Kivéve a nővéreket. Ők profik, ők rutinosak, ők közönyösek. A felsőfokú tanulmányok tárgyai, amelyek az empátiáról szónokolnak, valójában a közönyről állítanak ki érdemjegyet. Így van ez jól. Nincsen kivételzés. Ugye. Közöny van. Demokratikus közöny, mozdulatlan közöny, ami mindent egyenlősít. Élők és holtak, meg egyező bánásmód. Egy teremben többen fekszenek. A pulzusszám forintokat ér. Aki kevésbé van rosszul, azzal még nem törődnek. Aki túl van rajta, azzal már nem törődnek. Pedig biztos vagyok benne, a betegek a betegség mindkét stádiumában egyaránt észlelik őt. Aki ében van, az itt, aki öntudatlan, az ott. Az egyik szobában valaki meghalt hajnalban. Vajon miért. Most mozdulatlan. Nem szól többé, nem mozog már. Nem nyeli le a gyógyszer, amit eddig sem igen kívánt lenyelni, de mennyire más a két le nem nyelés. Mert immár fel sem kínálják neki a lenyelés lehetőségét. Nem gyógykodik, hogy mama, erre szükség van. A derék ember nem küzd már a nővér ujjai ellen, melyek eddig nyelvére tették a pirulákat és sárga teát öntöttek utána. Mozdulatlan. Természetellenesen mozdulatlan, mondanám, ha nem tudnám jól, hogy ez a mozdulatlanság milyen szörnyen természetes. Benne van a természet tervében. És beléptem a körte-



Zsoboki letter

rembe, és láttam, éreztem, hogy itt is köztünk van a nemmozgó, és akkor nem rögtön a halálra gondoltam, hiszen talán csak a halál az, ami tőle megszabadít, hanem arra, hogy most is itt garázdálkodik, jobban mondva itt is garázdálkodik, mint mindig mindenhol, és mozdulatlanságával, ahogy befészkelte magát a körtermekbe is, lassan feloldja a gyógyulók és a haldoklók nyugalalmának szövét, és még engem is, aki e mozgó, nyughatatlan léttől oly távol vagyok, még engem is visszavonhatatlanul megrémít. Pedig tőlem az értelmemen kívül mást nem vehet el. De megelégszik vele. Beéri ezzel is. Nem mohó, nem örülen éhes, csak mozdulatlan, és elfogadja, ami felkínálkozik. És előbb vagy utóbb minden felkínálkozik neki. Ahogy a körtermbe beléptem, rögtön megéreztem. Kellően rossz hangulatban voltam már előtte is. Sosem jártam szívesen kórházba. De akkor minden még rosszabb lett. Az infúzió lecsöpögött, nem mozdult. De hát ilyen a halál, gondoltam, és tudtam, hogy ezúttal tévedek. Mert abban a percben az élők sem mozdultak. Egyik sem. Úgy tettek, mintha aludnának, csukott vagy nyitott szemmel, ki-ki a saját módszere szerint. És nem mozdultak volna az Istenért sem. Próbálták átverni őt, de akkor már bennük volt. Akkor már ők voltak ő. És ő volt mindegyikük, minden beteg és ápoló, ahogy egyszerre rám néztek, mint egy nemkívánatos idegenre. Igen, ő nézett rám belőlük. Rám szegeztek, rám szegezte a tekintetét, és nem mozdultak, nem mozdult többé, ahogyan előtte sem. És akkor én fogtam magam és elmenekültem. Később kiderült, hiába. Haza jött velem. És végig otthon várt rám. Ahogy hazaértem, egészen biztosan tudtam, hogy ott van. Mióta, meddig még, sejtetem sincs. De azóta is. És előtte is. Részese az életemnek, s én az ő részese vagyok.

Egy időben szökésen törtem a fejem. Hátha becsaphatom. Hátha van benne valami makacs és kényelmes ragaszkodás bizonyos térségekhez. Hátha megszabadulok tőle, gondoltam igencsak naivan. A menekülést életmódváltásnak álcáztam. Óvatosan csomagoltam össze, egészen halványan, szinte észrevétlenül, napról-napra. Próbáltam kiüríteni az agyam, nehogy bármit is megsejtsen szándékomból. Fokozatosan vettem búcsút dolgaimtól. Délelőtt még feltettem főni a levest. A szomszédot megkértem, hogy másfél óra múlva jöjjön át és zárja el a tűzhelyet. Kulcsot adtam neki. Holmijaim már becsomagolva vá-

rakoztak rám a pályaudvar megőrzőjében. Mint ha csak sétálni indulnék, kiosontam a házból. Az állomás felé közeledve már futottam. Tíz percem maradt az indulásig. Hogy feledjem az időt, újságot akartam vásárolni a trafikban. Egy kellemes arcú lány állt ott. Furán nézett rám, leginkább átnézett rajtam, az volt a benyomásom, nem akar észrevenni, vagy nem tud. Alig-alig mozgott. Akármilyen folyóiratot kértem, azt válaszolta, elfogyott. Képtelenség, gondoltam. Értetlenkedtem. Mindegy, akkor adjon bármit, szoltam rá türelmetlenül. Mit ajánl? A lány nem mozdult. Meg sem próbált megérteni. Dühösen faképnél hagytam. A szerelvény már a vágányon vesztegelt. Előre lefoglalt jegyemmel a zsebemben felmásztam a fülkébe. Másodosztály, mert kerülni akartam a feltűnést. Nem volt éppen egyszerű dolgom, rajtam kívül aznap senki sem utazott. A kabinok hosszú sora mind elhagyatottan tátongott. Ekkor támadt először balsejtelmem. Az ablak mellé húzódtam, és figyeltem az állomást. Egy egyenruhás váltókezelő bámult rám, ostobán, cigarettázva. A parázs már a körmére égett, de ő nem mozdult. Testtartásából nyugalom áradt, és ez a nyugalom megrémített. Szeme azt sugallta, ő ma már nem vált többet, történjen akármilyen. Pedig valami történt. Egy apró homokszem a gépben. A pályaudvar ugyanis nem működött többé. Még azok az alakok is mind egy szálalig eltűntek, akik érkezésekor még a váróteremben üldögéltek. A trafik meg bezárt. Az órára néztem, immár idegesen. Lehetetlen. Lehetetlen, hogy ilyen balszerencsém legyen. Lehúztam az ablakot, és odakiáltottam az egyenruhásnak: „Szátrájkolnak, vagy mi?” Nem válaszolt. Eldobta a cigarettát és leszegette a fejét. „Hé, mi történik, elindulunk végre?” Próbálkoztam, de semmi sem történt. Fél óra elteltével elcsigázva leszálltam a vonatról. Az egyenruhás addigra eltűnt. Az egész pályaudvar, a váróterem, az üzletek, a főcsarnok, minden tökéletesen kiürült. Sehol egy ember, sehol egy zaj. Csak a lábam kopogott, ahogy az érkező és induló járatokat jelző képernyő alá léptem. Törölve. Ez volt minden, amit leolvashattam. És értelmetlen számok kusza sorai. Lassan ballagni kezdtem hazafelé. Tettem egy kerület, és úba ejtettem a buszpályaudvart. Ott is hasonló kép fogadott. Senki, sehol senki. Az egyik nyitott oldalú járműből olaj csöpögött az aszfalra.

Folytatása a 11. oldalon

Temetés külföldön

Folytatás a 4. oldalról

Ráadásul hiábavalónak is bizonyult, mivel a hozzátartozó, egy ingerült női hang, azt mondta: őt nem érdekli, hogy meghalt az apja; ő az apját nem ismerte, nem is emlékszik rá; neki nincs pénze, hogy kiutazzák, a temetésre meg pláne nincs, továbbá egyedül nevel három gyereket, és azokat addig sem tudná kire hagyni; ő soha nem várt az apjától semmit, ellenben tőle se várjon semmit az apja. Azzal letette a kagylót.

A konzulnak egy hasonló eset felmerülésekor már évekkal ezelőtt elmondták, hová kerül az ilyen gazdátlan holttest. Van egy hely; oda. Ő még ezt a helyet soha nem nézte meg; tudomásul vette, hogy hivatalba lépése óta két magyar állampolgár teste került erre a helyre. A Béla teste lesz a harmadik.

Am a konzulnak büntudata volt a Béla miatt. Hiába mondta neki a felesége, hogy a Béla szabadon élt és szabadon akart meghalni. Állítólag az öreg elefántbikák is elbújnak, ha érzik, hogy végük lesz nemsokára. Az ilyesmit illik tisztelőben tartani, és a Béla különben is olyan rossz állapotban volt már, hogy a kórházban sem lett volna megmenthető. Mindez a konzul nem nyugtatta meg; arra is hiába gondolt, hogy a Béla szívtelenül élt, és holtában ezt a szívtelenséget kapja vissza. Ismét benyomkodott egy sokjegyű számot a telefonba, majd egy epikus jellegű, nagyívű elbeszélés hallatszott az ország nyelvén, gazdagon megtűzdelve rábeszélő célzatú, szónokias részletekkel.

Ennek eredményeképpen a város vezetősége három évre szóló ingyenes sírhelyhasználatot ajánlott fel a központi temető egyik félreeső parcellájában, sőt a ravatalozót és a papot is ő bocsátotta rendelkezésre; a szertartás egyéb kellékeiről és mozzanatairól a konzulátus gondoskodott.

Borús nyárvégi napon zajlott a temetés, szemerkélő esőben. Ha a sírásókat nem számítjuk, négyen vettek rajta részt: a házaspár és a papon kívül az egyszerű, de mutató koporsóban maga Béla, illetve a teste. Neki már nem a saját lábán kellett kijönnie, és ami ennél is fontosabb, neki már nem kell visszamennie a temetőből a hétköznapiakba. A konzul egy kicsit irigyelte a halottat, ezért is, meg azért is, mert észrevette, hogy közvetlenül a sír mellett áll egy jóformájú, fiatal diófa, mely kétségkívül terebélyesre fog nőni az évtizedek során, ha ki nem vágják. Diófa tövében pihenni három évig, vagy talán annál is tovább: a konzul próbálta, de nem tudta elhessegetni ezt a gondolatot.

A tisztelendő úr unott hanghordozással, kissé hadarva beszélt. Szavaiból az derült ki, hogy az elhunytat összetéveszti egy vízbefült halással, akiről jónak látta elmondani, hogy önzetlen jó barát volt, példás családi életet élt, és rendszeresen látogatta az istentiszteletet az alsóvárosi plébánián. Mikor idáig ért a beszédben, furcsállkodva körülnézett, mint aki nem érti, miért nincsenek itt a rokonok és a barátok. Megrovó pillantását azonban úgy is lehetett értelmezni, hogy valójában a konzul-házaspár jelenlétét veszi rossznéven. Szemrehányó hangon közölte, hogy testvérünk mindössze negyvenkét éves volt, és a konzulban, aki már hatvan esztendő is elmúlt, ettől csakugyan ismét felébredt a büntudata.

Körülbelül ennyit mondhatunk a novella címében szereplő temetésről és annak előzményeiről. A szertartás után a házaspárnak sokat kellett gyalogolnia, mivel a temető bejáratától messzire találtak parkolóhelyet. Közben a konzul arra gondolt, hogy három év, akármilyen gyorsan elszalad, mégiscsak sok idő. Három év múlva, amikor a sírhelyhasználat lejár, ő már nem lesz itt.

A belvárosban, anélkül, hogy egy szót is szóltak volna egymáshoz, letették a kocsi a központi parkolóházban, és végigjárták a hadvezérről elnevezett sétálóutcát. Közben elállt az eső. Az utcai zenészek muzsikáltak, a rajzolók pedig ültek a székeiken, és rajzoltak vagy nézelődtek. A kávéházzal szemközt, a Béla megszokott helyén már egy új, ismeretlen rajzoló üldögélt, és olyan otthonos mozdulatokkal örökített meg egy esőkabátos japán férfit, mintha már a múlt héten vagy a múlt évtizedben is itt üldögélt volna. A házaspár ténfergett, nézelődött néhány percig, de mivel semmi keresnivalójuk nem volt a sétálóutcában, szép lassan elindultak a parkolóház felé. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem, mégis majdnem teljesen közös volt annak érzése bennük, hogy egy közeli hozzájuk tartozót, vér szerinti rokont és hűséges jóbarátot veszítettek el.

Nemmozgó

Folytatás a 10. oldalról

És semmi mozgás. Még a felhők is megakadtak az égen. Féltem hazatérni, nagyon féltem a visszaérkezéstől. Megpróbálkoztam egy borozóval, de zárva találtam. A bereteselt kapu mögül mintha emberi suttogás szűrődött volna kifelé, de ebben nem lehettem biztos. Csalódottan, összezavarodva tértem vissza házamba, alig másfél órával távozásom után. Beléptem az ajtón. Minden úgy fogadott, ahogy hagytam. Felakasztottam a kabátomat és a konyhába mentem. A leves forrt, a szomszéd tehát még nem jött, valószínűleg megfélemedezett megállapodásunkról. Annyira letaglózott utazásom megghiúsulása, hogy nem is tudtam bosszankodni felelőtlenségem. Magam zártam el a gázt. Ahogy beesteledett, eszembe jutott, hogy a csomagjaimat a pályaudvaron felejtettem. A leginkább az bosszantott, hogy közvetlenül az utazás előtt sem fordult meg a fejemben, hogy értük menjek. Izgalomba jöttem, mi történt velem, hogy ilyen hibákat vétetek? Az utca csendes volt, csendesebb, mint általában. A szomszéd továbbra sem jelentkezett. Úgy döntöttem, reggel visszakerem tőle a kulcsot, és egyben a holmimat is elhozom az állomásról. Hogy utazásomat másnapra halasszam, nevetségesnek tűnt. Akkor már éreztem, hogy minden, amit teszek, teljesen hiábavaló. Nem tudok megszabadulni tőle. Képtelen vagyok rá. Nem én vagyok esetlen, ő túlságosan erős. Sokkal erősebb nálam. Pedig ebben a küzdelemben csak magamra számíthatok. Nincsenek, nem is lesznek társaim. Egyedül kell harcolnom. Leültem a fotelba, és hagytam, hogy a szobát ellepje

a sötét. Minden néma volt, minden mozdulatlan. Alig észleltem testem kontúráit, az ablak előtt kiégett a lámpaoszlop izzója. Fogalmam sincs, meddig ültem ott ébren. Csak mozdulatlanságomra emlékszem, és a keserűségre, és a tolatkodó félelemre, hogy ő, akinél semmit jobban nem gyűlölök, ott van valahol körülöttem. Ott van a helyén. Mozdulatlan, s ezzel megrémít. Ha élne, elpusztítanám. Ha élne. De élettelen, és ő pusztít el engem.

Idáig jutottam vele kapcsolatban. Nagyjából tehát semmire. Ha találnék szavakat rá, hány-ször hány formában észleltem aggasztó jelenlétét, szívesen részletezném természetét, hogy helyzete menem nem is, de legalább hangulatomon könnyítsek vele. Mind a mai napig sem változott semmi. Rendületlenül itt van. Nem mozdul mellőlem. Néha úgy gondolom, ha sikerülne a mozaikkockákból összeraknom az egészet, közelebb jutnék a lényegéhez, és e tudás birtokában talán legyőzhetném. Csak a reménykedés marad addig is, a kutatás fel nem adása. Csak a hit, hogy vele szemben esélyem adódhat. Gyakran történik olyasmi velem, amit már egyszer megtörténtnek hittem. Olykor apró, egészen egyedülálló mozzanatok látok, melyeket korábban is látni véltem. Mindet az ő borzalmas mozdulatlansága idézi elő. Mit gondoltok, te és ti és ő, reménykedőn, bizakodón, ezek a képek, melyek mindnyájunkat üldöznek, vajon egyedül eszméletünk hibás működésének eredményei? Kizárólag mi vagyunk felelősei lidércjeinknek? Elvetendő gondolat. Felfedezni őt minden félelemben nem nagy teljesítmény többé. Nem újság, ha hatalmába kerít az érzés, hogy minden ismétli önmagát. Nem szenzáció. Törvény. Az ő törvénye. A mozdulatlanság. A kérdés csak az, meddig viselhető épen ez az egész? Meddig szerződünk az érte-

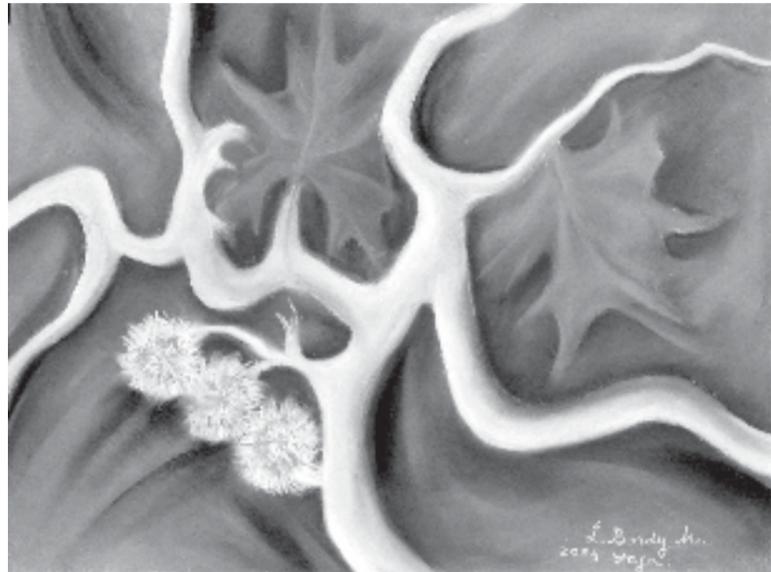
N emrégiben véletlenül találkoztam B. kollégámmal, a tekintélyes művészettörténéssel. Hosszas beszélgetésünk során valahogy szóba került Boris Groys, orosz filozófus. A név hallatán B. me-reven rám nézett és jelentőségteljesen ezt mondta: „En nem mindenben értek vele egyet”. A hangja olyan volt, mintha ettől a valamásától a világnak most nyomban össze kelene omlania. Nem hittem a fülemnek. Mi az, hogy nem mindenben ért egyet Boris Groys-szal? Vajon ki az, akivel mindenben egyetért? Hogy kell, hogy lehet ezt érteni? En például az égvilágon senkivel nem értek mindenben egyet, beleértve saját magamat is. S ezt mind- eddig a világ legermeszesebb dolgának képzeltem. Hipp-hopp, gondolok valamit, netán ki is mondom, majd másnap olyan adatok vagy érvek birtokába jutok, amelyek megkérdője- lezik, netán butasággá nyilvánítják a korábbi véleményemet. Miért kellene mégis kitarta- nom mellette? Szépen bevallom, hogy számár- ságot mondtam, ma már nem úgy látom a dol- gokot, s megünnök tovább. Holnap meg bizo- nyára jönnek az újabb ellenérvek, s kénytelen leszek visszatérni tegnapi álláspontom- hoz. Miért kellene csökönnyösen egyetértem akár tegnapi, akár tegnapielőtti önmagammal? Másokról nem is szólva. Némán néztem B.-re,

SEBŐK ZOLTÁN Az egyetértés hiányáról

Két intermezzo

a címzetes egyetemi tanárra, s úgy éreztem, egyikünkkel valami nem stimmel.

Néhány nappal később elmeséltem az esetet S. kollégámnak, aki ugyancsak művészettörténész, egyetemi docens. Kifejtette, hogy ezt az egészet én nem érthetem, mert egy másik kultúrában, nevezetesen a jugoszlávban nőtem fel. B. azért beszél így, jegyezte meg harcias nyomatékkal, mert komcsi. Mint ahogy az egész bagázs is az, tette hozzá dühösen. Mielőtt reagálhattam volna a magyarázatára, más témára váltott. Gyorsan elhadarta, hogy a memetikával, azzal a diszciplínával, amellyel értesülései szerint újabban foglalkozom, ő bizony nem mindenben ért egyet. Nem fejtette ki, hogy mi mindenben, és hogy vajon miért, mert mint mondta, rohannia kell a feleségéhez. A nagy sietségben csak annyit sikerült megjegyeznem, hogy én meg ebben nem értek vele egyet. Minek rohan valaki a saját feleségéhez?



Platánág

lemmel, és képesek leszünk-e betartani a szerződést? Még azt sem tudom, helyesen cselekszem-e. Hogy tartom-e még magam. A napi rutinjaimat elvégzem, mert próbálok velük kiszorítani őt. De vajon nem éppen ez az ő győzelme? Hogy szabályszerűen élek? Hogy nem változtatok? Hogy nem tudok változtatni? Hogy küzdök a mozdulatlansággal, és a küzdelemem állandósul? Minden nap csak védekezem ellene. Minden egyes nap belefáradok. Persze aludnunk is csak azért muszáj, mert a viaskodás vele kimerített. De én még éjszaka sem pihenek, mert az álmaim szinte ébren tartanak. Azok a bizonyos álmok. Amelyekben valahogy mindig szerephez jut. Millió formáját ismerem már, mégis megijeszt. Átváltozóművész, mégis ugyanaz. Minden éjjel ugyanaz. Minden nappal. Ha akarja, fájdalom, ha akarja, rémület, iszonyat. Ilyesfélét akar. Kizárólag. Tehát akar? Képes akarni? Tudatos? Egy frászt. Csak jelen van. És ez elég. Egy holttest rejtőzik a tóban. Vajon megrémül, aki úszni indul? Ha tud róla. Ha nem tud róla. Melyik jobb, jobb-e valamelyik? Én nem is úszom. A parton ülök, és az úszókat figyelem. Tudom, hogy ott van. Közöttük, alattuk. Nem figyelmeztetek senkit, nehogy megijedjenek, megfulladjanak. Aggódom arcomra pillantanak, valaki nevet. De én akkor sem mozdulok. És ahogy nevetnek, már én is mosolygok. Más nem is tehetek. Úszni hívnak, menjek be közéjük, de én nem mozdulok, nem tudok úszni. Egyre csak hívnak. Szeretnék ott lenni az álmaikban, hogy megbüntessem őket ezért. Hátha akkor észhez térnének. Szeretnék figyelmeztető jel lenni, de képtelen vagyok rá. Egyre kevésbé érdekel, kit menthetnék meg. Előbb vagy utóbb velük is megtörténik majd. Te és ti és ő, mind mozdulatlanok. Akárcsak ő. Akárcsak én. Itt van ben-

nem most is. Ott van bennetek most is. Ellenkezni hasztalan. Bár örülne, ha látná az ellenszegülést, ha látná, s ha képes lenne örülni. De mozdulatlan. Érzéketlen. Létezik, és fogalma sincs önmagáról. Ő a történelem, ő minden elvetelés. Minden ismétlés, minden tanulni nem tudás, minden keserű kudarc. Nálam rátermettebbek talán egyszer meglelik a módját, hogyan fedjék el őt, hogyan sértsék vérgig. Mert ha képesek lennének megsérteni, talán mozgásra bírának, s ha megmozdulna, tapasztalat híján talán megbotlana. És ki tudja, mi jönne azután. Látnánk, hogy esendő. Látnánk, hogy lényegében ő is boldogtalan. És máris lennének közös vonásaink. Ha megmozdulna, lenne még esély. Ez tehát a cél. Mozgásra kényszeríteni. Szép és nemes feladat egy gyűlöletes és aljas ellenségnek segíteni. Nekem persze nem fog már sikerülni, engem túlságosan átítatott valami sötéttel. Én néha már a mozdulatlanság pártján állok. Sáska egy ágon, s várom, hogy problémát okozzak az új generációknak, akik közül néhányan egyszer majd újraírják e sorokat. Ennél többet pillanatnyilag nem tehetek. Behunyom a szemem. Most is itt van. Gyűlölöm ezt a mosolyt.

Könnyű vacsorát készítettem, megint jólesett rágni és nyelni. Az idő kellemes. A kertben a rózsák már bólgatnak a nyárra. Hihetetlenül gyorsan nyúlnak. Szinte szemmel követhető a mozgásuk. Valami különös vágy noszogtat, ki kell mennem a kertbe. Visszamedszem a kósza hajtásokat. Felállok, leteszem a tollat. Megnézem, mi változott odakint. Jót tesz egy kis séta. A kert csupa illat, alkonyodik. Tetszenek ezek a fények, árnyékok vetnek szorongásomra. Megyek, viszem magammal, és itt hagyom a házban is. Ha visszajöttem, folytatom. Ha változott, ha megmozdult valami. Akkor majd folytatom.

MÉSZÁROS SÁNDOR

Utazások száz dollárral (III.)

– vignetták –

Mit keresek én januárban az augusztusi Rómában? Ha augusztus, akkor Róma. Családi szillogizmus. Azt mondja, hogy ő azonnal elindulna. Most rögtön, a december végi ködben. Egyből levezetne Rómába, ez nem kérdés. A tiszafüredi hídon jutott az eszébe, hogy menjünk tovább a harminchármason, majd az M3-on, tűz ezerral! Itthagyni csapot-papot, padlógázzal le a tengerig. Kétszer vagy háromszor megállnánk útközben, félórára. [„Az ember egy küszöbönálló elutazásra tekintettel ír, aminek még nincs nyelve. Az emlékezés nem kommunikációt jelent, hanem ellenállást?”] Újév napján Síkfőkúton végleg elhatározzuk, hogy májusban visszatérünk Rómába. Megajándékozunk magunkat, úgymond: Róma és Firenze. Jó év lesz, azt hiszem.

A City Rádió bement, hogy hősármányok jöttek a Hortobágyra. A szokatlanul tartós hidegben a hazánkban csak ritkán látható, északra érkező madarak telelnek a Nemzeti Park területén. Az utóbbi hetekben több ezer, az átlagos teleken egyébként Nyugat-Szibériában vagy a Lappföldön telelő hősármány, sarkantyús sármány, kékes réti héja és gatyásölyv jelent meg. Ritka példányok, valóságos csoda. Kinézek a kocsiból, nem látok semmit. Nem látok egyetlen hősármányt, sem gatyás vagy milyen ölyvet. Vátába csomagolt táj. Jótékony kód, a fákön zúz-mara, jég. Így is szép, sármányok nélkül.

Autósztrádák. La strada, ez a szokincsem fele, egyelőre. Persze, az ég kékebb, a fű zöldebb és kicsoda, elképesztő zerge-basza hegyek! nem lehetett könnyű Hannibálnak; de alig nézek ki a betonteknőből, csak előre a vakmelegben, le végig Rómáig. Amikor úttörőként a nagy SZU-ba mentem (kis-kopernikus, jutalomút!), akkor számoltam úgy az állomásokat, mint itt az alagutakat. Valahol a kelet-európai síkságon, vagyis az Appenninek közepén, dugóba kerülünk, eldumáltuk az időt és feladtam. Nyolcvan körül feladtam. Akkor viszont elszántabb lehettem, volt egy szótárfüzetem, orosz-szótár, abba írtam. Az orosz neveket megpróbáltam cirill betűkkel is leírni. Középen kettéhajtottam a lapokat, de csak a baloldalt írtam. A másik felére a visszaútont akartam írni, hogy ellenőrizsem, ugyanazon az útvonalon jövünk-e vissza.

Tarvisio, a csencselők paradicsoma. Idejár Krisztián apja az Olasz Focisuliból, aki az újkerti kiszibin szokott árulni. Hetente kétszer is megfordul, a buszon alszik. Menő olasz cuccokat hoz, főleg bőrkabátot, cipőt, női alsót és edényt, teflonedényt. Egyszer szánalomból akartam venni tőle valamit, ott topogott a januári kékhidegben, legalább ne álljon hiába. De megdöntöttem magam, mert a bőrkabát kicsi volt, a teflon alja meg szánalmasan vékony. Mária mutatta meg, hogyan kell az edényeknek az alját megkopogtatni, a hangja elárulja a minőségét. Majd úgyszólván az erdélyi gáborcigányok, ők komplett készletet hoznak, az prima, tőlük vegyék. Azt mondják, hogy a fiúk Németországban dolgoznak, és onnan kapják, de valójában lopják, nem érdekes, negyedáron odaadják. Alkudni kell, ő nyolcvanezerről lealkudta huszonnyolcezerre, és a cigányasszony még így is megcsókolta a kezét. Madamka, ezt mondta neki, maga finom asszony. Láttam, amikor megcsókolta a kezét, éppen a szemetet vittem ki. Legközelebb ha jönnek, én is tőlük veszek, hoszonötezerért a hülyének is megéri, nehogy nekem. Előtte áthívom Máriát, biztosan segít majd alkudni, ő jobban ért az ilyesmihez.

Azt mondja, hogy nagyon kellett szarnia, ezért nem nézhette végig Giottót, félórával a zárás előtt. Elszarta Giottót, ezen nevetgélünk. Mi nem voltunk ennyire érdeklődők vagy sznobok, be sem fizettünk. „Jobban-sznob koromban”, ezt tőle hallottam. Husz percet vártunk rá a parkolóban. Lejárt a parkolójegyünk, és nem láttam Giottó kékjét. Nem baj, a színekről úgysem lehet mit mondani. Spórolás, fejenként tízezer líra Giottóért – sok, józan ésszel számolva.

Akár a régi, Hortobágy-melleyéki utazó. Egy rideg paraszttel, de nekem némileg imponál is ez a taplóság. Mit neki a tenger, a síkföldinek! Nem ájult el tőle, amikor ott van neki a libaúszató. „Vonatra ültünk egy összelőtt állomáson,

és egy darabig a tenger mellett haladva, Udinéig mentünk. És láttam a tengert. Nem volt valami nagy élmény. Ugyanolyan víz, csak nagyobb, mint nálunk a Nagyfenék vagy a Ludas-tó, mert nem látni a túlsó szélét.” Sajnos, ideológikus agy volt, és ez a hittan lassan felfalta benne a tapasztalati embert. Később már rideg hang, szikes látás. A rádióban lemondtam, hogy beszéljek róla, már harmadszor szólaltam volna meg ez ügyben, de nem akarok lábra menni, mint Vépi. De ez így igazságtalan – Vépivel.

Apai menü. Apácaszar mazsolával. Mi az? Ne legyen annyira kíváncsi, ez lesz az ebéd, ha nagyon érdekel bennünket. Olaszos kaja, valami különlegesség.

Azt mondja, hogy adni akart Szent Antalnak legalább száz forintot. Vagy kétezer lírát, vagy ennek megfelelő mennyiségű dollárt, de inkább forintot. Százat vagy ezret. Kerek összeget, mindenestre. Megfogadta, ha nem lesz semmi baj, akkor adni fog neki száz dollárt, a padovai Szent Antalnak. Ilonka, a halott nagyanyja mindig így tanította, hogy annak adjon hálát, noha ő sem volt katolikus. De vannak szép katolikus szokások, és ez ilyen. Azt is megfogadta, hogy kifúrta a fülét még egy helyen. (Később Mariótól megtudtam, hogy az olaszok a nők bal fülét harapdálják.) Másfél év, szorongás és titkos női fogadalmak. A kapusnak, aki egyszerűen nem engedte be, nehéz lett volna mindezt elmagyarázni. Elállt, és nem engedte be, a könyörtelen, kutyafülű, mord sekrestyés. Va' fanculo. Mit jelent? Vákuj meg! Hiába, túl lenge öltözet, kilátszik a válla, remélem, Szent Antal nem látta meg!, ám a kocsihoz visszamenni egy kardigánért már nem érte volna meg. Különben is retentó hőség van, és sietünk. Tízre Rómába érünk. Tízre, de legkésőbb tizenegyre.

Palmiro Togliatti lakótelep, tizennegyedik lejáró. Éppen most lezárták, direkt a mi tiszteleztünk. Ezért éjfél után keringünk Róma körül, mint gólyafas a levegőben. Másfél óra körözés, a város sötéten hallgat, nem enged be. Két óra tájt elvesztem legendás türelmem. Azt latolgatom, hogy felgyújtsam-e Rómát, mint egy kései zsebnéró és a könnyeimet tálkába gyűjtsem. Nincs se bejárt, se kijárt, csak ez a sötét ring. A költő nem emlékszik, melyik lejárón is kellene. Költői emlékezet. Legközelebb műfajt váltok, prózaíróval utazok vagy könyvelővel. Via Togliatti, végre! Via Eduardo D'Onufrio. Ne tudjam meg, ki lehetett ez a komcsi, ez az Eduardo. Ilyen névvel bolsinak lenni. Megjegyezhetetlen nevek a lakótelepen. Na, jó helyre jöttünk, csöbörből vödörbe, itt mindenki komcsi volt.

Roberta erkélye. A tengerről mindig fúj a szél, erre nem gondoltam, a tenger felől szélre. A nyitott erkélyajtón át beáramlik az éjszakai, hús levegő. A sült csirke, a pompás vacsora, a könnyű, száraz fehérbor és vendégvárosi kedvesség hamar kiengesztel. A bennem élő barbár, lusta állatnak nem kell sok, nem fürdök, pedig két fürdőszoba is van, egy renesz, nagy káddal és egy zuhanyzós, ám legfeljebb fogat és lábat mosok, majd rögtön elalszom.

Egy idegen lakásban kissé feszélyező és egyben bizsergető érzés berendezkedni. Nézegetni a házigazda legszemélyesebb dolgait, de nem húzni ki a fiókokat. Aludni a az ágyában; és ha egyedül él, miért van neki ilyen pompás franciágya? Mi közöm hozzá. Nem nyitni ki a szekrényeket, a bászszekrényt, a varrodobozt, sem az íróasztal mellett felejtett fotóalbumot. Kipróbálni, mire jó egy idegen bőrfotel, és az asztalra felrakott lábbal előadni az élvezet római szenátort. És nem nagyon belenézni egy másik életbe, tapintatosan matolni a fürdőszobában, de nem venni észre a női polcot: a rúzt, a szempillafestéket, a kölni márkáját, a tampon méretét. Használni a kölni márkáját, a lábcsiszót, az olívaolaját, a Worcester-szószt, hiszen megengedte, de nem nyúlni a samponárhoz és a tusfürdőjéhez. És nem vizslatni – úgymond, szakértő szemmel – a könyvtárat, vagy ha igen, nem vonni le ebből messzemenő következtetéseket, csak beleolvasgatni az általa olvasott könyvek némelyikébe, megnézni az aláhúzásokat és széljegyzeteket, majd a könyveket, az újságokat, a színes maga-



Ébredés

zinokat és minden egyéb tárgyat gondosan visszarakni pontosan a helyére, mintha itt sem lettem volna. Tapintat, néha azt gondolom, ez a legtöbb.

Úgy látszik, idáig kellett utaznak, hogy végre találkozzam még egy derűs volt-kommunistával, persze, mondhatni nem ezért mentem. Alberto a rengeteg Marx, Lenin, Gramsci, Togliatti kötetével. Két vagy három polc, a szoba közepén, díszhelyen. Régi kiadások, külön polc Lukácsnak. Miért nem viszi le a pincébe? Dobjuk ki az egészet!, tréfálkozunk vele. Anyám az enyémet kidobta az udvarra, a háromkötetes Marx–Engels válogatottamat, 1976-ban. „Itt van nekünk apád, elég egy kommunista ebben a házban!” Alberto mosolygott ezen is, rezignált és bölcs. Nem akar már sehova sem elutazni ebből a városból. Semmi túlzás nincs ebben, ő úgy érzi. Pedig a barátai egyszer taxit rendeltek neki, hogy menjen velük Párizsba, de ő mégsem. Legalábbis Constanza ezt állítja. Csak egy kert, Giovanni birtokán. Mindennap pastasciuttát eszik, a legváltozatosabb módon készíti el. Az igazi rómainak az a pastasciutta, mint magyarnak a gulyás. Klisék, amiket nehéz megkerülni vagy otthagyni.

Giuseppe, a forgatókönyvíró a szeretőjével jött vendégségbe, mindketten jól beszélnek angolul. Mindenáron Trabantot akarnak venni, lelkesen magyarázzák, hogy az olyan menő és Magyarországon még biztosan van. „Biztos, én nem látom egyet sem.” Azt hiszik, jó vicc. Vagy szereznek be nekik egy Lenin-szobrot. Az viszont tényleg nincs, Lenin az már nincs. Vacsora közben Giuseppe azt kérdezi tőlem, van-e fogalmam a katolikus képmutatásról. Hát valamennyi azért van, próbálok szerénykedni. „Annál szörnyűbb nincs! Ha ez európai város lenne, vasárnap délből hazavihetném a szeretőmet ebédelni. De Róma az ostoba, katolikus, képmutató város.” Higyem el, hogy ez gógós, hájas és képmutató város! Majd belebonyolódik a két hűtő nehéz és férfias problémakörébe. „Végző soron megoldható feladat, de remek memória kell hozzá.” Tőle hallottam azt is, ha az olaszok szerencsét kívánnak, akkor a másikat a farkas szájába kívánják. Logikus, hova máshova. Hova a búsba.

A munkáskerületben, bár nem ellenőrztem személyesen mind, tiszta a lépcsőház. Gondosan felmosott linóleum, virágok a lépcsőfordulóban, enyhe fertőtlenítőszag. A város viszont szemetes, néhol bokáig járkalok az eldobált nejlonszatyrok, üres poharak és papírhalmok között. A Caracalla termáinál majdnem beleléptem egy friss hányásba. Meglehet, mindez csak nekem tűnik föl, mást láthatóan nem zavar; boldog szemetelő. [„Isten szemében nincs szem?”]

Jólét. „Miért nincs itthon reszelt parmezán?!” „Úgy hallottam, hogy Londonban Pavarotti a születésnapjára külön repülőgéppel hozott mozzarella-sajtot Milanóból.” „Na látod, ez a különbség Pavarotti és közted.”

Avanti popolo!, így indulunk a központba. Alberto, a popolo. Az egykori Lukács-fordító halkan nevet, láthatóan élvezi a balos nosztalgia, a populozást. Itt a kommunista diktatúra is élvezetesebb és slamosabb lett volna. Kész szerencse, hogy azért nem próbálták ki, az élvezetet, mert akkor kő kövön nem maradt volna. „Úgyis annyi templom van, mint a nyű.” „Ha itt született volna, te is komcsi lennél!” Érdekes, erre még nem gondoltam. Egyáltalán nem biztos, azért ez korántsem biztos. „Ebben az országban én nem félnék, az biztos! Nem ismerném a félelmet”, akartam mondani Albertónak. De szerencsére megdöntöttem magam. Micsoda marhaság! Igazából én otthon sem féltam, ehhez már későn születtem. Valójában ez sem igaz, csak folyton ez a sajátos öngigazoló, ká-európai hóbörgés és nagyizolás. Igaz, nem igaz – itt másképp félnék. Baloldali melankólia, kérdezte, olvastam-e Walter Benjaminsnál. „Hatvannyolc árnyéka?” Váratlan európai távlatok és horizontok a metróban. A Tremininél szállunk ki.

Pici piramis Róma történelmi központjában. Városközpont, ilyen szó nincs olaszul. Centro storico. Többször is elmentünk a piramis mellett, mindig váratlanul bukkant fel. Én magamban ezt neveztem középpontnak, mert enélkül azért nehezen megy, és így könnyebben tájékozódom egy idegen városban.

Alberto, mint az úttörő, titkoskodik, nem árulja el, hova a túróba megyünk, de útközben rájövök, a kulcslyukhoz. Valamelyik nagykövetség kapuja, éppen fogadás készül. Nézzek csak be, mit látok?! „Kacsints a lyukamba.” Á, a San Pietro! Ugye, szép? Ez a város legtitkosabb pontja, mondja áhítattal. Pukkadozunk a röhögéstől, nem merünk egymásra nézni, de nem áruljuk el neki, hogy már láttuk, minden útikönyv ezt ajánlja. Újra belenézek a kulcslyukba, most már harmadszor, tényleg szép, nem lehet betelni vele. Alberto öreg, gyermeki arca.

Nem mozdulni. A San Pietro előtti téren nem mozdulni. És kedves euro-szeptikusok, éles és fényes elmék, most halkuljanak el! És én is miért dumálok annyit, be nem áll a szájam. Még jó, hogy nincs nálam fényképezőgép! „Itt maradni, és szépen elzúlni!”

DANYI ZOLTÁN

Oranzs

(1)

A szoba tele volt papírfigurákkal.

Az asztalon, a székeken, a szekrények polcain. A foteleken és a szőnyegen. Mindenféle formájú és színű, papírból hajtogatott figurák. Szárnyaló madarak, nyíló virágok, ugrásra kész békák. Heverésző, fekete-fehér pandák. Különböző méretű narancssárga pillangók.

Ez utóbbiból volt a legtöbb.

A narancsszínű pillangók mindenütt feltűntek, uralták a terepet. Oranzs papírlépkék. Kitért szárnyakkal lebegtek be a szoba minden szegletébe. A függönyre is jutott egy. A lehetetlen könnyű csipke redői közé akadva illegette magát az október végi napsütés erőltet melegében.

Lucy az ágyon hevert felhúzott térdekkel, a feje alá párnát gyűrt, olvasott. A könyvet a szeméremcsontjára állította, és résnyire szétnyíló combjainak támasztotta. A borító hófehér volt, sima és fénytelen. Nem volt rajta se név, se cím.

Elemér a földön ült, a kis kínai teázóasztalka előtt. Egy narancsszínű papírt hajtogatott.

(2)

A félig nyitott ablakban galambok melegedtek, érezni lehetett a szagukat. „Esőben kifejezetten büdösek voltak.”

Lucy törte meg a csendet. Kérdezett valamit, mire az oranzs papírt hajtogató ujjak egy pillanatra megálltak. Épp csak annyi időre, amíg egy lepke billent egyet a szárnyaival. Azután dolgoztak tovább, mintha nem hallották volna a kérdést. Mintha a kérdés el sem hangzott volna.

Lucy félrecsúszta a könyvet. Felállt, levetkőzött. A virágmintás kis ingblúzt az ágyra ejtette.

A fürdőszobába ment, beállt a zuhanyzóba, engedte magára a vizet. Az égetően meleg vizet, a forró, az elviselhetőség határáig forró vizet. Sokáig. Nagyon sokáig. A bőre egészen kipirult, mellén a bimbók udvara kiszélesedett.

Elemér zavartalanul hajtogatta tovább a narancssárga pillangókat.

A fürdőszoba nyitott ajtaján keresztül hallotta a víz csobogását. Először a fejében érezte, majd a mellkasában, végül az ágyékában. Nem mozdult. Csak belül futott végig rajta ugyanaz a forróság, amely Lucy testére zuhogott. Belül futott végig, fentről lefelé. Az agyától a combja tövéig.

A galambok zajosan csapkodva elrepültek.

(3)

Lucy megtörölközve, meztelenül jött vissza a szobába. A mellei kicsik voltak és hegyesek. „Mint egy patkány feje.”

Az ágyhoz lépett, felöltözött. Ugyanazt a bugyit és ingblúzt vette föl, amelyet az imént könnyed mozdulattal dobott az ágyra. Még egyszer belelapozott a könyvbe.

A szobát kezdték lassan átmedvesíteni az alkony paszteliszín árnyalatai.

Hideg lett, borzongás futott végig Lucy vékony combjain. A szekrényből egy fehér tréningnadrágot húzott elő, magára kapta, leheveredett az ágyra.

Hevesen verdeső szárnycsattogással tértek vissza a galambok, dölyfösen tollászkodtak, mély hangon búgtak, turbékolnak. Esetlen fejükkel önelégülten bólogtak.

(4)

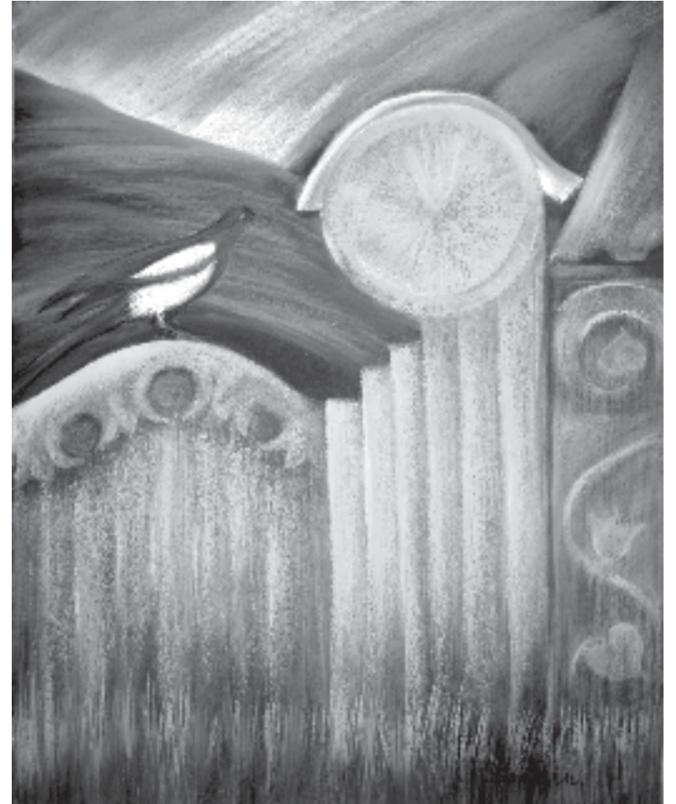
A szürke árnyalatok fokozatosan halványodtak, az ég aljára a távolban pirkadat kúszott. Lépésről lépésre, centiről centire itatták át a felhőket az égő narancs élénk tónusai. Lángra gyújtották a függönyt, a lehetetlen könnyű csipkét, a csipke redőit. A redőket, melyek egyikében ott lebegett egy szélesre tárt szárnyú narancssárga pillangó.

Lucy hasra fordulva aludt, egyik keze a csipője mellett, a másik az ajkainál. Elemér a fotelben ült, hátracsukló fejjel, ruhástul.

A hajnali fények fokozatos beszívárgásakor, a pirkadat lassú, de visszafordíthatatlan térhódításával párhuzamosan egy szokatlan lüktetés és lobogás villódzott, amely idegen színezettel tette megfoghatatlanná a napfelkeltét.

A konténerek égték odalent lilás lánggal, az alumínium szeméttárolók, három emeletnyi mélyen. „Lassú lobogás a néptelen utcán.”

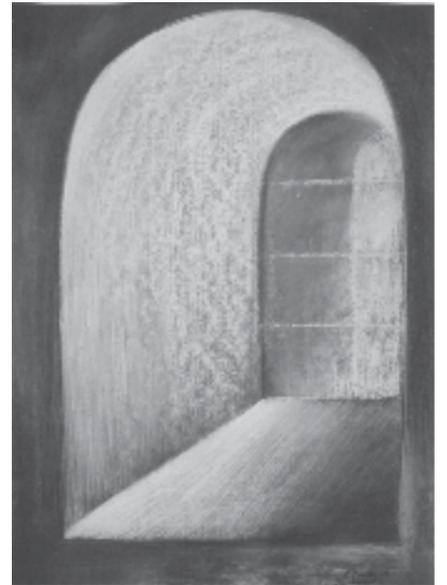
Mintha egy jól kigondolt terv része lett volna az egész.



A vendég



Esti fényben



Délután

Érdekes hírt olvastam valamelyik napilapunkban: egy vidéki úrnak bizarr ötlete támadt – frissen épített, sok szobás és sok konyhás piros fedelű háza tetejére, a kéményre csináltatott gipszből, fadarabokból, egy szép nagy gólyafészket. Az összkomfortos fészekbe pedig beállított egy élő, valódi gólyamadárhoz megszólalásig (majdnem azt írtam kelepelésig) hasonló, gipszből készített gólyamadár szobrot. A gipszgólyát készítő alkotóművész mestermunkát végzett: szépen kifestette alkotását. A gipszgólya hófehér volt, ahol fehérlenie kellett, fekete volt, ahol a természet (illetve a Mester) feketére ecsetelte. És a csőre?... Csillogó, lakkozott, fényes piros volt, akár a szép, hosszú gólyalábak...

Egyik ősszel a falu felett vonultak el a vándorló gólyamadarak. Vonultak a gólyák fenn a magasban, és egyszer csak a csapatból kivált egy gólyamadár, és leereszkedett a műgólyafészkekben mozdulatlanul álló műgólya mellé. Forgolódott körülötte, tett-vett, megigazított egy-egy ágat a fészkek tetején – szóval otthonosan érezte magát az előkelő, szépen elkészített gólyakörnyezetben.

És, lám – megtörtént a csoda: az igazi vándormadár szerelmes lett a szobor-gólyába. Nem mozdult mellőle, kelepelt neki egyfolytában, azzal sem törődve, hogy választott társa csupán méltóságátalmas némasággal viszonzta a szerelmes forgolódását.

A műgólya jómódú tulajdonosának is feltűnt ez a nem mindennapi kapcsolat: mikor látta, hogy az udvarló madár már napok óta étlen-szomjan őrzi, dédelgeti szoborszerű szerelmét, etetni kezdte a gólyafészek-tűznézőbe jött gavallért, nehogy az éhen haljon a nagy-nagy szerelem-érzésben.

Igy élnek boldogan a gipszgólya és társa – tudósít az újsághír –, így élnek, amíg... nos, ez az. Amíg be nem áll a tél.

JANCSÓ MIKLÓS

A gipszgólya

De ha beáll a tél, valószínűleg az immár híressé vált háziúr beviszi a lakásába a szerelmes madarat, hogy ott védelje át a tél hidegét és a szerelem örök forróságát.

Ennyi a történet. Amikor elolvastam a sajtóban, jót vettem szegény gólyán. Múltak a napok, és én egyre többet gondoltam arra a furcsa madárra, akinek volt bátorsága kiválni a repülő tömegéből és volt mersze azt tenni, amit szíve parancsolt. Hogy a szív parancsa ezúttal vitathatóan bizonyult – és a szerelmes gólyamadár tévedett? Istenem, szerelmes emberszívünk is de sokszor téved, amikor nekibuzdulunk a sok Igaziból megkeresni a Legigazibbat.

Azt hiszem azonban: ez a gólyamadár boldog. Esményi társat talált. Milyen szép szerelmes történetet lehetne írni erről a kapcsolatról – tűnődtem –, csak hát megírt már valami hasonló jó Oscar Wilde *A boldog herceg* című meséjében, ahol is olvashatjuk a nem is nagyon boldog Boldog hercegszobor és a kis fecske barátságának megható történetét...

Lemondtam hát egy jelképes mese megírásáról – azaz, talán nem? Esetleg politikai eszme szimbólumává lehetne tenni a gólyamadarat. Mindenki menekül jobb és melegebb éghajlatra, és egyvalaki mégis itthon marad helytállni. Beáll gipszgólyának társul. És még udvarol is neki a jámbor. Sőt, büszke a gipszszerelmére. És halálnak halálával hal meg érte, hiszen ahogy a politikai-gazdasági időjárás, no meg a

naptár is mutatja, ha váratlanul, de be fog köszönteni idén is a Tél...

Nem, nem jó hasonlat... illetve nem igaz a jelképes történet. Talán másképpen hatásos: hiszen, akik itthon maradnak, nem mindig szobrokért, pláne ilyen csiricsaré szoborért maradnak. Az elrepülő vizont gyakran egy szép, kifestett-kitalált, megálmodott álom-szobor bűvöletében távoznak el örökre: hogy aztán visszasírják az itthon hagyott igazi, ha töredezetten is otthont ámitó, még meglévő Szobrainkat.

Csak kell hogy legyen ennek a gipszgólya-igazi gólya szerelemnek valami értékes művészi üzenetjelentése – tűnődtem –, hiszen olyan költői, olyan szép, tiszta ez a szerelem, olyan – nem mindennapi.

Nem jutott eszembe semmiféle épkezláb költői tanulság, amit ideírhatnék Önöknek, történet-csattanónak. Végül: elfelejttem a szerelmes gólyát.

*

A napokban sétáltam az utcán, előttem idős házaspár vitatkozott valamin, nem is fontos, micsodán. Két idős, élet nyútte ember... mi mást is tehetnének, mint egymásnak tesznek szemrehányást azért, amit a sors művelt velük.

– Bár én is egy gipszgólyát vettem volna el feleségül, mint az a bölcs gólya – mondta váratlanul a férfi, és ott hagyta némán hápogó feleségét az út közepén.

Mosolyogtam bajuszom alatt: lám, egy bátor férfi, aki ki meri mondani az örök és tartós szerelem titkát. És siettem haza, hogy elújságotlam feleségemnek a hallottakat. Végül mégis meggondoltam magam. Néha jobb, ha az ember megtartja magának a tökéletes párválasztás és a boldog házasság receptjének titkát.

ACSAI ROLAND

Semmi menedékül

A terasz futónövényeinek ökönyál.
Ezt nézi, aki odafönt áll,
Aztán elnyomja a csikket –
Ez minden reggel így megy.

Bejön. Leül. Vagy nyugtalanul
Máskál a lakásban. Neki ez jut ki.
Reménykedik, hogy idővel javul
Az állapota. Szeretne visszaaludni.

A novemberi naptól hunyorog
Egy kicsit, mely a koszos
Ablak mögött felkelni készül.
Képzete, mint a mikrohullámú

Sütő tálja: egyhelyben forog.
Nem kínálgatik semmi menedékül.

Szár az tülevélként

A trolimegállóban sarkaddal tördeled
A pocsolják tetején a jeget,
Amíg az „Észvesztő Borozó” koszos
Úvege mögött karácsonyi égősorok
Villognak fényüket szórva
Eldobált cigarettásdobozokra.

A járdán pár darab sültgesztenyét
Tálalsz. Kihültek – mint ez az év.
Ami volt, ami lesz, mintha száraz
Tülevélként peregne szét.

GUTÁSI ÉVA

A Csend-úr születése

Mellkasomon már nyugszik a csend.
Alaktalan terhei nyomnak,
S percek: érméi a vagyonnak,
Melyet e sötét, néma úr csent.
Fejét most bordáimra hajtja,
Mint gyermek, anyai kebelre.
Majd kezem ráhullik e fejre...
Unottan pihentetem rajta.
Így múlik el egyre az idő.
Lassan vánszorognak a napok.
Rá kell jönnöm: az anyja vagyok,
És kényszer-szülte gyermekem Ő.

Belém költözött

Véreből lopott, s álnoki nevednek
Minden zord betűjét elátkozta már...
Végső tort ült rajta, majd a halált
Sípóló kacajjal kiröhögte ő.
Érkezett a bajjal, s már naponta jó.
Mint régen látott vendég, kibérel
Kastélyom egy termét, s ott érleli
Sötét gondolatait, esős, hosszú
Éjszakákon. Itt, lelkemben a bosszú.

HAJÓS JÁNOS

A 2-es csapdája

Ha nem egyéb,
egyféle erotikus tisztelet
létezett közöttünk.
(Közöttünk minden olyan
„egyféle” meg „úgynevezett” volt.)
Szerelemre biztattuk egymást,
közöttünk
szentimentális térítómunka folyt.
Ügymond.
„Adok, veszek,
adó jár azért, hogy kapok.”
És fordítva.
Felütötte fejét valami agresszív
matematika.
Tanultunk eleget.
(A kiskanalakról le sem mostam még
a szívedet.)
Aztán viszonzyszlogenné vált a „slussz”.
Te egy mínusz a négyzetben,
én egy poétikus plusz.
Kiegészítettük egymást.
A részletek törlése folytán.
Meg úgyszólván.

(Ön)védő beszéd

Ez a város bálnavár most.
Ebben lakott egy mészáros,
Kinek neve... Ahab János...

„Hajós létemre sem kenyerem
a viharos hencsérés. Kény-
telen vagyok hát hallgatni!

Önök, urak,
csak 'valós eseményekre' kíváncsiak.
Ilyesmi pedig nem történt velem.”

Éppen hetvenöt éve, 1930 októberében, azt kérde a Mai Magyar Múzsza címet viselő antológia előszavában Vajthó László, hogy kik a kor (vagyis 1930) halhatatlanjai? „Száz év múlva ki lesz akkora költő, mint ma Csokonai?” És bár a szerkesztő hangsúlyozza, hogy a kiadvány „nem antológia, hanem pillanatképek sorozata ma élő költőinkről”, mi ezt bizony ma már antológiának tekintjük, s az ítéletében visszamenőlegesen igencsak magabiztos lett utókor fölényérzetével kérjük számon a ma véleményét a tegnaptól.

Ez az 1930-as vállalkozás (melyet, mutatis mutandis, Körössi Papp József és a Noran kiadó néhány éve megismételt), igen tanulságos alapidokumentuma lehetne minden olyan tanulmánynak, amely a („kortárs”) magyar költészet, illetve az erre reflektáló kritikai tudat változásait kísérelné figyelemmel, vagyis kánonképző kiindulópontjait, esztétikai axiómáit, egyáltalán: bármiféle érték-szemponjtait kívánná elemezni, ismétlem: különös tekintettel ezek változására, úgy ötven-száz év leforgása alatt.

Mert igaz ugyan, hogy ez az antológia az akkorra már kanonizálódott életművek tekintetében hibátlanul válogat, és ebben a helyosztóban nemcsak Babits, Kosztolányi, Füst Milán, de Kassák Lajos vagy Juhász Gyula vagy Karinthy Frigyes jelenléte sem lehet vitás – ám kiváló szemmel szelektál a szerkesztő az ifjú oroszlánok seregletéből is: Szabó Lőrinc, Sárközi György, Erdélyi József ugyanúgy bekerült a legfontosabb 132-be, mint Illyés Gyula.

No és József Attila? Igen, a (főleg 1930-ig!) csak igen kevés kortársa által becsült költő, az elismerést és kitüntetést osztó figyelem örök ignorálta, a halála-után-jaj-de-sok-barátja-lett József Attila benne van az antológiában. (Érdekes, hogy erre az akkor kétségtelen elismeréssel

BESZÉD A PALACKBÓL

SZÖCS GÉZA rovata

75 év múlva
avagy
a legjobb 132 magyar költő

felérő történetre pl. Szabolcsi Miklós, a költő monográfiája nem tartotta fontosnak felhívni a figyelmet.)

Ezzel akár be is csukhatnók az antológiát, megnyugodva, hogy a szerkesztő, a finom ízlésű és rendkívül művelt Vajthó László, íme jól abszolválta ezt a vizsgát, amely elé az utókor állította.

Am lapozgassunk még valamennyit az antológiában.

1930-at írunk. Két éve halt meg Tóth Árpád. Épp ekkoriban indul a csodagyerek Weöres. Hiányzásuk érthető, Faludyé, Jékely is. No és a Radnótié? Itt már rezegni érezzük a léceket, a D betűnél viszont felordítunk: tényleg ennyire nem látszott, nem hallatszott Dsida Jenő?

Mert erdélyiek azért vannak szép számmal: Áprily is, Bartalis is, Bárd Oszkár is, Berde Mária is, Reményik is, Szombati Szabó is. Meg Olosz Lajos is.

És ez már átvezet a történet másik oldalához.

Hol maradt a biztos ízlés és a tudós ítélet, amikor a több mint száz dilettánst kellett volna kirosztálni?

Hálás, de olcsó mutatvány lenne most, háromnegyed évszázad múltán, citálni ezekben a banalitáshalmazokból, vagy neveket kiemelni az elfeledett – méltán elfeledett – költők (költők?) névsorából. Mostani tudás-

telletünkkel, e 75 év előnnyel olyan volna ez, mint mai autóval indulni egy akkoriban gyártott gépkocsinak kiírt oldtimer-versenyen.

Vajthó László nemcsak saját magára támaszkodott a válogatásnál. Talán ez volt a baj. Mert az egyes költőket, ideértve a több mint száz vérdilettáns szerzőt, igen rangos személyiségek ajánlották az olvasó figyelmébe, Fülep Lajostól Várkonyi Nándorig és Németh Lászlótól Schöpflin Aladárig. Olykor a síron túlról is, mint Ady Endre esetében is, akinek a szerkesztő egy 1906-os szövegét veszi át, mely írásában Ady a nagy nevű Telekes Bélát méltatja: „Szeretnék valami szép nótára gyűjtani: álmok rengetegébe lépek s Telekes Béla verseinek nehéz és drága illata felhőzik a lelkemen. Poéta Telekes Béla, akit én szeretek. (...) Szent sajkás, ki vad, zord folyamom, alkonyi napon megy a mély tenger felé.” Ki merné ezek után kihagyni a (kortárs) magyar költészet teljes körképéből azt a poétát, akit maga Ady Endre szentsajkászott le? Akarom mondani fel.

És miközben tudom, hogy könnyebb egy tízköltős antológiát összeállítani, mint egy százharminc költőset, és miközben tudom, hogy mai antológiáinkon cinikusan mulatozik majd 75 év múlva valaki, aki éppen rá fog ilyesmire érni, mégsem hagy nyugodni a kérdés: tényleg éppen ennyire nem látszik?

ennyire nem látható? ennyire nem látszott, hogy MI A KÜLÖNBESÉG? Nem volt-e világos, hogy nem lehetséges, nem megtörténhet, hogy Babits vagy József Attila mellé odakerüljenek ezek? Hogy az lehetetlen, hogy mind e szerzők ugyanazon mezőnybe soroltassanak, hogy közös társaságba kerüljenek, hogy az botrány, hogy egy napon emlegettesék Kosztolányi Dezső és Amatőr Árpád, valamint báró Nagynevű-Niemand Jakab neve?

Vagy lehet, hogy pont fordítva van? Hogy József Attila csak azért kerülhetett be, mert kellően széles volt a szerkesztő merítése? Hogy a 132-be még becsúsztott – szemben pl. Dsidával – de a legjobb 321 közé talán már csak annyi esélye lett volna bekerülni, mint Baumgarten nagydíjat kapni. Lehet, hogy ez az a kritikus tömeg, amelyre ahhoz van szükség, hogy azon a bizonyos küszöbértéken túl a salak egyszerűen csak sugározzni kezdjen?

Persze nemcsak a fentiek miatt tanulságos dolog egy ilyen antológiát olvasgatni.

Hogy az elfeledett vagy sohasem is jegyzett költők verseiben is akadni egy-egy meglepő képre, hangütésre, fordulatra, strófiára, hadd támasszam ezt alá egy számomra más-honnan ismeretlen, csak ebben az antológiában olvasott Berde Mária-vers néhány sorával. E sorokat (egy hosszú, túlírt költemény rövid részletét) 1930-ban talán magam is beválogattam volna egy versgyűjteménybe. Íme:

Kacagott Vinnavár ura,
kacaja csengett, mint a kés:
„Másé az új nap, új öröm
s újfent a vendégeskedés.”
De míg a kapu ránk szakadt –
ajkunkról hála gyöngyözött,
Lent egy szipirtó vihogott
És vérrel tüskét öntözött.



Fényvirág

PAPP ATTILA ZSOLT

Seholsevan

*Seholsevan*ba tér a volt.
Helyet foglal ott zajtalan,
felszívódik, mint tintafolt.
*Seholsevan*nak széle van,

mi biztos helyen meg nem áll.
A mólón túl a *nincs* rekedt;
a csendben terjedő halál
átmossa majd a kerteket,

előnti majd a partokat,
és hült helyére visszatér:
formáját vesztett rajzolat,
összevissza folyt tintavér.

*Seholsevan*ban lesz a múlt.
Legyőzött hadak húznak át,
a tájban koldushad lapúl,
gazda őrzi az udvarát.

Poéta jár a termeken,
a színpad lassan elforog:
asztalnál ülnek meztelen
nagy mellű, áldott asszonyok.

Piacra gyűl a tarka nép.
A püspök kéjtanyára lát.
A város éjszakába lép,
várja a Vásártér Urát.

Mi történhet, nem tudni még.
A *volt* és *nincs* között határ
ha volt is, egyszer összeér
– s mi lenne velünk, Istenem,
ha *Seholsevan*

se volna már.

NAGY ATTILA

Tűz és levegő

„I am fire and air...” (Shakespeare)

Tűz vagyok tűz végül csak levegő
Emlék az ég alján lebegő
Megfejtethetlen tört ívű fény
Kétségek vödre néha remény

Én vagyok az a szomorú gyerek
Akit a porba nagyobbak vertek
Eltorzult arcán röhögnek hosszan
Lapuló fény a mondatokban

A mindenek sejlő ellentéte
Méreg és annak ellenmérge
Aszály és gyümölcs mit egyébként az ág
Tűz és levegő s mit arcomba vág

Prémkrém

Fekszik az ágyban
S tízóra tájban
Bugyija repül felém.
Fogsor a tálban,
Ezüst kanálban
Vénember nyála a krém.

Ha válogatna,
Honnan a haszna?
Én lennék mégis a rém?!
Víg átok marja,
Ki nem akarja –
Hullámszik forrón a prém.

Kétes sikollyal
Illan a tolvaj
Szerelem. Jöhet a más!
Bamba vigyorral,
Abból nőtt orral
Szelelek. Minő csalás!

Pillangók

A Poklos partján cigányok ülnek
Jajongó fekete kövek
Szívembe régen ők lopták be
S vitték onnan az ördögöket

Valami pázsiton félálomban lépek
Pillangók szállnak híresek felém
Kigömbölyíti aranyát odafent
S lepottyán a reggel elém

Heubéka

A Poklos békái zengik
Hogy szépen nő a békacsalád
S emlékezz béka tíz éve éppen
Hogy ide petézett béka anyád

Nem mint a boldog Buddhák
De mint elhízott tanácsosok
Egymás brekk-jébe vágna
Míg szájukig ér a bűz s a mocsok

A két bagolynak örülök
Igaz tőlük sem alszom
De fejemet ha párnára hajtom
S elhallgatnak a békák
Visszhangoznak a boldog bagoly-heurékák

Rakovszky Zsuzsa második regényének cselekményét nehéz volna elmesélni. Nem azért, mintha nem történe benne semmi, hanem mert a cselekmény szempontjából túl sok a „mellékes” epizód. Nem úgy nem lehet elmesélni ezt a regényt, mint mondjuk Garaczi László némelyik szövegét, hanem úgy, ahogy Márai regényét, az *Egy polgár vallomása*t. Rakovszky nem „szövegirodalmat” ír, hanem kesernyén nosztalgikus, evokatív prózát, és nem egy történetet idéz fel, hanem egy világot és egy élethelyzetet. Márai könyvének első részéből rendre megtudjuk, milyen volt egy századfordulós bérház, bank, polgári otthon, bordélyház, milyenek voltak és hol éltek a cselédek – és még lehetne sorolni –, a történet pedig csak annyi, hogy miközben az elbeszélő belenő, „beavatódik” ebbe a világba, az megsemmisül: a háború kitérője eltünteti. Rakovszky nagyon hasonló módon – rövid portrékkal, epizódokkal – beszél egy család életének ötvenes évekből történéseiről. A nosztalgikuság részben abból fakad, hogy már eleve egy letűnt, akkor éppen korszerűtlen világ figurái kapnak nagyobb hangsúlyt a bemutatásnál – idős nők például, akik régi holmijaik eladásából tartják fenn magukat, vagy a „rég” módon gondolkodnak a világról. De Rakovszky regényének világa is ugyanúgy eltörlődik a könyv végére, mint Márai Monarchiája: itt az 1956-os forradalom szórja szét a regény szereplőit. Mintha a legtöbb figura csak ideiglenesnek tekintette volna addig a sztálinista típusú világrendet, saját életének eseményeit pedig átmenetieknek. 1956 eltünteti az átmenetiségben élőket: csak a végképp rezignáltak és az alkalmazkodók maradnak.

Rakovszky Zsuzsa regénye sablonos, bár nem csupán azért, mert sokszor a Márai-regény ötvenes évekre való adaptációjaként hat. Ezt a fajta



sablonosságát eltűrhetné az olvasó. Azt is saját szubjektív benyomásainak számlájára írhatná, hogy a Nenne nevű figurát elkerülhetetlenül Babits regényének, *A gólyakalifának* hasonló szerepkörű és ugyanúgy szólított hősnőjére vezet vissza. Ahogy azt is, hogy határ menti városról lévén szó, minduntalan Ottlik jelenetei kísértének, valahányszor szökésről, elnémult gyerekről vagy rugdosott kavicsról ír a regény. Mindezek talán vállalható sablonok.

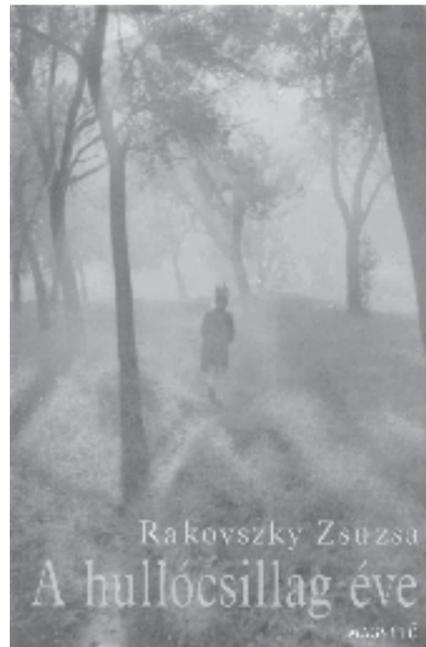
A regény legproblematisabb rétege az a szerelmi háromszög-történet, amelyből a felkínált nézőpont szerint nincs kiút. A regénybeli özvegy, Flóra két férfi közül választhat: az önelemző és öngyöttrő, ám felelőtlen és infantilis színikritikus, illetve a józan, egyszerű és unalmas bérlője közül. Vagy – vagy. A regénynek ebben a fősodraban a szerző azt is sorsszerűsíti tehát, ami egy ötvenes évekből történetben anakronisztikusan hat – vagy egy megengedőbb olvasatban: homogenizál. Nem érdeklí igazából, mitől lehet ez a történet „ötvenes évekbeli”, ahogy a fül-szöveg hangsúlyozza, hanem olyan regényírói sablonhoz nyúl, amely sokkal inkább működhetne mondjuk egy viktoriánus regényben.

A regény perspektívája leginkább a Flóra kislányának, Piroskának a nézőpontjához idomul: az ő jelenléte kapcsolja össze a legtöbb epizódot. Az elbeszélés azonban többet tud, mint a kislány, akinek a gondolatai közé gyakran beláthatunk. Leginkább olyan pillanatokban aknázza ki a szöveg a gyermeki tekintet lehetőségeit, amikor köznap tárgy vagy helyszínek mitikussá változ-

Retró

tatása a tét: „A magasban lebegő tengeri állat napközben alszik, a fekete karjai végén kirügyszett, csúcsos, fehér szemek belévesznek a plafon homályába, csak este izzanak föl vészjósló sárga fénnel.” (15.) Vagy: „A lakás mintha tulajdon teste meghosszabbítása volna, vagy talán még annál is ismerősebb. A rökamié csigavonalban visszagörbülő támlájában két csikóhal alakú mélyedés van, sebhelyek, ahol kilátszik a politúr csillogó bőre alól a nyers fa.” (24.) A gyermeki szorongások vagy magánmitoszok nyelve a regényben szürrealista versek szelídített változata.

Beilleszkednek azonban a regénybe mások szövegei is: a színikritikus naplóbejegyzései vagy különböző más személyek levelei. Bartha, a színikritikus a maga önelemző módján izgalmas látleletet nyújt például a besűgés pszichológiájáról. Befolyásolható és stréber típus, közben viszont érzékenyen reagál mindarra, ami éppen történik vele. A Rakovszky-regény egyik kudarca, hogy igazából nem tud mit kezdeni ezzel a figurával: előbb az állambiztonsági kiképzések logikáját követik a feljegyzések némi magánéleti háttérrel, következő feltűnésekor még mindig izgalmas szereplő, amint a „színikritikus vidéki kiszálláson” helyzetének teljes és cinikus kibontását végzi el. Később már belebonyolódik a jelzett szerelmi háromszögbe, és ettől a pillanattól, viselkedése révén teljesen érdektelenné változik: egy dráma komolyan vehető szereplőjéből komikus jellemhibákkal rendelkező alakká – amely jellemhibák utólag hiteltelenné a korábbi helyzeteket is, amelyekben része volt.



Rakovszky Zsuzsa: *A hullócsillag éve*, Magvető, Budapest, 2005

Az ötvenes évek élethelyzeteinek elbeszélése mindmáig komoly akadályokba ütközik: hiányzik a magyar kultúrából egyelőre az a narratíva, amely valóban érthetővé is tenné ezt a történetet a megítélhetőségen túlmenően. Rakovszky Zsuzsa regénye nem nyújt ehhez képest igazi többletet: bevezet egy panoptikumba, ahol jellegzetes figurák láthatók – általában korlátozott, esendő, gyenge emberek –, de ezek nem válnak elevenné a regényszöveg által. Portrégyűjtemény, néhány személyes életút-esszétanulmány az ötvenes évekből: a regény többet ígér, de ennyit teljesít.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Ha az ember Prágától útban a német határ felé Teplice előtt rosszul vette be a kanyart, akkor, hipp-hopp, egy Dubi nevű városkában találja magát. Olyan, mint a mese. Ha nem is az. Hanem a kőkemény valóság.

Ugyanis Dubiban kurvák laknak. Nem úgy érteve, hogy laknak ott kurvák is, mert ugye, hol nem laknak kurvák, hanem a szó szoros értelmében az egész helység, ez most referenciálisan értendő, egy szép, középnagy, egybefüggő, lepukkadt bordély, *különös tekintettel* a német turizmusra. Látod és nem hiszed el, minimum az ujjad be kéne ahhoz dugni, hogy higgyél, viszont vagy te egy hitetlen Tamás?, nem vagy, nem dugsz, nem hiszel. Gördülsz végig az autóddal az utcán a nyilvánosházak kirkatai, hevesen, csöppet sem erotikusan gesztikuláló utcalányok sorfala között, szigorúan feltekert ablakkal, annyira izé az egész, tényleg hihetetlen, igazán vigyáznod kell, hogy ne ütközz neki semminek. A semminek ütközöl. „Ha az ember Teplice előtt rosszul vette be a kanyart”, Páral *Gyilkosok és szeretők* című könyvében találja magát, a 208. oldalon.

Nem a legrosszabb helyen. Finoman átpofozott-porolt fordítás (szerk. V. Detre Zsuzsa), emlékszem rá, olvastam egykor, húsz évvel ezelőtt, nyakig abban a keserves-vidám kuplerájban, amit közép-európai megvalósult-szocializmusnak hívtak, és arra is emlékszem, hogy nevetgéltem rajta. Csehes variáns. Komoly regény amúgy, két vastkos kötet, el lehet bújni, sőt tévedni benne, és mire kikerülsz onnan, nagyjából megtudod, mindenesetre megérezed, miben is élteél egykor. Vagy élhettél volna.

Vagy azt, hogy úgy-ahogy, de még mindig benne élsz. No, hát akkor meg mi a baj, most is nevetgélek, nem?

Vagy mégsem?

Sírjak inkább? Mégis nevessek, vagy mi legyen? Megváltoztam? Változzak meg? Mi az, csak nem teljességgel lehangzott a humorér-



zékem?, nicsak, nem bírom *hirtelen* a gyűrődést, ennyi minden után, ennyi év, ennyi elvtársias alapképzés után? Jó, ez most némi retorika inkább, ha az ember negyven évig a létező szocializmusban létezett, ab ovo, a mamája hasából egyenest oda csöppent, akkor ezer év múlva is reflexből, zsigerből mindent tud, egyből



Vladimír Páral: *Gyilkosok és szeretők*, Ford. Hosszú Ferenc, Ulpius-ház, Budapest, 2004

Vajon hogy lehet az csehszlovákul, hogy diliház?

visszaáll, sajnos! Képes visszarendeződni. Én speciel két évig voltam sorkatonna, hogy egy idevágó példát hozzak, folyamatosan őrségeket adtunk (így kell mondani: a 7015-ös Önálló Őr- és Díszrezd Budapest helyőrségi őrségeit *adja*), legkisebb neszre azonnal muszáj volt észnél lenni, ez megy még ma is. Legmélyebb álomból riadva egyből magamnál vagyok, ha szabad illet mondanom, felfüggesztve a kurrens elméleti vitát arról, hogy ki is az én. Harmincöt év sem elég leszokni erről a *miről is*. Saját magamról. Nincs amúgy idő sem. Erről jut eszembe, hogy „*Evžen Gráf szerette az almát, és valóban fogyasztotta is, naponta fél kilót. A szekrény tetejére rakta fel őket, naponta szemügyre vette, és azt ette meg, amelyik rohadni kezdett. Húsz ezer kilogramm rohadófélben levő almát evett meg.*” Én nem szeretem az almát, a többi stimmel.

Az egész stimmel. A szocializmus előnye, hogy nem lehet kokaint szerezn, stimmel. „*Egy kilogramm vas elrozsdásodva három kilót nyom*” (II. 246), ez nem tudom, stimmel-e vagy nem, de stimmel. Sodró, zűrzavaros, frenetikus, lírai könyv. „*Mi kék? a nő, a lélek, a szó, az ostromlott vár, az aggkor, a jóllakottság, a park, a part, a kikötő, a posztkoitalis megnyugvás, az onánia*”. Legyen benne fidelcastro: és benne van. Legyen benne twist: van benne. Megannyi *tréfa*, mert még Kundera is van benne, 1969-es kiszerelelésben. Vicces(nek szánt) korabeli mellébeszélő újságcikkek, ilyenek, hogy „*Temetői klub működik Bécsben. Tagjainak joga van a hatalmas*

kiterjedésű bécsi Központi temetőben, ahol többek között Beethoven, Brahms, Schubert, valamint az idősebb és az ifjabb Strauss is nyugszik, fogolyra és fácskára vadászni.” (II. 245) Az is van benne, hogy „*a szerelem tulajdonképpen egy rémregény.*” (I. 198) Urizálók-finomkodók és prolik, dörzsölt mindenhez-értő szoknyapecér és balga szent, ártatlan-hamvas kisfiú, édes-harapós lotyó, öregedő szingli orvosnő, gátlástalan pártfejes, pechesek, mázlisták, megannyi elvtárs és elvtársazó cinikus kavarog a könyvben. Csupa főszereplő pitiáner mellékszereplő, azzal foglalkoznak, hogy élnek, valahogy megélenek egy igazán élhetetlen világban, a Csehszlovák Szoc. Köztársaságban, vagy mi is volt a neve nekije. Ústí nad Labem, 2000. hrsz. alatti ház, vegyipar, folytonos vízhiány, lakáshiány, lakáskiutaló bizottság, NDK-nejloning, csalafinta árképzés, igazgató elvtárs, hivatalos utak, éles szemű feljelentő, szocialista együttélés, claudiacardinale, gin fizza, CSKP Járási és Városi Bizottsága, III. ügyosztály kollektívája, „*málló vakolatú homlokzatok és vakablakok, drótkerítések és végtelen raktáreépületek szegélyezte utca forró sárgásbarna pora (...)* egyre kisebb házak és kiszípolozott talajon tengődő zsebkendőnyi kiskertek” (I. 192), a hihetetlen lefojtottság kiváltotta heves, mindent előntő erotika, „*szégyentelen pajzánkodás a sötétben*” (I. 114), szóval „*a mi kis diliházunk*”: és méghozzá az jön le, hogy borzasztóan vidám, borzasztó és vidám, olyan rossz, hogy már jó, hogy szar minden, de jó az élet.

KUKORELLY ENDRE



Képzelt riport, mi-egymás

Vámos Miklós az elmúlt másfél évet Gabriel García Márquez (lelki) társaságában töltötte, „vele” ír(at)ta legújabb könyvét *Márkez meg én* címmel. A mű egy olyan prózáírói tendenciába illeszkedik, ahol az író valamely neves világirodalmi szerzőhöz kapcsolja magát. A *Márkez meg én* viszont nemcsak nyomokban tartalmazza a nagy elődöt, mivel a szöveg vele közösen írott párhuzamos életrajz formájában bontakozik ki. Ebben a művészi dualizmusban Vámos magát Márkez felől, az ő nélkülözhetetlen segítségével és társszerzőségével ragadja meg. Új művében, apák és anyák sorozata után minden ember legellentmondásosabb élményéhez, az önanonosság problémájához érkezett el. Írói pályaképét tekintve a gyökeres változást tehát az a kiemelt alanyiség és referencialitás jelenti, mely Vámos eddigi szövegeiben nem, vagy alig kapott ilyen mértékben nyilvános teret. „Tálan eljött az ideje, hogy ezt-azt elmondjak magamról, de 'csak úgy' nem vagyok rá képes. Bizonyos fényzöveget találok ki magamnak, és az egyik ilyen az, hogy ha itt volna a példaképem, akkor neki el tudnék mondani sok mindent – hát idehívtam.”

Ehhez az írói megnyilatkozáshoz hűen szükség volt egy ötletes jelenet-beállításra, amelynek segítségével az író fel- és kiszabadulhatott saját történeteinek terhe alól, tiszteletet tehette egy író-óriás előtt, méghozzá úgy, hogy mindezzel még az olvasó se járjon rosszul. A *Márkez meg én* ben ezért célzatos dupla-regénnyel van dolgunk, ahol a két szövegvilág síkja az egymásnak megfelelő szereplői alteregók segítségével kapcsolódik össze. Az alapregény az a felszíni „áltörténet”, melyet a háttér-bevezető szakácsa (Mákos Tibor) is kóstoltat. Ez azonban műves hordozótörténet csupán, melynek feladata a „valódi”

főhős (Vámos Miklós) valódi történetének beidézése. Amint színre lép az író, mint saját vendége, kezd lebomlani körülötte a díszlet, míg végül eltűnik az egész regény kitalált nyitány-sztorija, s ott marad a maga lefejtett-kifejtett megragadhatóságában maga Vámos Miklós, egy dekonstruálással átépített új meta-regényben. Ez volt a kulcsfogalom, mely a regénytest mértani közepén bekövetkezett Mákos-Vámos arc(ulat)-váltással teret nyitott a szöveg és a szerző irodalmi megvalósulása előtt is. A két történeti, s egyúttal szerkezeti szint nem kérdőjelezi meg vagy ássa alá egymást – ahogyan számos kritika felrója azt Vámosnak –, minthogy e kettősség a regény világainak szükségszerű és kölcsönös előfeltétele. Mákosnak kizárólag Vámos miatt van létjogosultsága a szövegben, és viszont. E két hős kapcsolata és személyisége azonban igen talányos. Noha vallomásról van szó, egyik figura sem hitelesebb a másikkal, két okból sem. Egyfelől a szövegben Vámos Miklós, az író maga sem más, mint fikatív történeteinek leányvállalata. „Megírtam huszonhat regényt, ez az élettörténetem”, így most „referenciális történet” is csupán egynek olvasható a többi között. Ezt az olvasói attitűdöt bátorítja az anyaregényvel karöltve kibontakozó posztmodern bújócska, melynek forrása is, eszköze is a nehezen és szűken mért vallomás. Ebben gyökerezik a történeti hitel felfüggesztésének másik oka. A félig vagy épp ferdítve leírt valóságvonatkozások, epizódok következményeként a műben minden és mindenki inkább valószerű, semmint valóságos. Még Vámos sem eléggé az, bár nagy lépést tett önmaga felé ezzel a regénnyel, hála Márkeznek, aki hat fejezetben javíthatja Mákos-Vámos; nem is annyira mint író, sokkal inkább mint – a magáról

valló – embert. A két vezér (Vámos és Márquez), miközben lépéseivel alakítja a játék terét és értelmét, folyamatosan sakk-mattot ad egymásnak, no meg persze az olvasónak. „Nem hiszem, hogy ez egy regény. Abban sem vagyok biztos, hogy kisregény. Inkább hét levél, a hét minden napjára. A címzett pedig éppen én vagyok.” (Vámos) E regényes episztolasorozat azonban egyetlen körbe-írt jelenségre: a visszatérő Vámos Miklósról fókuszál, akinek feladata átlátni önnön szerepjátékát életben, irodalomban. E ponton azonosul olvasóival, akiknek ugyanezt a leckét adja



Vámos Miklós: *Márkez meg én*, AB OVO, Budapest, 2005

fel. *Vajon ki az a Márkez, és ki az az én?* – kérdezheti a kritikus olvasó már a címen elgondolkodva, miközben elsiklik amellett, hogy az olvasás lényegében e kérdés kimondásakor véget is ért, hiszen megfogalmazódott a regény enigmatikus mondanivalója. Maga a szöveg pusztán olvasmányos szubjektum-kitöltési útmutató, mely a válasz keresésének feladatát nem vállalja át, csak segítheti. Avagy se Vámos, se Mákos, sőt még Márquez keresve sem adhat kielégítő választ a regény. Mindez azonban távolról sem jelenti azt, hogy a szerző becsapta volna olvasóit, esetleg saját magát. Vámos nem akart 'nem valani', csak szüksége volt irodalmi meghívóra. Ez a meghívó sok minden lett végül. „Szokásos” fikatív regény, olvasónapló, mágiikus realista kiruccanás egy decens „sült realista” milióból, vallomás, önéletírás, boldog szomorú dal. Embert próbáló vállalkozása az elméleti, szerkezeti, lélektani, műfaji és szereplői sokarcúság ellenére végül mégis egyetlen személyes, lírai történeté szelődött.

A mű értékéből ezért mit sem von le a tény, hogy még mindig nem sikerült kellőképpen felszabadítani(a) Vámos belső hangját. Nem foglalta keretbe letisztult élettörténetét, csak újabb epizódokat és részleteket tárt fel, a külső rálátás és átlátás ígérete nélkül. A regény elolvasása után ezért úgy érezhetjük, számtalan dolog (ki)maradt még. A történet ugyanis szinte átugrotta a gyermekkor, mintha az már meg volna írva valahol. És lehet, hogy így is van. *A Zenga zének a Márkez meg én* előképeinek tekinthető az őszinteség, az önreferencialitás, a személyiségfejlődés nyom követése és megőrkítése szempontjából. A követési távolság mindkét esetben két-három évtized rálátásából adódik, olyan kulcsfigurák bevonásával, mint Krisztus, Sztálin és Márquez. Egy ilyen névsor után az ember kíváncsian várja a folytatást, melynek hírért jó szokásához híven Vámos már el is hintette itt-ott. Vagyis vannak még írói tervek a tarsolyában...

SERBÁN BRIGITTA



Kánoni kopárság ellen

„Higgadt szembenézés, tárgyilagos önvizsgálat” – ez lehet Márkus Béla tanulmány- és kritikakötetének esszenciája. Az idén hatvanéves egyetemi tanár az elmúlt tíz évben a kortárs irodalombefogadás saját stílust teremtő, karakteres alakjává vált. Szakmai céltudatossága és szigorú tényítisztelete, metszően éles logikája és fegyvelmező józansága hűvös, távolságtartó ironiával párosulva szövegezte meg azt a jellegzetes értelmezői hangot, amely széles körben vált ismertté – költői körökben, némely irodalmi műhelyekben félve tiszteltté.

Márkus Béla recepcióesztétikája azt a széles látókörű, szigorú filológiai alaposágra és szakmai következetességre, ugyanakkor a nemzeti művelődés iránti elkötelezettségre épülő, önmagát sohasem előtérbe toló, semmilyen körülmények között sem hivalkodó, szinte puritán tudósi magatartást testesíti meg, amely a debreceni irodalomtudományi intézet szellemiségének – Barta János örökében járva – jellemzője, ahogyan a múltban, úgy a jelenben is. Munkáiban az igazság, a tény- és valószerűség próbájának veti alá vizsgált tárgyát. Minden állítása, ítélete, véleményalkotása mögött tények sorakoznak fedezetül. Szerzői gyakorlata mintha azt bizonyítaná, hogy minden esztétikai normaállítás alapja – emeljen bár maga fölé akár az eget ostromló teoretikus építményt – a hangyaszorgalmú és kevésbé látványos pozitívizmus. Mindenek előtt össze kell gyűjteni mindazt, ami az adott témában fellelhető, tényként állítható, tételezhető, leírható. Idegenkedik a legendagyártástól, a ködösítéstől, az ömlengő patosztól, teljes mértékben elutasítja a spekulációt. Fenntartással viseltetik a túlhajtott s öncélú teoretizálással szemben, nem híve a rövid életű interpretációs divathullámoknak sem. Szakemberi-kritikusai ideálja,

szemléleti mintája értékítéletében meglehetősen pontossággal nyomon követhető. Babus Antal Fülep Lajosról szóló tanulmányai kapcsán „az alkotó valóságos személyiség-történetének összeállítását és értelmezését” vívja ki elismerését, érve ez alatt a külső és belső indítékok és körülmények felmérését, a kor történelmi és társadalmi valóságának felvázolását, az egyén lélektani és karakterológiai jellemzőinek bemutatását. Egyetértése a hagyományos módszernek szól: az időbeli rend megtartásának, a lelkiismeretes aprómunkának, a fegyvelmezett témavezetésnek és



Márkus Béla: *Tények és képzetek, Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc, 2005*

tárgykezelésnek. Idevágóan érdemes idézni, amit Elek Tibor Székely János-kismonográfiája apropóján ír az értelmező metódusáról: „Világos, áttekinthető a tagolás [...] Nincs elkalandozás ide-oda, nincs hosszadalmas okoskodás itt-ott, se egy bátor ötlet, egy meghökkentő gondolat kedvéért, se egy szakszó, fogalom értelmezése, egy szempont kifejtése ürügyén [...]”.

A fenti módszer a táptalaja a véleményformálás objektívitásának és tisztaságának. Ez nem jelent mást, mint a műközpontú elemzést, az elvárásrendszer folytonos hozzáigazítását az alkotáshoz. Azaz leszámolást az előítéletekkel, és a prekoncepcióknak való megfeleltetéssel. Ez a felfogás az esztétika autonómiájának eszményéhez való ragaszkodást fejez ki. S amennyiben önálló érték- és normarendszerként tételezhető a „miért szép?” kérdésre választ kereső tudományos diszciplína, annyiban függetleníthető a terepnumán kívül eső, más gyakorlati – olykor politikai-hatalmi célt – szolgáló, ideologikus behatásoktól. Ha ez az ambíció – az irodalom kikerülhetetlen társadalmiságát, anyanyelvi és kulturális kötöttségét messzemenően figyelembe véve – bizonyos plasztikus keretek között megvalósítható, akkor többé-kevésbé elkerülhető lehet kortársi tapasztalatunk deficitje, a magyar anyanyelvi művelődés hierarchikus-konfliktusos hagyományfelfogása és kulturális gyakorlata. (Ahogyan a kötetben olvashatjuk, eme állapot fenntartói egyéb elfoglaltságaik mellett azon vannak, hogy „kanonizálni sietvén, töröljenek másokat a kánonból”.)

Márkus Béla törekvése nem öncélú kukacoskodás, amikor megalkuvást nem ismerő következetességgel jár végére az írói (élet)művek és életpályák következtelenségeinek, illetve eltelmondásainak. Nem eme okból hívja fel a fi-

gyelmet – például – arra, hogy Kosztolányiról szólva „a tanulmányíró Németh László egészen mást érdemesít elismerésre, mint a regényíró”, vagy állítja egymás mellé logikus kérdéseit Fülep Lajos életútjának különös, érthetetlen kacskaringóira nézve. A sajátosan ambivalens arcú, a magyarországi kultúrharcolékezését is adó Wass Albert-jelenségről szólva a személyes minősítéseket kerülő, ám mégis „gyilkos” kritikája az életmű körül bábáskodó, egyszerre komikus és siralmas, hamis mítoszt teremtő (s nem feltétlenül ártatlan) dilettantizmus szembesítése önmagával, sem a nagyságra irigy percemberke fenekedése. Amiképpen a vajdasági magyar irodalom újabb fejezetéhez fűzött „szélgjegyzeteiben” sem valamiféle krakélerkedésből ajánlja figyelmébe a kisebbségi sorsból, a provinciálissá válás szorongató félelme elől egyenesen az egyetemességbe menekülő elmélethajászok figyelmébe szerény észrevételét: „A kisebbségi nemzethez tartozók rejtett, takargatott sebeit talán Újvidék környékén is könnyebben gyógyíthatók és felfedhetők lennének, ha a gondolkodó és érző értelemnek azt az állapotát, amelyben együtt van az individuális, a liberális és az anarchista kultúra, valamint a közösség iránt érzett felelősség, a kollektivista eszmerendszerek hatása – nem mint egymással összeegyeztethetetlen adottságokat fognak fel. Talán így el lehetne jutni odáig is, hogy igenis van olyan eszme, cél, ami mögé kollektívan föl szabad sorakozni: az etnikai sajátosságokat hordozó jelenségek védelme – például. Mindenekelőtt: a nyelv.”

Mindez nem reménytelen mizantrópia tehát, hanem a kiegyensúlyozott, a sokféle minőséget befogadni képes, szemléleti és poétikai színesiséget kívánó, a nemzeti művelődést egységben látó, értékörző befogadói magatartásnak az előfeltétele: a valós önismeretre felhívó beszéd. Avagy – ahogyan Szilágyi István *Hollóidő* című regényének nagy erudíciójú elemzésében írja Márkus Béla – „a képzelet kivirágzása kánoni kopárság ellen”.

PAPP ENDRE

Csoóri Sándor is elérkezett abba az életkorba, amikor az embernek illendő számot vetnie az élettel, búcsúzkodnia, a költőnek megírnia a maga őszikéit. Összefoglalni létbölcséleti summázatát, s valamely eddig nem tudott gondolatot megfogalmazni az élet befejező szakaszáról. Az új könyv eleget tesz e hallgatólagos kíváncsúnak, a költő maga is érzi biológiai ritmusának lassulását, a test elfáradását, és mégis, fanyarkás iróniával, öniróniával azt írja: „Semmi kedvem sincs ilyenkor [ti. a vad júliusban] haldokolni, / pedig maholnap ez lesz már a munkám” (*Gyönyörű táncosnőm*). Máskor pedig: „Minden nap mennem kell tovább / utolsó szállásom felé. /.../ de ha mégis visszanezék néha, / heverő hegyek és heverő, nagy tengerek helyett / lopakodó fényeket látok, / szobákat, zöld holdakat, melyek / alvó asszonyokra sűtnék. // Ki ne akarna visszafordulni nyomban, követni akár egy repülő porszemet is?” (*Kinek hódolhatnék még?*).

A *Futás a ködben* nem radikális gondolati, formai újításával lepi meg az olvasót. Ahogy lényegében egész organikusan alakuló költői pályája, e mostani könyve is inkább a növényi természettel mutat rokonságot: nem látványos gesztusokkal hivalkodik, hanem mélységében és árnyaltságában emelkedik szinte észrevétlenül létbölcséleti magasságba, ugyanakkor arról a mélyen emberi, egyszeri és megismételhetetlen drámáról, vagy inkább misztériumról is tudósít, amely a lélekben ekkortájt zajlik –, jellegzetes, tisztult Csoóri Sándor-os poétikával. Közéleti-költészet új könyve is, a lélek története és a lélek állapotát rögzíti. Persze, magánközéletének elválaszthatatlan része a köz ügye, -értete is, a társadalom, a nemzet tragikusan megoldatlan újabb kudarcra, kifosztottságra, de miként az idézett versek is jelzik, a költő minden keserűsége, tapasztalati csalódottsága ellenére sem mond le eredendő létbizalmáról, a cselekvés hírtől és értelméről. Szép keretet képeznek a kötetben a nyitó *Nagypénteki aggodalom* és a záró *Elkártyázott köpeny* című versek. A keresztény-



Dinamikusan hullámzó dráma

ség szimbolikáját írják újra, az előbbi a megszüntetés-feltámadás misztériumának csalódott töprengését („Lehet, hogy edzett vértanúként régi / sebeinkbe csak ma halunk bele? / Azt halom: lesz ecet és szivacs bőven – / de harmadnapon vajon föltámadunk-e?”), az utóbbi azonban, részben visszarámelve az *Idegszálaival a szél* című emblemikus versére is, elementáris erővel tör ki ebből a zúmarás rosszkedvűsügből – az élet legyőzi a halált: „Még egyszer s utoljára csodaszarvast akarok látni, / ahogy rohan a ködben

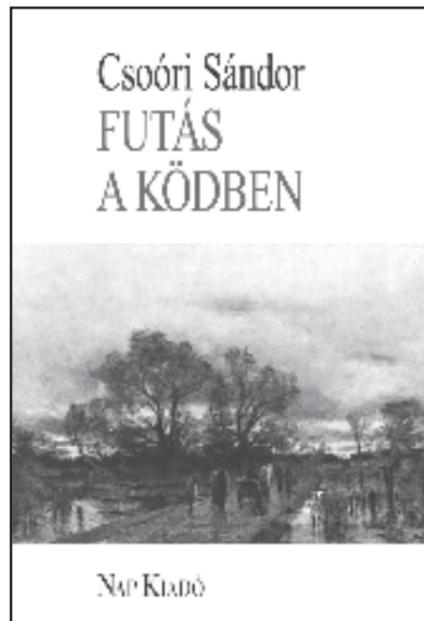
/ és zúdul utána egy egész erdő.” Az e verskeret közti vonulatban pedig egy visszafogott, megcsendesült, de rendkívül dinamikusan hullámzó dráma zajlik. Annak a lelki drámának a története és szépsége, ahogyan a ragaszkodás, az érzelmi vonzalom még az élethez köti, miközben megtörténik benne annak belátó elfogadása is, hogy minden a befejezéshez közelíti. Élet, test és lélek drámája ez – létbizalom és léletszeretet, ragaszkodás nekiiramodása, majd kedvtelenség, kifosztottság, vereségtudat a közügyeket (társadalom- és nemzetépítést) illetően; még eleven a szellem, a lélek fausti, fürkésző nyugtalansága, a csalódottság ellenére is az örök újrakezdés vágya, majd visszavonulás, megcsendesülés a beláthatóan közeli elmúlás tudásával.

„Nyitva az ablakom, tehát még élek” – írja megkönnyebbülten egy helyütt, majd másutt dermesztően „halálgyakorlatról” beszél, a „körtemek, mint nyitott koporsók / fekszenek egymás mellett” – tudósít a test pusztulásáról rezignált könyörtelenséggel. De nem lesz foglya a halálgondolatnak, sem az elmúlásnak – a költő mindig az életet, s még inkább: a személyes sors eredményességét, hasznosságát faggatja. A „mi az élet?” kérdésre meglepően konzekvens a válasza: „Az élet addig volt csak élet, / míg kihívó volt, titkos, bátor, / szerette a téli regéket / s nem irtózott önmagától. /.../ Bennem csak az él, ami volt, / az igaz csak, ami már nem lesz” – írja (*Megint egy év!*). Nem öncélú múltba fordulásról van szó, bár keserűségről igen; ezek és az ehhez hasonló sorok egy sajátos siratóének részei életének arról a cselekvő szakaszáról, amíg még hihette, hogy – általa is – változtatható, jobbá tehető a mindennapok világa. Személyes elmúlásának elfogadó vigasztát éppen abból a totális

vigasztalanságból meríti, hogy mindahhoz, amire az életét szánta, egyre kevésbé képes ragaszkodni – az irodalom elvadult kert, a régi kultúra, a régi emberi teljességigény, tárgyi rekvizitumaival együtt kiszorul a pragmatista modernitásból.

Ez a nagyon keserű tapasztalat mégsem a tragédiás, kasszandrai hangot hívja elő a költőben, s nem is az elhatárolódást. Honnan a létbizalom, az élet csillapíthatatlan vágya? „Reggelente kialvatlan, fáradt szemekkel / indulok el hazulról, / be a városba. /.../ Miféle konok átok ez rajtam? / Miféle bumerángos istenverés?” – kérdezi a Görömbei Andrásnak ajánlott versében, hogy másutt a boszniai, iraki halottak látomásos látványra kösse, kényszerítse *ajelenlétre*. Valóban, a kérdésre nem adható csak racionalizált válasz. Sajátos metafizikája van azonban Csoóri Sándor költészetének. Nem a kereszténység, nem is valamiféle pogány panteizmusé, de mégis a természettel és az idővel való igen mély azonosulás. A természet számára is a szabadságnak és az élet teljességének axiomatikus formája, de költészetében az idő legalább ennyire hangsúlyos szerepet kap. Nem egyszerűen a konkrét, történelmi és személyes emlékezet aktivizált idejeként, hanem mintegy meghatározó állandóként van jelen, magánmitológiájának és világvégének ontikus részeként. Nem a tudat idézi a múltat, hanem a múlt tolatodik be minduntalan a tudatba, települ rá a belső világra, érzésekre, látomásokra. Az idő, a múlt folyamatosan függésben tartja az ént, a látomásos emlékekben feltárlókozó (erősen történelmi) idő korrigálja, relativívva teszi, vagy kiegészíti a természeti (és a relatív társadalmi) szabadságot, ám egyúttal ki is tágítja a létezés határait: a megvalósíthatóval szemben a lét részlegességének ráismerésére és a teljesség igényére kényszerítve az ént. Amikor tehát azt írja, hogy „Bennem csak az él, ami volt, / az igaz csak, ami már nem lesz” – az valóban nem múltba fordulás, hanem a létező harmonia távolabbi ütemének a fölismérése lesz.

PÉCSI GYÖRGY



Csoóri Sándor: *Futás a ködben*, Nap Kiadó, Budapest, 2005

Kezdjük a tényekkel: Kovács András Ferenc *Szabadvendég* című „vendégkoszorúja”, melyet József Attila *Légy ostoba* című vendégversére írt, elsőként az *Alföld* című folyóirat 2005. áprilisi számában jelent meg, az ottani József Attila-összeállítás részeként. Megszokhattuk már, hogy az évfordulós összeállítások – az utóbbi években jócskán van részünk bennük, gondoljunk csak az elmúlt évek Németh László-, Illyés-, Márai-évfordulóira – szereplői főképpen az irodalomtörténészek, esszéisták, azok, akik tudományáguk legújabb eredményeinek megfelelően tesznek közzé tanulmányokat, a költői-írói megszólalás nagyon ritka, s akinek van füle a költészetre, az már az említett Alföld-számot olvasva megérezhette, hogy Kovács András Ferenc szonettkoszorúja a hangsúlyos költői megszólalások közé tartozik. Magam már az első olvasás után sorokat mondogtam magamban:

Légy ostoba. Ne félj. A szép szabadság végigfut rajtunk, mint esők után ijedt borzongás ősután,
s remegsz, ha lágy tömegbe tép a vadság,

ha harcra heccelt utcanép halandzsák habját habzsolja újra bős bután,
s gőzzel harsogja: nem gaz, hős csupán,
ha emberségre lappadt, szétszakadt zsák,

s földült jövendő vet rá foltokat már.

Remek, mondtam, ha nincs benne ellentmondás, akkor most is idézem, amit akkor gondoltam: ilyen szépen a mi korunkról, a felbőszített csöcselékről, a csöcsélék uralmáról nem írt senki, s már idéztem az újabb, ismét csak József Attila-sort tartalmazó részt:

Hiába hinnéd bölcsnek és merésznek –
nincs tisztaság, tudod, mert nem tenyészhet csak ostobaság eszméink között.

Aztán jöttek az újabb és újabb fontos sorok, de most – idézésük helyett – már szeretnék rendet tartani mondandómban. Az *Alföldben* megjelent

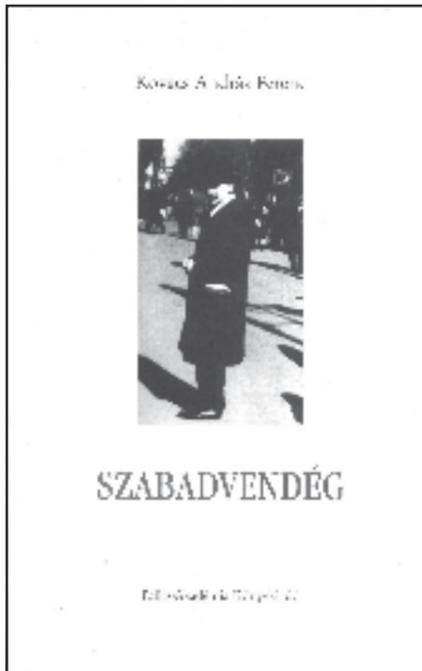


„A szép – szabadság”

Kovács András Ferenc-verse a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó jelentette meg, igényes kiadásban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött, József Attiláról készült fényképekkel, a könyv hátsó borítóján pedig egy újabb, immáron a szonettkoszorú szonettjeinek a szövevéből származó mesterszonett olvasható *Szabad e vendég?* címmel. Ennek keletkezési idejeként 2005. március 11-ét tünteti fel a költő, vagyis éppen egy hónappal a centenáriumi József Attila-ünnep előtt íródott ez a vers, csak a pontosság kedvéért jelzem, hogy ez hiányzik az Alföld-beli közlésből. S még mindig maradunk a tényeknél: a kötet feltünteteti, ahogy az már lenni szokott, a könyv támogatóit, így a Communitas Alapítványt, valamint az Illyés Közalapítványt, viszont jelzi azt is, s ez a tény tekintve megdöbbentő számomra: *A könyv megjelenését a centenáriumi József Attila Emlékbizottság nem támogatta*. Valóban döbbenetesnek találom, hogy ezen az ünnepen elhangzott legsúlyosabb költői szó nem kapott állami támogatást, ugyanakkor ehhez hozzáteszem azt is, hogy ez a vers, ahogy a vendégkoszorú vendégverse is, József Attila *Légy ostoba* című verse éppen erről szól, a költészetre a világban való örök vendéglétéről: „*Nem lehet soha nem igaz szavad – / jó leszel, erős, békés és szabad / vendég mult s jövő asztalainál.*”

A szonettkoszorúban Kovács András Ferenc újraterteti a József Attila-versvilágot, pontosabban olyan versvilágot teremt, amelyben hangsúlyos szerephez jutnak József Attila meghatározó jelentőségű képei, motívumai, költői eszközei, ez már vállalt feladata kiindulópontjából is következik, mivelhogynem csupán a vendég-szonett egy-egy sorára írt szonettet, hanem az új szonett záró sorában a vendég-szonett következő sorát szerepelteti, ez utóbbi esetben az új vers által megkívánt logikai-tagolásbeli módosulásokkal: verse a József Attila-vers által így két-

szeresen is determinált, s valóban, mintha egy új József Attila-vers bomlana ki a szemünk előtt. „*Légy ostoba. A jóság és a béke / lelkedre zúg le, mint a záporok, / s vak tornádóként rajtad átforg / a mindenség – nincs széle, hossza, vége, // csak a semmiségnek tátong görbe léke, / s ködébe szippant, öröl, háborog / a hulló táj, hol ürbe tántorog / csillagzatoknak örült törmeléke*” – olvasom, s nem tudom nem idézni – most már csak magamban a „*Költőnk és Kora*” című ver-



Kovács András Ferenc: *Szabadvendég (Vendégkoszorú egy vendég-szonettre)*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005

set, „A gyermek eltűnik, ha ölni felnő – / mert nyomtalan vadonba vész a vad, / s magát emészti, úzi, míg nem elfogy / a semmi étke...” – olvasom, s kibomlik előttem a teljes József Attila-i költészet. Ez az újratertetés, túl a Kovács András Ferenc-től megszokott nyelvi-formai gazdagságon, az én szememben azzal igazolódik, hogy teljes egészében a mai világgal kapcsolatos mondanót szolgál. Kovács András Ferenc a költő örök vendéglétéről szóló József Attila-i tételt terjeszti ki a mára, nem beszélve arról, hogy – amint már idéztem is – a csöcselékhad tobzódását is bemutatja. „*Buták markába gyűl a tarha sáp, / vakarnád bár kajmánok alhasát – / semmint, hogy kortárs költőnek neveztesz*” – ez Kovács András Ferenc egyik állítása, a másik pedig, s ez már a költészet egészére vonatkozik, így hangzik: „*Nem kell díszhelyen tósztolók megértsék – / a költészet csak tékozló csekélység, / vendég mult s jövő asztalainál.*” A vers azonban nem ezzel a tétellel éri el a tetőpontját, hanem a záró szonett utolsó sorában megfogalmazottakkal. Vendég-sor ez is, a József Attila-vers első sorának átértelmezése, az utolsó szonett ugyanis – utaltam már rá – a József Attila-vers utolsó sorával kezdődik, s a rákövetkező (azaz az első) átértelmezett változatával végződik. „*Légy ostoba. Ne félj. A szép szabadság*” – áll József Attilánál az első sorban, s ez folytatódik a jól ismert „*csak ostobaság*” kifejezéssel. Kovács András Ferenc ezt az első sort értelmezi át, így: *Légy ostoba. Ne félj. A szép – szabadság*.

A formula Keats *Óda egy görög vázához* című versének híres állítását idézi fel bennem: „A Szép: igaz s az Igaz: szép! – sohse áhíthatok mást, nincs főbb bölcsesség” (Tóth Árpád fordítása), azaz az értelmezésben a szép: szabadság, s a szabadság: szép, a két fogalom egymást feltételezi, ezt a tételt pedig csak az a költő fogalmazhatta meg, aki későn, nem eleve adottságként érezhette meg a szabadság szépségét. Kovács András Ferenc *Szabadvendég* című ciklusa, túl a József Attila-i versvilág újratertetésén, a ma ostorozásán, a költészet örök vendégként való megélésén ezzel a tétellel-átértelmezéssel emelkedik a legjelentősebb magyar versek közé.

FÜZI LÁSZLÓ

Lapozgatom Fekete J. József könyvét, a P.O.S.T.-ot (alcíme: *Szentkuthy Miklós és művei*), gyönyörködöm benne, hamar észreveszem, hogy a fedőlapot a szerző tervezte, és a kiadványok többségétől eltérően merészen vállalja a példányszám közlését is: 400. Méricskéltni fölösleges ugyan és megalázó, de tudni kell, hogy a legjobb költők sem kapnak manapság nagyobb példányszámot, s hogy Szentkuthy mennyiben költő és miféle regényíró, milyen regényeket írt, ha írt regényt egyáltalán, arra bőszéges kifejtést és magyarázatot, megközelítést találunk Szentkuthy legújabb tudósának, rajongójának könyvében. A megszokott és kényelmes megjelölés persze a monográfia lenne, ám tegyük hozzá gyorsan, mit is akart a szerző, aki az előszóban így fogalmaz: „a róla szóló legmélyebb emberi beszédet”.

Fekete J. József műve bizonyára sok örömet, sőt újdonságot szerez nem csupán a Szentkuthy már ismerőknek és szeretőknek, hanem bátran kézbe adható annak is, aki még egy sort sem olvasott tőle. Aki egyszer beleszeretett Szentkuthyba, örökre olvasója, olvasgatója, kóstolgatója marad, befejezhetetlen az olvasása is, ahogy Szentkuthy sem tudta befejezni művét, csupán halála miatt abbahagyni. Szentkuthy műve valójában művészetfilozófia, ha egy kicsit hajlandók vagyunk tagabban értelmezni a „filozófiát”, s bátrak vagyunk eltekinteni az unalmas regényfogalmaktól. Mint minden valamirevaló mű, formabontó, egyszeri és folytathatatlan. Félrelehet és lenyűgöző „műhelybe” vezet minket Fekete J., egy ízben Tandori Dezsőt idézi, aki szerint Szentkuthy műve: „képződmény”. Akár egy sziget, egy vulkanikus hegy, mélyén alig ismert vagy még eddig fel nem fedezett ásványokkal, állapotmaradványokkal, borostyánba ragadt virágokkal.

Szentkuthy majdnem minden róla író/gondolkodót rabul ejtett saját írói módszerével (hogy ez mi, miféle képződmény, erről is szól a könyv), s most engem is. Noha minden író tisztában van azzal, hogy a legfontosabb alkotói kényszer a választás, a válogatás és a kidobás, vagyis a lemondások tömkelege, Szentkuthy végletekig viszi a „döntésképtelenséget”, ha választani kényszerül, ritkáz egyszerre három-négyet választ, de nem sokra az sem, hogy tízet, húszat, harmincat, sőt többnyire nem tud választani. Mert nem tud



Szentkuthy-közelítések

választani, nem tud betelni a lehetőségekkel, hiszen a teremtő sem válogat teremtései közül. Egyformán fontos neki a pillangó és a féreg, hogy csupán a legriválisabb példát válasszam, mert hiszen nekem muszáj választanom.

Szentkuthy ugyanolyan áhitattal részletez egy pápai arcélt, egy dáma-szemölcsöt, mint Paloma Picasso divathölgy rémületes reklámfotóját. Emelkszem, Tandori Dezső egész versciklust szentelt egy bugyuta popénekcsónak, és maga a „pop” a zenekarok, a videoklipek ugyanolyan fontos hivatkozási alapok lettek, mint a „szent” világirodalom.

Irodalmunk e két arisztokratája, legmegközelíthetlenebbnek tartott írója bőséggel és kedvtelven merít a popból, az alpáriból, a figyelemre nem méltatottból, nem a felemelés érdekében, nem is azért, hogy a magas művészetet leszállítsa a földre, hanem egyszerűen a realizmus érdekében.

A Nagy Könyv-versenyben nem láttam helyezettnek, de talán még az első ötvenben sem Joyce-ot, Musil-t, Kafkát, persze Szentkuthy sem. Borgest már csak félve említem, kinek mély gondolkodás- és alkatbeli rokonságát Szentkuthyval Fekete József olyan árnyaltan és meggyőzően részletezi könyvében.

Kakofón kis hazugság – írta a művészetről szóló Szentkuthy *Az alázat kalendáriumában*, máshol pedig: „Élni nem kell, írni kell!”. Melyiket kell komolyan venni? Igazodjunk el rajta mi, kései olvasók.

Amennyiben pedig volt, mert volt azért élete e nagy írónak, nem is akármilyen!, az utókorra maradt, babráljon vele tudós és rajongó olvasó, szálazza szét, vagy épp foltozza össze az összeilölket, dolgozzon az életművön (milyen Szentkuthy-féle átvezetésre való kifejezés ez is!), ezen a „teremtőn”, melyen, mint a csodálatos keleti szövegeken, összevissza futnak az indák, és egymás mellett vannak: lobogó hajú nimfa, szerelmes utcai sétálók és véres ókori hadijelenetek. És nem neki volt-e igaza, amikor ezeket

nem akarta, nem tudta elválasztani? Nem is kérdés, amikor a londoni terrortámadás képeit látom az egyik, csokolózó szerelmespárt a másik, hatalmasra nagyított póklábat a harmadik, agyonlőtt csecsemőt a negyvenharmadik csatornán, egyetlen perc sem kell hozzá!

„Az ember nem azt szereti, akit akar, hanem akit tud.” Az ember nem azt ír, amit akar, hanem amit tud. Variálom tovább, még mindig Szentkuthyról gondolkodva. Eldöntötte-e tudatosan, hogy ilyen besorolhatatlan, műfaj nélküli regényfélét, naplóféle gondolatfutamokból szőtt szépséges szörnyetegeket fog létrehozni, vagy nem tudott/óhajtott mást?

Fekete J. nagy érdeme, hogy óriási precizitással, de soha nem unalmasan tárja elénk, vezeti le az élet „felkutatható” tényeiből a műveket, eltűnt varázslataiból a létrejött „csodát” – kielégítve intimitás-éhségünket is, bőven idézve életrajzi momentumokat. Megcsontosodott tévhitteket cáfol Szentkuthy irodalmi rokonaival, például Joyce-al kapcsolatban, de legalábbis árnyalja a képet. Nemcsak a nagy monstrumokkal, a Prae-vel, a Szent Orpheusszal s azok alkotástörténetével foglalkozik; teljes egészében idéz egy érettségizők előtt felolvasott beszédet, mely könnyeket csalt a szemembe; megmutatja, hogy Szentkuthy tudott „igazi” regényt is írni, igaz, csupán kényszerből, az ötvenes évek idején, bár azok is csak áltörténelmi és áleletrajzi regények voltak, és olyan idézeteket hoz elénk, hogy menten Szentkuthy akarunk olvasni, bármivel töltöttük éppen az időt. Előfordult velem, hogy ledobtam a könyvet, pihenni akartam, nézni egy virágot, bámolni ki az utcán, mert vénséges, semmittevő intellektüelnek éreztem magam olvasás közben, szégyenkeztem, mióta olvasok már, mióta nem néztem meg istenigazából egy lepkeket, méhecskéket.

Az *egyetlen metafora felé* című könyv utolsó mondata: „Vajon nem éppen a fordítottja lesz-e a sorsom: milliú metafora felől egyetlen – ember felé?”



Fekete J. József: *P.O.S.T.*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2005

Fekete J. egyszerű Szentkuthy-könyve mint ha ezt a mondatot „írná meg”, fejtené ki a maga módján, miközben hű marad a Szentkuthy-mű három „determináló pillanatához”: álom, mondás, növények.

Ez a Szentkuthy által rengeteget használt „mondán” nekem annyira ódon, idegen, használaton kívüli szó, bár homályosan sejtem az értelmét, megnézem az idegen szavak szótárában: társasági, előkelő, nagyvilági. Elég siralmas, szegény definíció. A mondán mögött én első sorban női jellemzőket gyanítottam: hivatkozást, kacérságot, könnyűvérséget, felelőtlen játékoságot, mely mindig a szexszel van összefüggésben, nem az erotikával. Az erotika mindig komoly. Eszembe jut a tanár vezetés szerelme a mondán nő iránt a Marlene Dietrich filmben. A kék angyal. Vajon látta-e Szentkuthy?

Fekete J. József könyve méltó Szentkuthyhoz, most rajtunk a sor, boldoguljunk az író szellemi labirintusában immár egyedül.

TÓTH ERZSÉBET

A kötetet a Vajdaságban nem régóta megjelenő DNS folyóirat, a kulturális kommunikációhoz (játék)teret teremtő médium *nemzedékek*hez tartozó fiatal prózaírók közös könyveként hirdette-harangozta be a szakma, ami némileg félrevezető. Legelőbb a *nemzedék* meghatározásának fogalmi kiürülése teszi lényegtelenné, hogy a három fiatalember életkora folytán valamiféle véd- vagy dacsözvettségben áll-e a köröttük állóvízként posványosodó kulturális érdektelenséggel szemben – kiderül persze, hogy nem, csak teszik a dolgukat –, az azonban tagadhatatlan tény, hogy ketten szerzőként és szerkesztőként jegyzik „az alfabetikuságon belül elhelyezkedő textusok és az írásbeliség kívüli, de legalábbis az írásbeliség berkeiből, a szó búvköréből, a nyelv atyáskodó oltalma alól kimozdulni kívánó kép-szöveg fúziók” (Beke Ottó) új kulturális kontextusára, az analitikus radikalizmusra és a pixel-poetikára esküvő DNS-t. Önálló, és a DNS-től *elkülönülő*, egyben az elméleti meggyőződésükre mégis visszautaló alkotói entitások – amelyek csupán egy-egy szöveg erejéig rögzülnek – vonultatják fel egyedi poetikájuk nyomán született műveiket ebben a kötetben, e könyv csupán egy a játékterek közül, akárcsak a prózaírás is csupán egy a megnyilvánulási tevékenységeik közül, a kötetbe sorolt szövegek tulajdonképpen az irodalom hagyományos formái felé tett kirándulások lenyomatai.

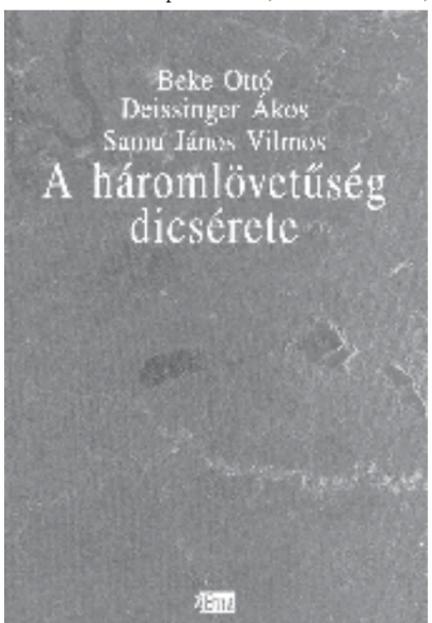
Beke Ottó prózája, mindenekelőtt a *Variációk* című, zenekari kompozíciót idéz, mondatokat, bekezdéseket variál, ismétel, nyomatékosít és fokoz, közben folyton módosít az ismétlés nyomán, amit tipográfiailag is elkülönít a lombosodó szövegben, látványtól látványig vezet a leírást, ami végül átfogó kompozícióban orkesztrálódik, zeneiségét pedig fokozza a hangutánzó, valamint a szerző által teremtett, jelentéssel csak a szövegkörnyezetben bíró szavak egyre gyakoribb megjelenése és ismétlődése, az önálló életre kívánkozó ritmus szinte leválik a prózáról és versként szólal meg. A *Szerelmes próza* című darab úgyszintén szimfóniaként gyűjti a főmotívum köré a mondatvariációkat, párhuzamokat állít, majd összemossa azokat, az ütem egyre hangosabb és szaporábban dobol, majd a kirobbanó csúcsponton, amikor már biztosak vagyunk, hogy ez a *próza* tulajdonképpen (szerelmes)vers, elcsendesül. Beke Ottó minden szövege épít-



A háromlövetség dicsérete

mény, és mind valami módon az írást, a mondatot, a szöveget, a könyvet, a világ szövegyszerűségét és a szöveg világszerűségét tematizálja, kezdve egyetlen SMS-mondattól („Ma délután meszeljük a szobámat.”) a világ leírása és a leírható világ családja viszonyának borgei kérdésfeltevésén át a *Bácsiám 167. éve* fikciójában megfogalmazott „radikális antikontextualizmusáig” (Samu János Vilmos).

A jelenleg a DNS-en kívüli Deissinger Ákos is egyedi, megnyerő prózát ír, Beke nagy ívű kompozícióival és manierista nyelvpoetikájával szemben ő a spontaneitás, a minimalizmus,



Beke Ottó – Deissinger Ákos – Samu János Vilmos: *A háromlövetség dicsérete*, Szerkesztette és az utószót írta Toldi Éva, ZETna, Zenta, 2005

az elhallgatás, a sejtetés nyomán olykor pedig az infantilizmus álcáját fölülte teremt eredeti és hiteles szövegvilágot. A hol kerek, hol meg éppen a legváratlanabb helyen megszakadó elbeszélései történetalapúak, egy vajdasági kisközösség néven nevezett települése, néven nevezett hősökkel megessett eseményekként adnak elő valóságból és képzeletből szövődő meséket. Talán közhelynek érezzük a mágikus realizmus gyakori emlegetését mind az erdélyi, mind a vajdasági ihletésű szövegek egy vonulata kapcsán, de Deissinger rátalált erre az eljárásra, ami tényszerűségében pontosítja a hely szellemét, ébren tartja babonáit, mítoszait, a jelen lokális eseményeit, egy új, mezővárosi anekdotázást teremt, illetve megtalálja a hozzá való formát, miközben a földhöz kötött, a kulturális erózió nyomán a *Mónika show*-ba kapaszkodó hőseit folyton valahol a talaj és az égbolt között lebegtetni. Szólalmát a spontaneitás mellett metaforikus futamok szövik át, anekdotái olykor szürrealisztikus záróképben oldódnak fel, néhol pedig, mint a *Vadgalamb Pumája* című írásában, a szürrealista beszédmód teljesen eluralkodik. Az Ada, Mohol, Szaján, Padé köré szőtt, síró lovakkal és egyéb furcsaságokkal, misztériumokkal és csodákkal teli szövegvilágban a motívumok és hősök biztosítják az átjárhatóságot, Deissinger poetikája pedig a hitelességet.

Samu János Vilmos látszólag távolra rugaszkodott íróirásai világaitól, alakmását Dionüszosban, a kéjek és bacchikus időtöltések megtestesítőjében lelta meg, ha pedig szövegeinek hőre van szükségük, akkor a mezopotámiai, sumér és germán mitológiából merít, az események mitomorfizációja mellett szándékosan egybemossa a különböző mítoszköröket. A nyelvet a „keletkeztlenség” állapotában, a prae-állapot „álmos-éji remegésének peremén” ragadja meg, és váratlanul váratlanabb szókapcsolatokból teremt mondatokat, amelyekben együtt hömpölyög az elméleti tudományok fogalmi beszédének

szakzsargonja a legérzékletesebb metaforikus megnyilatkozással, a modorosnak tűnő, szövegbeli kimértség pedig a pontos megfigyelés precíz elemzésének tárgyiasulása „az utalás-összefüggések fölborított, hangzó vagy testtel bíró semmibe rendeződésében”, ugyanakkor a metaforák megnyílásuk nyomán föltárják az érzéki tapasztalatok kézzelfoghatóságát. A „szubjektum fölszámolása” nyomán keletkező nyelv a meglepetések világát teremt, amelyben – bár minden tökéletesen ismerősnek tűnik – soha nem tudni, milyen irányba lendíti majd egy ige a mondatot, milyen istenek és félistenek, az érzékiség milyen démonai közé vezet a tárgyat a megszólalásával szinkron időben teremtő szöveg. A Dionüszosz-szövegekkel és Sami szubjektumfilozófiájával első ízben találkozó olvasónak úgy tűnhet, könyvek, verejték és fogak csikorgatása közepette születik ez az epikai szólam (miként a módszer megszállottjának tekintett Szentkuthy esetében vélték a nyelvalkotó zsenialitását és a közvetlen tapasztalatok intellektualizálásának elvét fel nem ismerők), csak később jön rá, hogy Samu mondatai ugyanolyan spontán képződmények, mint Deissinger kisprózái, és csupán annyira modorosak, mint Beke kompozíciói. Ezt a „keletkeztlenség” előtti, könyvoldalakat betöltő körmondatokban megszólaló nyelvet nem „a forma előtti renyhesség bénító-öntudatlan kilátástalansága” határozza meg, hanem szerzőjének a világot befogadó és földolgozó elméje, amelyben egyszerűen megfér egymással a vadság korából az értelmes emberi létbe szédülő novellahős, de Sade márkai, a sebességfaló motorkerékpár, mítosz és dromológia, anélkül, hogy bármelyiket is anakronizmusként élné meg az olvasó. A világ, a tapasztalatok, az ismeretek, a tudás, az érzékletek és a nyelv olyan elemi feldolgozása és műbe harmonizálása jelenik meg Samu János Vilmos írsaiban, amire a magyar irodalomban elvétve találhatunk példát. Nem kevesebbet tesz, mint fölülírja a magyar epika írhatóságának lehetőségeit, nem azzal persze, hogy mitológiai bálvány-múzeumba kalauzol, hiszen lényegtelen, hogy a szöveg milyen környezetben keresi protagonistáit, hanem azáltal, hogy az elbeszélést kontemplatív-referenciális vizionálásként éli meg, aminek maga teremt a megszólalás előtti és készen kapott anyagból a nyelvet.

FEKETE J. JÓZSEF

Ruszt József halálhíre Jerzy Grotowski írását juttatta eszembe. A lengyel színházi szertartásmester, akihez a szakirodalom Rusztot rendszeresen hasonlítja, a *Színház és rituálé*ban egy dokumentumfilm-élményét osztja meg az olvasóval. A felvételen egy buddhista szerzetes Saigonban autodafét hajt végre. A társai gyűrűként veszik körül. Néhányan segídeknek neki, a többiek kissé távolabb, mozdulatlanul állnak. Mindenki részt vesz a szertartásban, a világ és az élet végső cselekvéssorában.

Grotowski a jelenetet (ha nem is közvetlenül) a szertartáshoz állítja párhuzamba. A középben levő önégető és felkészítői a színészek, a távolabb álló szerzetesek pedig a tanúk, vagyis a passzív, de az eseményben részt vállaló nézők. A buddhista szerzetes önfeláldozása nem színházi előadás volt. A színház, a rituálé és a hétköznapi élet a modern korban elkülönülő fogalmakká váltak. Ruszt József is a mai civilizált embernek kijáró profán liturgiának megfelelően, hosszú szenvedés után kórházban halt meg, ezredfordulón átívelő életútja pedig arról tanúskodik, hogy a közösségért végzett erőfeszítés, a tettekben megnyilvánuló önfeláldozás mindig konfliktusba keveredik a környezet és önmagunk praktikus elvárásaival.

Ruszt József (hasonlóan Grotowskihoz) nem életéről mesél, hanem életbe beleszóló színházat akart csinálni. Azt vallotta, hogy a működő színház az ott lakók mindennapjainak szerves részévé kell válnia. Ez az elképzelés, mivel gondolkodásra, szellemi aktivitásra akarta készíteni az embereket, impliciten politikai állásfoglalás is volt, és olyan korban fogalmazódott meg, amelyben az egységes ideológiai szemléletet megkövetelő államhatalommal szembeni politikai állásfoglalás nem a gyors, felfelé ívelő karrier kezdetét jelentette. Ruszt a vasfüggöny mögött kezdett el korszerű színházon gondolkodni, elődöket, követendő nagyságokat nem keresgélte. Grotowskival Wrocławban 1967-ben véletlenül találkozott. A lengyel városban a Nancyban már fesztiváldíjat nyert *Karnyónéval* vendég szerepelt az Universitas Együttes, amikor a vendéglátók a magyar kollégákat meghívták Calderón *Az állhatatos hercegének* Grotowski rendezte előadására. Rusztnek félelmetes élményben lett része, dacára annak, hogy nem ismerte a darabot, és egy szót sem értett lengyelül. Ehhez hasonló, egész pályájára kiható élményt egyik nyilatkozatában (a *Színház Grotowski-különszámában*) még kettőt említett: egy birminghami diákszínház *II. Eduárdját* (Christopher Marlowe-darab) és azt a próbajelenetet, amelyben Nádasy Kálmán megmutatta Delly Rózsának, hogyan lengesse a kendőjét, jelet adván a várva várt Trisztánnak. Mindemellett nyilvánvaló, hogy hatottak rá Brook és Tovsztonogov rendezései, valamint a bukaresti Bulandra játéka.

A wroclavi eset azt példázza, hogy a játék hatalma, a színészi jelenlét varázsa le tudja győzni az előzetes ismeretek hiányát. A ruszti rituális színházcsinálás titka nem is a szakismeret-gazdagságban rejlik. Ruszt Józsefhez hasonló rendezőnek lenni elsősorban életformát, világlátást jelent. Az alapos felkészülést, az elmélyülést és hozzáolvasást Rusztnál mindig az adott elképzelés megvalósítása követelte meg. A rendezői koncepció kialakítása, a megoldások megtalálása érdekében ásta bele magát az elsajátítandó ismeretanyagba. Szertartáshozát kegyetlen színháznak is nevezték, de nem volt Artaud-követő: gyakorlati megvalósítás céljából nem vett át téziseket sem Artaud-tól, sem mástól. De az Artaud-éhoz hasonlóan az ő színháza is egy dologban kegyetlen volt: a színházteremtő szándék következetes elvhűségében. Allandó alkotói készenlétére, valamint színház- és világlátására jellemző az alábbi anekdota. Megkérdezték tőle: mit szeret a legjobban a világon? A színházat – felelte. S a színházban? A próbát. És a próbákon? A szünetet. Én a szünetben csinálom a színházat...

A kísérletező, újat akaró emberek öntörvényűek: ha nem tudják megvalósítani az elképzeléseiket, odébbállnak. Ruszt pályája kezdetén, 1962-től egy évtizeden keresztül Debrecenben dolgozott, de közben tagja volt az Egyetemi Színpadnak is. A hetvenes években főrendezőként teremtett korszerű színházat Kecskeméten, majd a kulturális élet irányítói Budapestre hívták, hogy az akkor induló népszínházi kísérlet élére álljon. A felkérés mögött politikusok pozícióharca zajlott: Pozsgay Imre művelődési miniszter mérkőzött a miniszterelnök-helyettesként regnáló Aczél György kultúr pápával. A kor három, nemzetközi sikereket is jegyző színházi újtója, Székely Gábor, Zsámbéki Gábor és Ruszt József közül Pozsgay a „Gáborokat” kinevezte a Nemzeti Színház élére, Rusztot viszont Aczél a vesztélyesen haladóvá váló Kecskemétről a Gyurkó



Isten szólította meg Rusztot

László vezette Népszínházba vezényelte. Az életbe beleszóló színház helyett a színházba beleszóló politika koncepciója diadalmaskodott. Ruszt a Népszínházban a bulvárdarabok másorra tüzése mellett megpróbált elképzeléseinek megfelelő színházat (is) csinálni: a Kecskemétről Pestre visszahívott Gábor Miklóssal a főszerepben megrendezte Marlowe *Doktor Faustusát*. A

cifer vitája. A helyzet: a teremtés folyamatában a tagadás pillanata. Cselekmény: egy fogadás története. Téma: a létezés. Téma: az ember. Alapforma: példázat. Az Úr állítása: A világ van. Lucifer kérdése: Minek? Lucifer nem elpusztítani akarja az embert, hanem meggyőzni őt egy Isten nélküli világ logikájáról. Lucifer az önmaga tudatára ébredt ember.” Nemcsak a sorok között



népszínházi „kísérletezés” nem tartott sokáig: 1981-ben már Szegeden művészeti tanácsadó. Ebben az évben kérte fel vendégrendezésre a hagyományok lábba tiprásával megvádolt Zsámbéki-Székely páros: Sütő András *A szuzai menyegzőjének* bemutatása a Nemzetiben ideig-óráig kivette a színház vezetőségét nemzetietlenséggel vádolók kezéből a fegyvert. Nemzeti jelleg és korszerűség viszonyáról ide kívánczik, megfontolásra, egy ruszti aforizma: nem az a korszerű, ami nemzeti, hanem az a nemzeti, ami korszerű.

A népszínházi kísérlet felülről vezérelt eszméjében volt olyan gondolat, amelyet Ruszt a saját elveihez igazította magáévá tudott tenni. A Zalaegerszegen 1982-ben kezdődő, talán legfényesebb korszakában olyan sokrétű, több játszóhellyel rendelkező színházat akart teremteni, amely a környéken lakó, különböző társadalmi rétegekbe tartozó emberek igényeit kielégíti. A zalaegerszegi lehetőségei abban különböztek a korábbiaktól, hogy ott nem kellett meglévő struktúrához alkalmazkodnia. A helyi adottságokból a tűrési keretén belül maga építhetett saját elképzelései szerint színházat. Már az előadásban újszerűségükkel megdöbbentő előadásokat rendezett (Paul Foster: *Tom Paine*; Lengyel Menyhért: *A csodálatos mandarin*; John Whiting: *Az ördögök*; Balázs Béla: *A fából faragott királyfi*), és beavatott színházi produkciót is létrehozott (William Shakespeare: *Romeo és Júlia*). Az 1983. október 11-én hivatalosan is megnyílt színház díszbemutatója *Az ember tragédiája* volt. Ruszt röviden így határozta meg koncepciója lényegét: „A konfliktus alaphelyzete: az Úr és Lu-

olvasni tudó intellektuelek érthették meg Ruszt üzenetét, a színpadi helyzetekre, képi látványokra fogékony nézők többsége megérezhette: a balonkabátot és puha kalapot viselő, Gábor Miklós alakította „értelmiségi” Lucifer végig arról győzködi Adámot, hogy az embernek lázadnia kell a mozdulatlan, uralmát megkérdőjelezni nem engedő hatalom ellen. Vagy legalábbis meg kell tanulnia másként gondolkodni. Az aktív, vitaközö-tagadó Luciferrel szemben Máriáss József kövérkés, jovialis, alternatívákat elutasító Urat jelenített meg. Ruszt színpadán az öntudatra ébredt ember egy Isten nélküli világ logikájáról győzködté embertársát. Életbe beleszóló, aktuálpolitikai üzenet volt. Apellált a közönség szellemi aktivitására, de akihez nem jutott el a mögöttes gondolatiság, szintén élvezhette az előadást, mert az újszerű formai elemek alkalmazása mellett Ruszt rendezése – mint más szerzők esetében is – tiszteletben tartotta az írói anyagot. A kor, a célközönség és a rendező lelki alkata is azt kívánta, hogy Ruszt színháza ne öncélúan legyen formabontó. A klasszikusokat, köztük sok magyar szerző művét, értéküket megőrizve, lényegüket megfejtve újraértelmezte. A legkonzervatívabb újtót – ez a minősítés nincs ellenemre... – mondta egyszer.

Öt év után elhagyta Zalaegerszeget. Két évig a budapesti Nemzeti Színház rendezője volt, majd a napfény városába költözött, ahol részt vett a szegedi Nemzeti Színház újjászervezésében. Közben megalapította a Független Színpadot, amelyet 1990-ben Budapestre telepített. A társulat megfelelő anyagi támogatás híján felbomlott, tagjait Ruszt a Budapesti Kamaraszín-

házba mentette át, amelynek 1994-től tagja, majd művészeti vezetője lett. Ezekben az években alakult ki meghatározó munkakapcsolata Gálffi Lászlóval. Gábor Miklós és Gálffi neve kapcsán meg kell jegyezni, hogy Ruszt nemcsak dráma-értelmező nagyság, hanem szereposztó zseni is volt. Színészeinek testi és lelki alkata a rendezői koncepcióban mindig számításba vett, fontos színházteremtő alapanyag volt.

A kamaraszínházi évek után a zalaszentgróti magányi kötetkezett. Bár Ruszt kivonult a színházi életből, remete életmódját néhány rendezés kedvéért meg-megszakította. Zalaegerszegen 2000-ben színre vitte Szophoklész *Philokléteszt*, majd – utolsó munkájaként – 2004-ben az eredeti helyszínén, a Hevesi Sándor Színházban, részben az eredeti szereposztással (Lucifert Kamarás Iván, az Urat Zalányi Gyula játszotta) felújította a legendás *Tragédia*-rendezését. Közben, 2002-ben Veszprémben két Szophoklész-darabból (*Oidipusz király* és *Oidipusz Kolónosban*) rendezett egy kétfelvonásos színházi estet.

Veszprémi Szophoklész-rendezése az elmélyült drámaértelmezés példája. Összegző munka, de nemcsak egy rendezői pálya tapasztalatainak összegzése, hanem a keresztény és a Krisztus előtti ember teremtette mítoszok rituális színházi integrációja. Az Oidipusz-estben megfogalmazott kérdésselvetés az, hogy bemutatható-e színházi előadásban az antik görög és a keresztény szemlélet közössége. Ruszt értelmezésében Oidipusz sorsa krisztusi szenvedéstörténet. Az ember szándéka ellenére és tudta nélkül döntéseivel és cselekedeteivel bűnössé válik. Oidipusz csak az istenek akaratát teljesíti, olyan bűnökért (apagyilkosság, vérfertőzés) bűnhődik, amelyeknek bűnös voltáról elkövetésükkor nem tudhatott. Sorsa és szenvedése hasonló Krisztuséhoz, aki mások bűneiért áldozza fel magát. A cél mindkét esetben a megváltás, az eredmény a megdicsőülés. Ruszt szerint a szenvedés belátásra készíti az embert, aki végül képes legyőzni az énjét, és önmagára talál. A végső cél önmagunk megismerése, ami az isteni lényeg megismerését jelenti.

A veszprémi munkát Kőszegi Lajossal, a bemutató dramaturgjával folytatott levelezés előzte meg. Ruszt gondolkodásmódja, nézetei a le-
vélrészletekben ékeken feltáruznak:

„Amikor Madách Lucifere álomba meríti az emberpárt, egyetlen sugarat ígér neki: a reményt. Vörösmarty azt mondja, az ember sárkányfogvetemény, nincsen remény, nincsen kemény. Madách műve alapvetően ószövevényi ihletésű, nincs benne megváltás, még az ígérete sem, akkor ugyanis nem lenne tragédia; még az Úr utolsó engesztelő szavai sem ígérnek megváltást, csak hogy küzdve küzdjünk és bízva bizzunk! Most az a furcsa érzésem van, nem Dániel jövendölte meg a Megváltót, hanem Szophoklész, a Kolónosban ugyanis ez ténylegesen megtörténik. (...)

Noha (Schellinggel ellentétben) már Hegel is tudatfilozófia alapon elképzelhetetlennek tartotta, hogy valaki olyasmért bűnhődjön, amit nem tudatosan cselekedett, Solger még tovább megy, s ezt a tudattalanul elnyert szenvedést a megdicsőülés, a szentté válás feltételének tekinti. Ez a tárgya a kolónoszi Oidipusznak: a sorstól sújtott agg hős megistenül. (...)

Néhány évvel ezelőtt félretettem filozófiai tanulmányaimat, s a teológiában kerestem kérdéseimre a megfejtést. Meg is találtam Lafont teológiájában. Akkor fogalmaztam meg magamnak, hogy a »kinyilatkoztatás« folyamatos, mert az Isten mindig azon a nyelven szólítja meg az embert, amelyiken megérti őt. Kik a megszólítottak? Itt ebben a tanulmányban ismét azt a választ kaptam, amit annak idején magam adtam: a költőt szólítja meg az Isten.”

Ruszt Józsefet életében sokszor megszólította az Isten. Élete végén – mint minden halandót – magához szólította. Életútjával, munkásságával helyeket érdemelt ki: a magyar színház történetében rangosat – idelent; és Isten közelében fényeset – odafent.

KUTSZEGI CSABA

Felhasznált források:

Jerzy Grotowski: *Színház és rituálé*. Kalligram, Pozsony, 1999.
Nánay István: *Fazekaskorong és Rafaello* (Beszélgetés Ruszt Józseffel). Színház, Grotowski-különszám, 2000.
Vajna Tamás: *Rendezői példány*. HVG, 2005. augusztus 6.
Ruszt József: *A Föld lapos és négy angyal tartja* – 42 év 42 megszólalás. (Szerkesztette: Kőszegi Lajos és Nánay István.) Veszprémi Petőfi Színház – Zala Megyei Onkormányzat, Veszprém, 2004.
Nánay István: *Ruszt. Új Mandátum*, Budapest, 2002.
Zappe László: *Az egyetlen hiányzó lépés*. Színház, 2004. december.
Nánay István: *Oidipusz szenvedéstörténete*. Színház, 2002. június.



A Srác a Krétakörben

– Beszélgetés Katona Lászlóval, a Krétakör színészeivel –

– A marosvásárhelyi egyetemen végeztél a színművészetet, volt ott olyan ember, akit máig a mesterednek tekintesz?

– Tarr László és Bocskári László nevét említeném. A mester szó azonban nem igazán megfelelő ebben az esetben, mert sajnos nem dolgozhattam folyamatosan velük. Nem tudtam mindent megtanulni, ellesni tőlük.

– Az én első és mindjárt meg is kell mondjam, igen pozitív emlékem rólad a 2002-es kisvárdai fesztiválon játszott Csirkefejre datálható, ahol a Srácot alakítottad. Ezért és egy másik itteni szerepedért (a Példás történet Férjéért) kaptad meg a Teplánszky-díjat. Szeretted a Spiró darabot és a szerepedet?

– A darabot igen. A szerepet fokozatosan szerettem meg. Emlékszem, a bemutatóra nem voltam kész, „ezerrel csapódtam a betonfalnak”. Az Apát játszó Szélyes Ferinek köszönhetően a darab (és az én szerepem is) sokat fejlődött a későbbiek során. Kisvárdára, ahol te láttad, már összeállt, és ott „futotta az egyik legjobb körét” a produkció.

– Az Erdélyben játszott szerepeid közül melyikre emlékszel vissza szívesen?

– Pirandello Az ember, az állat és az erény című darabjában Paulinót játszottam. Ez főiskolás vizsgaelőadás volt, a Szentgyörgyi Színház azonban repertoáron tartotta. A Bocskáridával való találkozás nagy élmény volt [Bocskári rendezte ezt az előadást]. Igen furcsa ízt adtunk a játéknak. Emellett Károlyi Gyurka szerepét [3:1 a szerelem javára, Novák Eszter rendezésében], valamint a Gömböc urat említeném meg.

– Nem volt nehéz otthagyni Erdélyt? Egyáltalán: mit kellett otthagynod ekkor?

– Kettős dolog ez. Válságban volt a színház, nem nagyon volt perspektíva. Egyébként most is úgy látom, hogy nem állnak jól otthon a dolgok. A színház mögött nem volt és jelenleg sincs igazi koncepció. Se az nem volt, hogy jó vendégrendezőket hívtak volna, sem pedig, hogy egy rendezőre építették volna fel a színházat, mint ahogy ez Bocskáridának 10 évébe került Sepsiszentgyörgyön. Ilyen szempontból könnyebb lett volna elmenni, viszont a várost, a kollégákat tényleg nehéz szívvel hagytam ott. Még a mai napig sem érzem itt Pesten olyan jól magam, hogy azt mondhasam, megérte átjönni. De hát tudtam, hogy így lesz, és nem is azért akartam eljönni, hogy jól érezzem magam...

– Hogy kerültél a Krétakörhöz?

– Korábban hallottam már a Krétakörrel, bár nem láttam előadást tőlük, csupán a Next című filmből részleteket. Ruzsnyák Gábor rendezett egy előadást nálunk. Ő mondta, hogy le fog jönni Schilling, mert keres egy embert a Woyzeckbe, meg a későbbi előadásokba. Süsü megnézte azt az előadást, meg látott Hajdu Szabolcs filmjében [Macerás ügyek], és mondta, hogy elhívna egy évre engem és Viola Gábort. Ekkor amúgy is válság volt a színházban, Novák Eszterrel több színész el is ment. Én meg nem tudtam, mit csináljak. Hezitáltam, hogy menjek, vagy maradjak itthon. Aztán úgy döntöttem, hogy eljövök – és kész. Az első évet még úgy húztam le a Krétakörnél, hogy havonta kétszer-háromszor hazamentem játszani. Az elég rázó volt. Játsoztam az előadást Pesten, felültem a vonatra, játszottam az előadást otthon, felültem a vonatra... Persze nem a semmire jöttem el. Előtte megnéztem az összes előadást, elbeszélgettem Süsüvel, és még akkor sem döntöttem. Ez egy hosszabb döntési folyamat volt.

– Mennyiben nyújtott(ak) mást, újat a Krétakör játékmódja(i) az erdélyi színjátszó társulataidhoz képest? Nem kellett teljesen új dolgokat megtanulnod itt?

– Úgy érzem, hogy technikailag nagyon jól fel voltam készítve. Az erdélyi színjátszás abban különbözik a magyarországitól, hogy nagyon ráhat a román színház. Nem tudnám annyira megmondani neked a különbségeket, de például a románoknál nincsen operett, nincsen táncszínház, és az a realista színjátszás, amit Ascher, Székely, illetve a kaposváriak és a Katona József Színház teremtett meg Magyarországon, mi pe-

dig a Sirájban vittünk tovább, nem jellemző a román színjátszásra. Ők inkább képekben, szimbólumokban gondolkodnak. Nagy tér, nagy képek és szimbólumok – ezek a jellegzetességei az ő színházuknak. Kifejezőbben játszanak az arccal. A magyar színjátszás inkább a szövegmondásra koncentrál. Mi azonban abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy budapesti rendezőket is kaptunk. Ott volt például Novák Eszter, akivel én nagyon szerettem dolgozni.

– Talán nem túlzás azt állítani, hogy a Krétakör Színházát lassan mítoszok övezik. Te milyennek látod belülről a társulatot?

– A Krétakörben 7 év kemény munka volt, én már csak a végébe csöppentem bele. Valahonnan elindultak, eljutottak valahová, én ennek a folyamatnak csupán a végét látom. Mindenesetre nagyon szeretek Süsüvel dolgozni, meg a színészekkel. Ők tudják megmondani, hogy a tíz évvel ezelőtti teljes ismeretlenséghez képest hol járnak most. Azt én is érdekelem, hogy külföldön, Nyugat-Európában a magyarországi színjátszást egyedül a Krétakör képviseli. Ezt mindenki elismerheti. De amikor én idejöttem, ez már adott volt. Tehát én nem tettem meg ugyanazt az utat, mint a többiek. Tudtam, hogy egy híres társulatba, egy jó rendezőhöz kerülök. Úgyhogy a többiek biztosan egészen máshogy látnák ezt.

– Mit gondolsz azokról a szerepeidről, amelyeket beugróként vettél át?

– Ez a színész rémálma. És biztos vagyok benne, hogy én sem tudom teljesíteni ugyanazt, amit Csányi teljesített a Liliomban – mint ahogy az sem megy úgy (és most nem a színészt akarom minősíteni), amit tőlem vettek át Vársárhelyen. Csányi szülte meg a szerepet, ő találta ki, és csak – bizonyos keretek közt – átvettem. Én már nem tudtam újra kitalálni a rendelkezésemre álló egy hét alatt. Csányi egy kicsit romásra vette a figurát, én egyáltalán nem. De mégse rám volt kitalálva az egész. Nehéz volt átvenni egy hét alatt. Sajnos így működnek a színházak: ha egy ember elmegy, amiatt nem állhat le a gépezet, nem vehetünk le darabokat a repertoárról. Érdekes, hogy a Liliom egy nagyobb, jobbnak tűnő szerep és mégis valahogy a Woyzecket jobban szeretem. Andres egy kis szerep, mégis inkább a sajátomnak érzem.

– Az improvizálás könnyen megy neked? Szeretted ezt a fajta játékmódot?

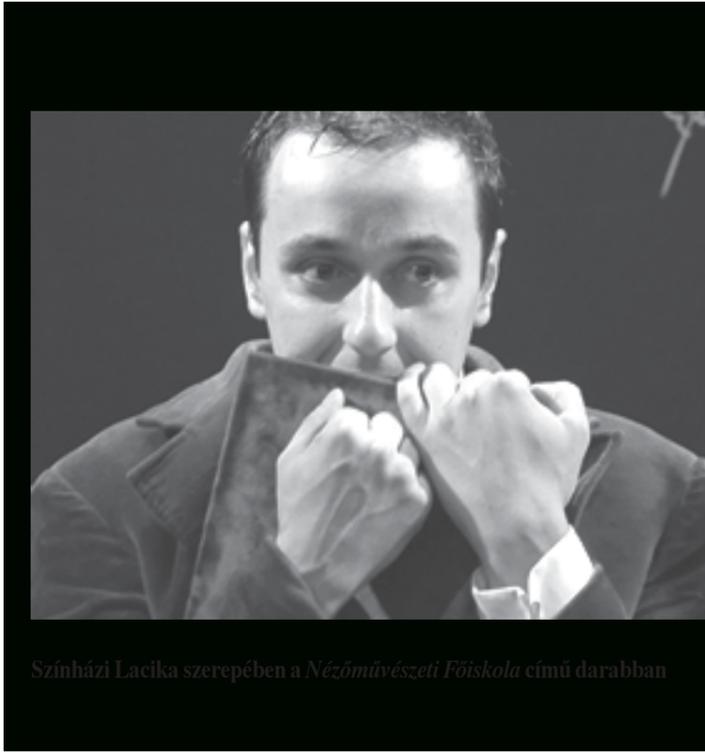
– Azért annak az improvizációnak, amit a színpadon látsz, mindig megvannak a keretei, a határai. Tudjuk, hová kell kifutnia a jelenetnek. Szeretek improvizálni, de annyira azért még nem érzem magam profinak, hogy csak úgy kiálljak és improvizáljak. Két-három alkalommal biztos nagy kudarc lenne, bár lenne olyan dolog is, amit „eltalálnék”. Nem érzem annyira bátornak magam. Talán már Erdélyben képes lennék erre. Amikor érzi az ember a közönséget, akkor bátrabb. Itt, Pesten még csak ízelgetem a közönséget, a várost. Meg nehéz is improvizálni. A Feketeországnál például az volt, hogy itt egy sms, tessék, menjetek, rögtönöztek belőle egy jelenetet. Sokszor semmi nem jutott az eszünkbe, tényleg nagyon kínos volt. Mondta a Süsü, hogy mindegy mit, de legalább egy kis ötletet próbáljunk meg, mert abból is lehet valami. Meg emlékszem, amikor a színművészetis felvételin volt a bizottság előtt egy olyan feladat, hogy megszólal a telefon... Nehéz dolgok ezek.

– Jelenlegi szerepeid közül melyiket szeretted a leginkább?

– Medvegyenkot a Sirájból. Lehet, hogy az alkatom miatt is illik rám, és könnyebben felszínre tudom hozni magamból ezt a figurát.

– Tragikus vagy komikus szerepben érzed jobban magad?

– Ilyen szempontból is Medvegyenko a „kedvencem”. Benne mind a kettő ott van. Szerencsétlen, de mégis megvan benne a tragédia. A



Színházi Lacika szerepében a Nézőművészeti Főiskola című darabban

külső szemlélő azt hiszi, legalábbis szerintem, hogy jobban tetszik nekem és könnyebben is megy egy komikus figura, ezzel ellentétben igazi kihívásnak a komolyabb szerepeket tartom, lásd Kasimír.

– A Sirájotokban elhangzik Medvegyenkotól egy mondat, amelyben a doktortól egy ív papír áráról érdeklődik. Ezt a részt nem találtam a fordításban...

– Csehov első változatában benne van ez a mondat. Van még 2-3 ilyen, amit visszaemeltünk a darabba. Konkrétan ezt a mondatot Csehov végül azért húzta ki, mert nem akarta, hogy túl egyszerű karakter legyen ez a figura. Az ív papírra vonatkozó kérdés után viszont a „csak vicceltem” kiszólás (mintha Medvegyenkot nem is érdekelnék az ilyen anyagias jellegű dolgok, csupán poénkodna ezekkel) a rendező és az én ötletem volt.

– Váltál már részese korábban olyan előadásnak, ami napi politikai és társadalmi problémákat feszeget, mint a Hazámházam, majd a Feketeorszag?

– Az az érdekes ebben, hogy én teljesen színeszileg, játékként fogtam fel ezt az előadást, hiszen akkor jöttem át Erdélyből, nem igazán ismertem az itteni politikai helyzetet. Az ország két pártra szakadását azért éreztem. A Hazámházamnál különben azt az előadást szerettem meg, színészek, amit Zsámbékon adtunk elő, háromszor. Ezt aztán teljesen félretettük, így egy teljesen új Hazámházam lett a cirkuszban. A Feketeorszagot szerettem jobban a kettő közül. Magyarországon nem nagyon foglalkoznak ezzel a témával a színházak. Csak kabarékban láthatás ilyen, igen gagyi módon. Hoffi volt az utolsó, aki normálisan, színvonalasan foglalkozott ezzel a problémával. Ma a politikai szatírákat, nem hakaniként, hanem keményen, gyomorszájba „odamondva”, egyedül a Krétakör vállalja fel. És miért is ne tenné ezt? Hiszen nem csak a szórakoztatás a szerepe egy színháznak az adott társadalomban. Próbáljon nevelni is, tartson tükröt, hogy azért vannak elcsúszások ebben az országban...

– Úgy tűnik, hogy a rendszerváltás egyik vesztesének tűnő társadalmi-politikai tematikájú drámát, amelyet anno Kaposvár és a Katona „művelt” magas színvonalon, a Krétakörnek (igaz ugyan, hogy sokkal játékosabb keretek közt, de) sikerül rehabilitálnia.

– Emiatt támadják is a színházat eleget. Persze vannak olyanok is, akik örülnek, hogy valaki fel

meri vállalni ezeket a dolgokat. Úgyhogy ez is megosztja a közönséget – mint általában minden olyan előadás, ami szől valamiről.

– Nem okozott nehézséget énekelni a színpadon? Énekelte már korábban színdarabban?

– Énekeltem, bár nem vagyok kimondottan pacisirtahangú, tehát azért ilyen bonviván szerepekre ne gondolj. De azért el tudtam énekelni mindent. Ez olyan, tudod, hogy nem is rúgok gölt, de nem is kapok. A főiskolán kaptam énekképzést, úgyhogy azért nem volt olyan nagy gondom ezzel. A kollégám, Viola Gábor, amikor a Hazámházamban énekel, az nagyon jó, ő egy operettben is megállná a helyét. Meg a többiek is jól énekelnek.

– Elkészültél Kasimír szerepével?

– Kasimírt a mai napig nem találok. Ha beszélhetünk „belelélős”, realista és illusztratív, stilizált játékmódról, akkor itt mind a kettő kellene. Egészen furcsa ez a játéktípus, amit a rendező követel. Realistán játszunk, de nem adjuk ki, visszafogjuk magunkat. És hidenem, agyból megy mindez. Nem érzelmeiket kell játszani, hanem a szöveget értelmezni és értelmezve mondani. Nem könnyű dolog. Még nagyon keresem ezt a szerepet. De fémlem, itt is pozitív változás fog beállni, mint a Mizantrópnál, ahol Süsü rajta tartja a kezét az előadáson, ami – elsősorban a főszereplő feljavulásával – fokozatosan fejlődik. Bemutató körül nekem is kicsit görcsösebben ment a szerepem, Clitandre. Most már sokkal jobb. Érzem, hogy a Mizantróp előadásról előadásra jobban megy. A nézői reakciók is egyre pozitívabbak. Attól félek viszont, hogy a Kasimírt nem fogja követni a rendező [az előadást a német Wulf Twiehaus állította színpadra]. Ráadásul keveset is jászszuk. Pedig fejlődnie kellene. De ha havonta csupán kétszer-háromszor adjuk elő, az nem elég arra, hogy jobban belemenjünk, esetleg változtassunk rajta, kipróbáljunk más verziókat. Valahogy nem tudtam ráérezni a szerepe egyelőre. Kevés volt az idő, vagy én nem voltam elég bátor a próbák során. Nem foghatom a rendezőre, a koncepcióra... Az a rossz, ha az ember azt érzi, hogy mindent megtett és az mégsem elég. Pedig amikor a színpadon vagyok, úgy érzem, ennél többet nem tudok kihozni magamból. Azt mondhatják: ott volt egy nagy szerep, fel volt neki adva a labda és nem tudott élni a lehetőséggel. Sajnos így az a kép is kialakulhat az emberekben rólam: a Medvegyenkot meg tudta csinálni, az egy kis szerep, az való neki. De nemrég volt két Kasimír és Karoline Szombat helyen, amelyek közül a második már egészen jól ment.

– A kritikák foglalkoztatnak?

– Van azért két-három kritikus, akinek adok a véleményére. Egyébként nem nagyon befolyásol a kritika. Csak annyit tudok mondani, hogy ha jól írnak rólam, az jólesik, ha rosszat, az meg rosszul. Ennyi.

– A Színésztánczenekar mit jelent számodra?

– A „banda” végül is úgy jött létre, hogy rájöttünk, milyen sokan rendelkezünk hangszeres tudással a társulatban. Nagyon szeretjük a dolgot. Igazából az most a probléma, hogy nincs időnk új dalok próbálására, így minden egyes koncerten kénytelenek vagyunk ugyanazokat a dalokat játszani.

– Van időd rá, hogy más színházak előadásait megnézd? Melyik a „kedvenc” hazai társulatod?

– Elég ritkán jutok el a színházakba nézőként.

– Milyen terveid vannak a közeljövőre nézve?

– Nagyon szerettem volna játszani Hajdu Szabolcs új filmjében. Sajnos éppen olyan időpontokban van a forgatás, hogy nem tudtuk összehangoztatni azt a színházzal. A Krétakör következő előadása a Peer Gynt lesz, amit Zsótér rendez. A bemutatót át fog csúszni őszre. Egyelőre annyit tudok, hogy a címszerepet Gyabronka alakítja majd. Én is játszani fogok a darabban, de hogy mi lesz a szerepem, az még kérdés, a pontos szereposztás még nem készült el.

DARVASI FERENC

Gázcsap ki, gázcsap be. Nem öngyilkosság végett, csak javítás céljából. Szóval, gázcsap ki-be, és a bojler mégsem működik. Pedig – a fenébe! – az őrláng ég, őriz, őrizget. De nem szolgál. Nem az! Ahogy az őrgyal sem. Az is csak ül valami trónszéken, lapoz a nagykönyvben, és mosolyog, hogy igen, minden kínlódás meg van írva. Hát nem abszurd? Dehogynem! Annál is inkább, mert a lángocskák ritkán alszanak ki (van ám gyertya is!), pedig a szüköcske lakás falai enyhén szőlővén hiányosak, átjárhat rajtuk minden cűg keletről nyugatra, oda-vissza. Hoznak is, visznek is. Na de mit? Gazdagságot? Ugyan, kérem! Az minnek nekik? Hát akkor? Csak nem álmokat? Az bizony meglehet. Pityiéknel az álom, ha egyik cűggel ki, akkor a másikkal be. Álmodnak ők házuknak rendületlenül. Na, de...

Egyelőre még csak ott tartunk, hogy Pityi úr (*Kovács J. István*) olyan szakavatott, szájsücsörítés érdeklődéssel piszkálja-szereli a romlott gázszerkentyűt, hogy észre sem veszi a nézőtérre tömött sorokban beáramló friss europolgárokat. (Pótszéket, pótszéket – imígy a recenzens –, vagy valakik tágítsák már ki ezt a színházat!) Pityi úr figyelmét eladósorba cseperedett lánya (*Kaszás Villó*) sem kelti fel. Pedig a kis aranyos majdnem apja orra előtt gombostűzi magára vadonatúj mini jelmezét, maga szabta-varrta csinoska rongyocskáját, méghozzá létező gombostű nélkül, de megejtő bájjal. Tán lelke már a háttérben lebegő menyasszonyi fátylat véli felölteni?

Pityi úr, ha figyelni nem is, de méltatlankodni azt tud – általában minden, kivéve saját ügyetlenségét. Zabos morgolódásra készíti fia (*Csiba Gergely*), aki nem leplezett méla undorral segítkezik a szerelésnél. Inkább az érdekli, hogy szépreményű nővére kivel telefonozik. Csak nem házilag tiltott fiújával? Ugyan! Az ilyen útszélien termelt lovagot a Pityi lány sem igen kedveli, ő inkább angolul tanul. Csengetnek mégis, de nem a srác, nem is az anya, akit várnak, hanem rekedtes hang hallik kint. Egy köszörűs. Mert-hogy Európa csökött harmadában az még házal. Ó, de hiába kajabál, Pityiék nem éleznek kést, nem ám, erről még csak nem is álmodnak! A házaló és az alkalom elszalasztatik.

Csakhamar megérkezik Pityiné (*Szamosvári Gyöngyvér*). Ahogy ez nálunk egy kétyerekes teherhordóhoz illik: vásárlásból, felmálházva minden emészthető olcsó jóval, és? Na igen, emészthetetlen drága álommal a szívében. Ám az utóbbi még nem látszik rajta. Egyelőre éles hangon, matriarchális (nem őrmesteri!) eréllyel összerántja rendetlen, enni-, innivaló után kapkodó családját. Már-már zökkenhetnének is a békés-tévés napi kerékvágásba, de újfent csöngetnek. A természetes asszonyság erre olyan metamorfózison megy át, hogy szinte az égbe emelkedik – tapsra érdemesen. Ó az! – leheli, mondja átszellemülten, és hangja most már muzsikál. Hiszen tudja ő, látta ő, találkozott is hazafelé a Monsieur-vel. Jött egyenesen tén Bruxelles-ből, kér(d)őírvvel a kezében. Milyen szépen is tudja mondani, hogy bonjour, madame. Szóval, ante portas az álomi vőlegény! Az európai! Nosza, lesz is erre lóti-futi, félbehagyott szerelés, puccba vágás, tisztogatás. Még a menyasszonyi fátyol is a helyére röppen, azaz a Pityi lány fejére. Ajtónyitás. Csend. A kapuk előtt – bocsánat! – az ajtó előtt senki. Csak nem az a fránya angyal csöngetget?

Itt a vége, fuss el véle? Nem, nem. A vágyálom még vissza-visszatér, de az álomi vőlegény csak nem jön. Jönnek viszont mások, rémségek buk-fenceznek velük. Természetesen Pityi úrnak köszönhetően, aki nagy felindulásában színpadunk hőse lesz, mert most is méltatlankodik: nem tűrheti, hogy a hoppon maradt útszéli lovag csak úgy ablak alól, diszkómo...dor...ban pocskondiázza lányát és feleségét. Mi sem természetesebb, a bösz apát félholtra verik. Szerencsére a rugdósást, püfölést nem látjuk, csak halljuk, végtére is nem grand guignol ez a darab. Bár, ki tudja? Mert az igazi rémségek ezután következnek. Előbb két mentős jó (*Balácsi István és Nagy Zsolt*). Olyan pimaszul vidám és önrészes egészségügyi alapszolgáltatásban részesítik a verés következtében sérült Pityi urat, hogy kórházba szállítás előtt majdnem elvérzik. (Higgyék el kérem, a két színész egyáltalán nem játssza túl a szerepét. Pedig...) Amikor meg visszahozzák a feje búbjágig begipszelt, magatehetetlen családapát,



Yorick koponyája

Ősbemutató a Térszínházban. Oláh János: Európai vőlegény

bábuként felállítják, és borraaló-megváltásként kizsebelik. A hős pedig áll a sarokban, mint a bárgyú becsület szobra!

Alig hal el a nézőtérén a harsány nevetés, máris itt az újabb röhejes borzalom, hogy Pityiékkel együtt sodródjunk a végzet felé. Gázkommandós (*Nagy Zsolt*) érkezik, gázszivárgást észlelt. Csak nem a félbehagyott szerelés miatt? A lakást ki kell üríteni! Ajaj, sopánkodik, töpreng a már verést, kórházat, mentősöket átvészelt család. Ám Pityiné érti az idők szavát, és sebtében korrumpál, minek hatására a kiürítés elmarad. Nagy kár, nagy kár. A kommandós a borítékot vigyorgva

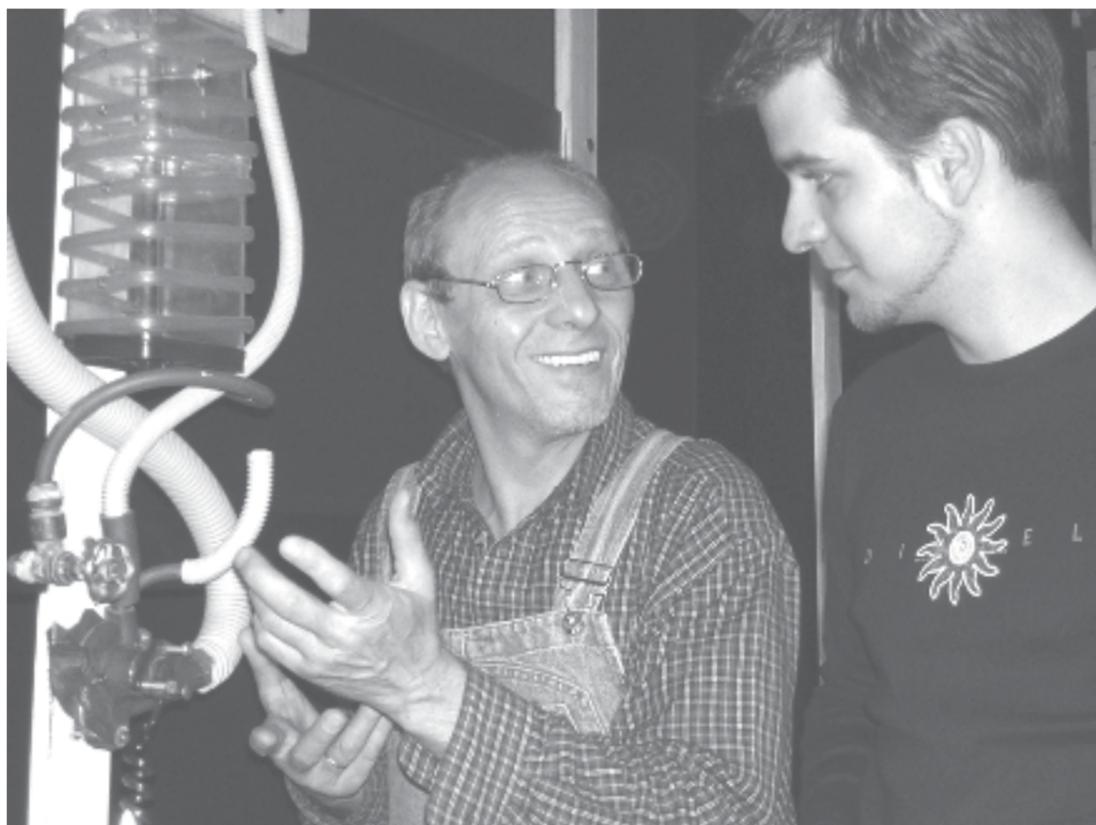
elteszi, és balra el. Hadd hulljon a férgese, ők akarták. Pityiék lakástul felrobbannak. Ez hát a nóta vége? Nem bizony. Jön még a nyelvöltögető záró kép: azúrkek felhők között mosolyog az egész család, és im köztük már az angyal (*Balogh László*) is. Pityiék csupán a mennybe mentek – végre.

Nem biztos, hogy ugyanígy a tisztelt publikum is az ősbemutatón. (Május 21-én esett meg a bolondos eset.) Na nem azért, mintha nem szórakozott volna jól a nagyérdemű. Sőt, talán túlon túl is fogékony volt olyannyira, hogy megérezte a sírnírkos föld szagát a mo-

solygó ég alatt. Azt, hogy ez a bohózati elemekkel tűzdelt abszurd komédia hazai valóságunk eleven metaforája. Mintha Yorick koponyája vigyorogna ránk, bolondozással köszönve meg, hogy jó kedélyű sírásók ismét kiásták.

És jól tették, hogy kiásták. Köszönet érte a Térszínház alkotóműhelyének, ahol Bucz Hunor igazgató-rendező irányításával és a szerző, Oláh János készséges együttműködésével az eredeti leleményes, de kétrészes írói mű pergő egyfelvonásossá formálódott.

HEGEDŐS LÁSZLÓ



Mihai Măniuțiu a romániai színházi élet egyik legmeghatározóbb alakja. Rendezői világa rendkívül összetett, korai munkáiban még az Artaud és Grotowski nyomán kibontakozó, a felerősített színészi jelenlétre épülő rituális színházi hagyományhoz kötődött. Ma a kolozsvári *Woyzeck* című előadással úgy folytatja ezt a hagyományt, hogy közben a legaktuálisabb művészeti, színházi trendekkel írja felül. A *Woyzeck* egyszerre épül a színészi jelenlétre és egy olyan előadásmódbeli és képi stilizációra, amely nem csupán formai bravúr, hanem az előadás világát gazdagítja úgy, hogy amit kiemel, kinagyít, kivetít, az az előadás központi témája: a két főszereplő Woyzeck (Bogdán Zsolt) és Marie (Kézdi Imola) személyes felnagyított sérülése, szenvedése, a személyiség belső szétesése, amelyhez a művészeti-technikai stilizáció visz közel.

Az utóbbi időben alapvetően megváltoztak a színházzal kapcsolatos elképzeléseink és tapasztalataink. Ez a változás a színházművészet belső esztétikai struktúráját is érinti, és a technikai társadalom komplex mediális formáinak, a technikai médiumoknak az előadásba áramlása mentén történik. A kortárs színházról érkező tanulmányok többnyire kiemelt szerepet tulajdonítanak a technikai médiumok szerepének, hatásának a kortárs színházra. Jákfalvi Magdolna szerint a videotechnika és a digitalizálás olyan méretű újításokat indított a színjátszásban, mint az 1812-es gázvilágítás a Drury Lan-en. Hans Thies Lehmann a *Postdramatisches Theater* című könyvében a kortárs színháznak a médiatársadalom szimulációs valóságfogalmához fűződő viszonyát vizsgálja. A dráma és a szöveg dominanciáját a táncszínházak, a performansz, a képszínházak és a magas fokon technológizált játékművek felől érzi megkérdőjelezettnek. Lehmann szerint a film és a médiakultúra előretörésével a színház, mint játékforma arra kényszerült, hogy elgondolkozzon önműve specifikumáról, illetve hogy produktívan foglalkozzon ezekkel az ábrázolási formákkal. Két eltérő viszonyulási módot különböztet meg: amikor a színház a lassúság, a hallgatás, a minimalizálás kultúrájával reagál más időművészetek ingeradatarára, illetve amikor a film és a médiakultúra inspirálólag hatnak a színházra, mely különleges eszközökkel artikulálja a média sebességét és az asszociációs lehetőségek sokszínűségét, mint Mihai Măniuțiu előadása, mely a különböző anyagszerű jelrendszerek kreatív egymásbajátaszása, koncepcionális és kompozicionális egymásvonatkoztatása révén gazdagítja az előadás világát.

Az előadás felvezető részében Woyzecket látjuk katonaruhában, a katonai kiképzés mozgáskonjunktúrákban stilizált mozgásmintáit véghez. A menetelés, a tisztelgés, a fegyverforgatás olyan sürített montázs, amely ezeket az ismert mozgásmintákat leleplezi, dekonstruálja, fölöslegessé teszi és az örülethez közelíti a mozgásminták végrehajtóját. A gyorsan, ütemesen ismétlődő mozgásminták végén a kiképzett-betört Woyzeck leül a nézőkkel szemben és mint egy idomított majom borsót rág és tapsikol. Ez az előjáték megnyitja a játék terét és idejét a néző felé, miközben a nézők elfoglalják a helyüket a stúdióterben. Ekkor kétoldaltól bejön a kapitány (Bács Miklós) és a doktor (Bíró József) gépiesen, szinkronban menetelve, egy-egy különös tárgyinstallációt húznak maguk után. Az installáció elemei: egy monitor, egy billentyűzet, különböző mérőkijelzők, egy stilizált kísérleti laboratórium tárgyi metaforái. Érzékelőkkel rákapcsolják Woyzeck fejére, leereszkedik egy, a színpad nyílásával szinte megegyező nagyságú vetítívász. A vetített filmben a főszereplő folyamatosan fájdalomba, kiáltásba torzuló arcát láthatjuk, egy posztexpresszionista kiáltást, egy, a videóművészet és a számítógépes dizájn által felülírt Munch idézetet. A képek ritmusa felgyorsul, Keith Jarett személyes, elvont zenéjével kísérve a szenvedő arc szétesik, torz szemet, szájat, mimikát láthatunk szuperlában, majd különböző számítógépes effektekkel manipulálódik a kép. Egyre távolabb kerülve a színész valódi arcától, egyre jobban fókuszálva a kiáltásra, a szenvedésre, mely Woyzeck fő metaforája az előadásban. A színek ritmikája megnövekszik, a kontúrok megerősödnek, egyre inkább kivonódik belőle az arc, a helyén maradt formák pedig expresszív utalnak Woyzeck fájdalmára, örült-



ségére. Mintha Woyzeck elméjének vizuális kivételését látnánk.

Az új technikák és effektek előadásba áramlása következtében a kortárs színpadi gyakorlat könnyedén kölcsönöz és vált médiumokat, a határokat reflektálva, kijátszva-olvasztva össze. Az intermedialitás a különböző médiumok esztétikai koncepciójának új kontextusba helyezése. A színházi intermedialitás jellegzetessége, hogy a színpadi művön kívüli médiumok a reprezentáció anyagát integrálják, felhasználva az eredeti médiumoknak tulajdonított sajátosságokat, amelyek így, az új kontextusban más távlatokat nyernek. Ahogyan az előadásban a vetített kép megkérdőjelezi a színész-szerep jelenlétre épülő egységét úgy, hogy közben kiemeli a szereplő egy tulajdonságát: Woyzeck szenvedését, illetve Marie erotizmusát. A digitális képkalkuláció segítségével a szereplő jelleméből kiemelődik egy tulajdonság, majd az effektek torzításának segítségével az arc, a szubjektum szétesik, mint ha csak egy negatív szerepépítést, a szerepalkotás folyamatát látnánk visszafelé, míg végül a film már csak egy minimalista képzuhag, melyet csak nagyon távoli asszociáció köt a színpadi jelenethez. Ez a folyamat azonban fokozatosan van megalkotva, a színész-szerep-arc szubjektum szétszedése, feldarabolása egy tulajdonságnak a felerősítésével, mely által olyan bepillantást nyerünk a szereplő belső világába, amelyet a hagyományos színészi játék nehezen ábrázolhatna.

Büchner drámájának szövegtörődékei gyakran szabad asszociációként hullanak bele a térbe. Az előadás narrációja az előadás elemeinek: a tér, a színészi játék, a vetített kép, a szöveg, a zene bonyolult viszonyából képződik. Az első vetítés után a vásznat felhúzzák, Woyzeck menekül valami elől, a szöveg szabadkőműveseket említ, de ez talán még távolabbi utalás, mint a vetített kép. A szöveg töredékes jellege, illetve az, ahogyan a rendező viszonyul hozzá, felszabadítja az amúgy sem túlságosan kötött jelentéseket, megeremtve a lehetőséget egy stilizáltabb játékmódnak. Woyzeck menekül, a nézőtér és a színpad hátsó részének tengelyében rohan, mint ha üldözne. Hamarosan katonatársai is követik, mintha csak egy kiképzés vagy egy harc jelenet visszavonulását látnánk, egy zárt térben, ahonnan azonban nincs hova menekülni.

Marie egy bepólyált babával a kezében ebben a jelenetben lép színpadra. Az örületen szaladgáló katonák között („mint nyitott pengék szaladgálnak”) evidens a fiatal lány kiszolgáltatottsága. Marie szerep-stilizációja a naiv, gyermeki, ártatlan lényre utal, ki tárgya és áldozata a férfiközpontú katonai társadalomnak. Ez a jelentés egy bonyolult utalásrendszer folyamán jön létre: Marie ruhája, babás stilizált mozgása egy visszatérő zenemotívumra, a színészi játék és a viszonyok környezetében. A katonák letolt nadrággal körbemenetelnek, utalva a nő mint szexuális tárgy voltára. Marie kimenekül, a katonák egy kis belső teret különítenek el, ahol egy homoeuális aktusra vonatkoztatható koreográfiát táncolnak el érzéketlenül anélkül, hogy egymáshoz érnének. A mindenben átütő szexuális ösztönt egymásra vetítik. Foucault szerint a katonaság olyan intézmény, mely a hatalom logikáját követi, és nem egy racionális narratívát. A katonai társadalomban a hatalmi viszonyok nem kérdőjelezhetőek meg külső racionális szempontok szerint, csak saját logikájukból vezethetők le. Így természete szerint diktatórikus intézmény, másrészt pedig a hatalmat gyakorló személyek tulajdonságai a perverzitásig nagyítódnak. Ez a folyamat az előadásban a kapitány és a doktor szerepalakításában követhető nyomon.

A következő jelenetben a katonák kivonulnak, a színpadra eresztik az előadás ideje alatt végig látható katonababákat, melyek cirkuszi trapézban egyensúlyoznak. Marie éneklő a szövegét, miközben hintáztatja a babákat. A hadsereg-, kiképzés-, idomítás-, cirkusz-, vásár-metaphorák különböző szinteken és módon végig jelen van az előadásban. A vásár jelenetben a több szerepet

Az örületben széthulló arc

(Woyzeck, Mihai Măniuțiu)

játszó narrátor-színész (Hatházi András) mutatványoskodik, majd ráveszi Marie-t, hogy egy hintalovon lovagoljon. A kivétel az őt alakító színész arcjátéka látható, szexuális aktussal asszociálva. A színész-szerep-személy-arc szétesése egy domináns személyiségjegyre ugyanúgy komponált, mint az előző jelenetben Woyzeck esetében. A katonák háttal a nézőknek, szemben a vászonnal nézik a bejátszást, mint egy filmet – a színház a színházban mintájára, a film a színházban metateátrális szintjét teremtve meg. A vetítés végén a két főszereplő arcából komponált képek egymás mellé kerülnek. Woyzeck és Marie még ebben a technikai effektkben egymás mellé helyezve is elmegy egymás mellett, a két arc narratívája nem utal egy közös szerelem lehetőségére.

Az utolsó jelenetsorban, melyben Woyzeck megöli Marie-t, a színpadi történelem előben kivetítődnek a vászonra. Ezáltal a jelenet fontossága felgyorsul, megkétszereződik, kiemelődik a többi jelenet közül a technikai keretkezés által. Másrészt a játékmód hitelessége eloldódik a hagyományos átéléses színházi konvenciótól. A színház, a film, a dokumentumfilm, a közvetítés, intermedialis egymásvonatkoztatásával van dolgunk. Élő közvetítés egy gyilkosságról, egy mediatisztált valóság-showt idézve, amelyből többszörösen kivonták az amúgy sem ellenőrizhető valóságot – melyet a színészi játék sem akar már ábrázolni.

A technikai médiumok előadásba áramlása elkerülhetetlenül felveti a színész testének élő anyagsága, illetve a médiumok *anyagátalan* (digitális, elektronikus) *anyagiságának* kérdését. A felfokozott színészi jelenléti színházi kritikája előtt Jacques Derrida folyamatosan megkérdőjelezte ennek elméleti alapjait. Derrida szerint nem létezik olyan primordiális, vagy önazonos jelenléti, amelyet ne itatna át eleve a nyom – a pillanat belsejének kinyitása az időtartam külseje felé. Derrida szövegértelmezéseiben rámutat, hogy az általános értelemben vett jelenléti nem elsődleges, hanem inkább újraalkotás eredménye; nem ez az abszolút teljes egészében élő forma, amely a tapasztalatot alkotja, így az élő jelen tisztasága nem létezik. Jákfalvi Magdolna szerint a kortárs színház éppen a test jelenléti módifikaációjával tematizálhatja a kortárs színészi játékmódokat. Az élő és a mediatisztált színház keveredése, a jelenléti és az élettelenesség kapcsolata lehetőséget ad az előadás önreflexív dimenzióinak kiépítésére.

A *Woyzeckben* a színészi játék végig megfoghatatlanul lebeg az átélés és a stilizáció között. Az egyik jelenetben Woyzeck orosz rulettet ját-

szik a kapitánnyal, a szöveg ettől független, a játék pedig folyamatosan eloldódik a valóságtól. A kapitány egymás után többször löv Woyzeckre, majd ő maga is többször próbálja halántékon, szájba, tarkón löni magát, a fegyver nem sül el, de mivel a jelenetnek nem a valóság a referenciája, ezért végig megőrzi feszültségét, sőt újabb jelentéstartalmakkal gazdagodik, Woyzeck irracionális kiszolgáltatottságára utalva.

Bogdán Zsolt és Kézdi Imola a hagyományos játékmódtól eltérő stilizált játékkal érzéketlenül alakít, összhangban az előadás világával, a rendező koncepciójával. Az ő alakításuk mellett kiemelkedő Hatházi András a bolond szerepében. Egy bonyolult szerepösszevonás figuráit játsza el, a vásári mutatványost, az ezreddobost, akivel Marie megcsalja Woyzecket, illetve a jeleneteket, történeket összekötő narrátor-színész figuráját. Az előadás tere az üres stúdiószínpad, melyet kevés, de exponáltan és következetesen használt tárgyi világ gazdagít. Az üres tér és a hatalmas vetítési felület izgalmas kontrasztja átjárja az előadást. A tér így könnyebben tágul, folytatódik a vetített képben. A világítás és a jelmezek finomak, de pontosan kidolgozottak. Az előadás zenéje nagyon érzéketlen, a stilizált és a vetítéses jeleneteknek plasztikus atmoszférát teremt. Mihai Bucşa és Claudiu Moisescu látványtervező a kortárs képzőművészet elemivel termékenyítik meg az előadást. Az általuk készített digitális filmjelenetekkel Măniuțiu úgy dekonstruálja a túlterhelte realista színházi játék-hagyományt, hogy annak meghatározó elemeit továbbörökíti és felülírja, létrehozva egy nehezen kategorizálható, öntörvényű színházi világot.

ILYÉS ISTVÁN

Woyzeck
(Georg Büchner)
Allami Magyar Színház, Kolozsvár
Szereposztás:
Woyzeck, Bogdán Zsolt
Marie, Kézdi Imola
Kapitány, Bács Miklós
Doktor, Bíró József
Ezreddobos/Bolond, Hatházi András
Altisz, Salat Lehel
Andres, Dimény Aron
Bódés, Orbán Attila
Kikiáltó, Sinkó Ferenc
Katona, Molnár L. evente, Laczkó Vass Róbert, Galló Ernő,
Buzási András, Fogarasi Alpár

rendező: Mihai Măniuțiu, m. v.
dramaturg: Kelemen Kinga
diszlettervező: Mihai Constantin Ranin, (McRanin) m. v.

jelmeztervező: Valentin Codoiu, m. v.
koreográfus: Vava Ștefănescu, m. v.
látványtervező: Mihai Bucşa, Claudiu Moisescu, m. v.

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK



Miért ne lehetne ő is közöttük? Megmutatná mindenkinek, mire képes, olvasható a kötet bevezető írásában, mintegy hangulati alapútként. Pongrácz P. Mária két ciklusba rendezett novelláinak hősei egyrészt jelentéktelen, más életközegbe vágó, valakivé válni akaró szürke kisemberek, vagy egyáltalán nem mindennapi figurák, akiket életük sorsfordító pillanataiban ragad meg a szerző. Reális és irreális, megható és groteszk érdekesen keveredik a különleges és sajátos hangulatú írásokban, amelyekre az olvasó minden bizonnyal sokáig fog emlékezni.

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Hogyan írjunk levelet a szerkesztőnek

Bizonyára tudják, milyen fontossággal bír a kézirat mellé csatolt levél, mely, ugye, arra hivatott, hogy pozitíve befolyásolja a nyájasságukról nem igazán híres, galád szerkesztőket, kiknek legfontosabb munkaeszközük a szemetes kosár.

Nos, tisztelt Tollforgatók, íme néhány alapszabály, melyet feltétlenül be kell tartani levélírás esetén:

Véletlenül sem kell a küldeményt a rovatvezetőnek címezni, hanem a főszerkesztőnek. Köztudott ugyanis, hogy a főszerkesztő feladata elolvasni a talicskányi levelet, a rovatvezető csak azt olvashatja el, amit a főszerkesztő kegyesen odaad neki.

A levélnek minél hosszabbnak kell lennie. A derék redaktorok, akik a bölcsészeti tanulmányokkal párhuzamosan aktívan tevékenykedtek a Máltai Szeretetszolgálat lelki szakosztályán, határozottan kíváncsiak a szerző családi-, szociális- és lelkiéletére, meg egyáltalán, minden apróságra. Ki ne felejtse a kiskutya és a csinčila, netán az iguána nevét!

A levelet feltétlenül kézzel írják! Nincs nagyobb öröm, mint mikor sikerül kislabilázni az izgalmas levél egy-egy mondatát.

Lehetőleg mellőzzék a konkrét információkat, pl. a születés helyét és dátumát, hogy milyen tanulmányokat folytattak, hol publikáltak, meg egyáltalán bármilyen adatot, melyet – közlés esetén – föl lehetne használni az életrajzok összeállításánál meg a honorárium eljuttatásánál. Szerkesztőségünk erre külön alkalmazottat tart, aki majd postán, e-mail-en vagy telefonon, tűzön-vízen át megkeresi a szerzőket és begyűjti a szükséges információkat. Ha a levél eleve tartalmazná ezeket, ez a szegény alkalmazott kenyér nélkül maradna, és sokkal unalmasabb lenne az egész.

Rendkívül fontos a redaktor seggénék fényesre nyalása. Mindenek előtt agyon kell dicsérni a lapot, mert a lap mindenképp fölötte. De ezt követően rá kell térni a redaktorra. Gratulálni kell eddigi fényes pályafutásához, megdicsérni legújabb műveit, üdvözölni b. családját, ezen belül nejét vagy kedvesét, gyermekeit, de az is jól esik, ha kedves mamájának is küldenek egy tiszteletteljes kézcsókot, hogy ilyen derék és zseniális embert szült a világra. Ezeket a passzusokat nagyon szeretjük, és bevalljuk, amennyiben hiányzanak a levélből, gyakran bele sem pillantunk a művekbe, mert az ilyen érzéstelen ember bizonyára szarul is ír. Ellenben kellő tiszteletadás esetén hajlamosak vagyunk jobb fényben látni a gyengébb műveket.

Még csak véletlenül se maradjon ki az alkotás ontológiájáról szóló értekezés, a szerző szubjektív meglátása szerint. Tudnunk kell, mi készíti az írást, minő bűbánatok és érzemények. Ismernünk kell az átlagtól eltérő érzemvilágát, az alkotói kényszert, a versszülési fájdalmakat. És az sem árt, ha egy kevés könnyet vagy magzatvizet csöppentenek a papírosra, melyet górcső alá helyezvén még többet tudunk meg.

Befutott alkotóknak két magatartást is javasolunk. Az egyik a mindössze autogramot tartalmazó büszke levél (mely éke lészen a gyűjteménynek), elvégre a redaktornak kötelessége ismerni mind a háromezer magát befutottnak tartó kortárs magyar író teljes életművét és minden adatát, és egy befutott író nem írhat szart, a

gyöngyszemeket gyorsan meg kell csodálni és küldeni a tördelőhöz és elkergetni a titkárnőt a bankba, átutalandó a kiemelt honoráriumot. A másik módszer: küldje el a teljes publikációs listáját, írja le a díjait (pirossal aláhúzva az állami kitüntetések), valamint sorolja föl az összes szervezetet, melynek tagja, az Írószövetségtől a PEN Klubon keresztül a Szamojéd Irodalmi Tundra Társaságig. Utána esetleg kedélyesen firkantsa oda: „Kedves Uramócsém, akkor megtisztellek benneteket ezzel a három tucat ötoldalas poémával, könyörög értük mind a hatvan magyar irodalmi folyóirat, de én csakis nektek adom, s még meg sem írtam, máris lefordították polinézre, bantura és lappra, ha gondold, hogy megfelelnek [itt érződik a sorok között a »haha, hát naná, hogy megfelelnek, vered a pöcsöd, te kisköcsög, hogy megvan a következő számot a közepszerúségtől megmentő, a példányszámot megtriplázó briliáns anyag«], közöld őket.”

Ami a kéziratot illeti:

Úgyszintén lehetőleg kézzel legyen írva. Az irodalom egy klasszikus műfaj, visszataszító, ha modernkedünk. A kalligráfia a keleti kultúrákban a harcművészetel egyenrangú. Na jó na, írógéppel is okés, de semmiképpen ne globalizálódjunk komputerileg!

A mennyiség csakis kétféle lehet. Hosszú levélhez egyetlen rövid vers. Vagy pedig két kötetre való, elvégre azt a fránya redaktort azért fizetik, hogy naponta legalább ezer rossz verset olvasson el, bötüről bötüre, és még csak véletlenül sem képes arra, hogy öt versből két-két sort elolvassván megállapítsa, hogy érdemes-e az anyaggal foglalkozni.

Végso megjegyzésként: Redakción a postai küldeményeket preferálja és határozottan idegenkedünk az elektronikus formáktól. A szerkesztőségi munka szerves része a kézzel írott szövegek kislabilázása, a kézzel vagy írógéppel írt anyagok beszedése, nincs is annál lehagolóbb, mint egy e-mail-en érkezett, kikorrektúrázott irodalmi szöveg.

Most pedig következzen egy optimális, elegáns típuslevél.

Irodalmi Jelen – a világ legnagyobb példányszámú magyar irodalmi havilapja – szerkesztősége
Orbán János Dénes Úr szíves figyelmébe

Mélyen tisztelt és szeretett Orbán János Dénes Költő-Író- és Szerkesztő Úr!

Első pár soraimban is bemutatkoznék: Gyenge Andrásné Szőke Mariannak hívnak, és Szegeden élem a magyar nő mindennapjait.

Férjezett vagyok. Első házasságom ugyan nem volt sikeres, és válnom kellett alkoholistá férjemtől, de a második annál jobban sikerült. Férjem Gyenge András főcukrázsmester, és édes vele az élet. Van két szép gyermekünk, Gyenge Hektor Akhilleusz, másodikos gimnazista és szemünk fénye, ötéves kislányunk, Gyenge Abigail Graciella. Rajtuk kívül még egy csodálatos kutyus él velünk a lakásban, Isaura, a német vizsla (két héttel ezelőtt szült három aranyos kicsikét, Frakkot, Szerénkét és Lukréciaát), valamint kislányom hatvankét föníciai csíkos höröcsöge, név szerint most nem tudnám őket felsorolni, de következő levelemben megteszem.

Foglalkozásom szerint cukrászlaboráns vagyok, de nagyon szeretem a költészetet és az iro-

dalmat, és amikor csak tehetem, olvasással töltöm ki az időt.

Magam is szoktam írni, műkedvelőként verseket és költeményeket is, valamint érzelmes naplót, mindennapjaimról. Gyakran, éjszaka, amikor a családom elszenderedik, az íróasztalomhoz lopakodom és írni kezdek. Vágyaimat, titkos gondolataimat öntöm bele ezekben a szívből jövő versekbe. Néha délután is írok, de akkor gyakran sírva fakadok és összetépem, mert nem annyira szépek, mint amiket éjszaka írok.

Számomra az alkotás édes-késérő öröm. A szüléshez hasonlítanám leginkább: az ihlettől, a gondolatától teherbe esem, majd kihordom, napközben is rá gondolok, míg keverem a tejszín, verem a habot, majd mikor kikívánkozik belőlem, megszüülöm, papírba pólyálom és megkönynyebbülök.

Az Irodalmi Jelen, a világ legnagyobb példányszámú magyar irodalmi havilapját nagy és kitörő örömmel fedeztem föl, és már harmadik hónapja megvásárolom, és nagyon-nagyon tetszik. Szaladok vele haza, és alig várom, hogy elolvashassam. Szerintem a legjobb irodalmi lap, bár a többit nem nagyon ismerem.

Szép és nemes dolog, hogy ennyire támogatják a magyar irodalmat és a határon túlit is. Íves híd ez fővárosunk, Budapest és szép Székelyország szíve, Arad között, ahol sajnos még sosem jártam, mert nagyon messze van Szegedtől, de egyszer biztosan elmegyek, és akkor viszek Önnek finom sütitket.

Ennyi lett volna rövid bemutatkozásom, és most szíves engedelmével rátérnék kis levelem lényegére. Bátorkodnék én is küldeni a verseimből, bár még sohasem jelentem meg újságban. A férjemnek nagyon tetszik, amit írok, és a barátainknak is, ők is biztattak, hogy küldjem el. Nagyon boldog lennék, ha megjelenhetnék, biztos, hogy sírva fakadnék örömemben, és a férjem is.

Hallottam, hogy Ön egy nagyon híres költő és író is, és nagyon meghatott az a szép és szomorú verse, amit egy tigrisről írt, az Irodalmi Jelenben, a világ legnagyobb példányszámú

megjelenő irodalmi havilapjában. Ez volt az első írás, amit elolvastam lapjukból, mert ez volt az általam megvásárolt első lapszám első oldalán, a cím alatt. Rögtön szívembe zártam az Irodalmi Jelen, a világ legnagyobb példányszámú magyar irodalmi havilapját, és Önt is, hiszen elképzeltem, amint megöleli azt a tigrist, s hogy ehhez mekkora bátorság kell és mennyire fájhat ez Önnek. Gratulálok a sikereihez. Remélem, hogy több évtizedes tapasztalata révén könnyedén észreveszi verseim és költeményeim érzésvilágát, elnyerik tetszését és megjelenteti őket a lapjában.

Honoráriumot nem kérek, mert a verset nem lehet pénzben mérni és én nagyon boldog leszek attól is, ha megjelenik a világ legnagyobb példányszámú magyar irodalmi havilapjában, az Irodalmi Jelenben, és az egész világon olvassák a magyarok.

Kérem, a honoráriumot adják oda egy hajléktalannak vagy egy szegény árva székely utcagyereknek.

Szíveségét és fáradozását előre is nagyon köszönöm és reménykedve várom kedves válaszát. Jaj, én sírva fogok fakadni, ha a postás hozza a várva várt levelet.

Jó munkát és további sikereket kívánok Önnek. Szeretettel üdvözlöm kedves családját is és gyerekeit, akik büszké lehetnek, hogy ilyen híres költő-apjuk van. Kérem adja át szívélyes üdvözetemet Böszörményi Zoltán Úrnak, az Irodalmi Jelen – a világ legnagyobb példányszámú magyar irodalmi havilapja – Író-, Költő és Főszerkesztő Urának, és mondja meg neki, hogy nagy tisztelője vagyok személyének és munkásságának, és a világ legfinomabb dobostortáját fogom elvinni neki, ha Aradra megyek.

Őszinte tisztelettel és szeretettel,
GYENGE ANDRÁS NÉ SZŐKE MARIANN,
Szegedről

U.i. Gratulálok a székely nyelvű szótárához és újonnan megjelent meséskönyvéhez, a Csipikéhez. Hol lehet őket megvásárolni?



Álom

VAGYOK ÉN IS!

Sándorirtás

P. J.

„Küldök verset, és szeretném, ha a versemet közölni szíveskedne.”

Hát hogyne, drága Uram! Ön egy kellemes szerző: rövid levél, rövid vers. Hálából nyomdafestéket láthat elméjének kisdede. Apropos, mondja: nagyon nehéz volt létrehozni ezt a műalkotást?

Az eső leesik

Messze ment kell elmentél
te tőlem esteken él
fél
sötét voltál kellett mentél
lennél
kell nekem
leszel estben
szeretem estet
este esett

Á. L.

„Adj élő hitet magyar nemzetednek, Uram Istenem! / Milliányi magyar mártír könyörög érte az égből fenn. / Vértanúink végtelen hada védte a hitet. / Európáért véreztek el, mely a globalista örületben / Vétkes könnyelműen megtagadott Téged, Uram Istenem. / Az ördögi huszadik század nemcsak a testet, / A lelket ölte meg.” (Uram, mentd meg magyar nemzetedet!)
„Európának Isten nem létezik többé! / Ez már a vég! Az ördög átvette a hatalmat, / A földrész felett.”

Ilyen versekkel valóban ki lehet kergetni az ördögöt a világból. És a szerkesztőt is.

Sz. E.

„polgárok pofákat vágna / mert nekik van hozzá joguk / pszeudohülyülés antiokokból / Rodicuca röhögőgörcskrizisektől / szenved, szenved, / szenved...” (variációk)

Mélyen át tudjuk érezni Rodicuca röhögőgörcskrizisektől való szenvedéseit.

T. L.

„... S meglepve tapasztaltam, hogy a szerzők között vannak velem egy kosztályba tartozó alkotók is, ezért ezen felbuzdulva vettem a bátorságot, hogy segítségét kérjem a Tisztelt Főszerkesztő Úrnak! Segítségét abban, hogy eddig rejtgetett verseimet másokkal is megismerhessem, hogyha van valami mód rá, megjelenhessenek a lapban az Ön nagyrabecsült segítségével.
A másik, amiért tródot ez a levél az egy kérdés lenne. Felvilágosítást szeretnék kérni Öntől, abban a kérdésben, hogyan megy végbe az a folyamat, amíg az ötletből könyv lesz! Mi a teendője a szerzőnek ebben a munkában, kihez kell fordulnia, mely kiadóhoz, van-e valamilyen pályázat, amin egy fiatal írónak érdemes lehet elindulni? S milyen anyagi terhelést jelent a szerzőnek egy könyv megjelenése?”

Verseket ugyan nem mellékelte, de hosszú levelének stílusa szinte bizonyossá tett, hogy Önnek rendkívül egyszerűen lehet kötete. Nem tudom, hogy a Főszerkesztő Úrnak mi a véleménye, mostanában nem akar leveleket olvasni a tirannusa, de szerény véleményem szerint nem kell komplikálni ezt kiadókkal, pályázatokkal: valószínűleg az emberiség és ezen belül a szakma még nem eléggé érett verseinek elismeréséhez. Menjen egyenesen a nyomdába, és körülbelül 125 ezer forintért kinyomják 4-500 példányban. Ha elfogy, az újnyomás már valamivel olcsóbb.

F. Zs.

„S én nem látok mást, csak szemöldököd / Alól kivillanó, bódult tekinteted: / Engem nézel és látom, hogy szeretsz.” (Ködben)

Várja meg, amíg a hapsi kijózanodik, és nézzen bele akkor is a szemébe. Ha még mindig szereti Önt, olvastassa el vele a verseit. Ha még mindig, akkor ő az Igazi.

Sz. N.

„Saahhmma Saahhmma
Saahhmma Megégett a szárnya, Pörkös lett a lába,
Kírrra, kírrra, szihhjah, kírrra. madárka, madárka. madárka, madárka.

Kírrra, kírrra, szihhjah, kírrra. Kormos lett a lába, de ő azt se bánja” (Kakukk szerető-nél)

Jó kis képvers lenne, aszta raszta, nekünk nem jött össze, nyuffnyuff, a részlet tipográfiai kivitelezése. Szóval, knorr-knorr, kale vala, vala kale, ha nem lenne szar a szövege, egészen jó kis képvers lenne, szahar-szahar.

L. O. A.

„Kint az avarban, bent a dús fakoronában ül egy szajha, turkálva hajkoronájában. Meztelen lábait széttéve ott azoknak lent, az avarban. Nem, nem olyan ez, mint szülöttjeit feláldozóan, büszkén védő szalamandra, csak fityülgel fent a fán, félmeztelen bivalyokra, esetleg csödörökre mosolyogva... De ha mondjuk »pszicho – képzelet – anatómiai« egy szalamandrára tekintünk, lehet, hogy valamennyiben egy fán vihorászó nimfát találunk.” (Értekezés a szalamandráról és a nimfákról)

Bent a szerkesztőségben, bent az íróasztalnál ül egy szerkesztő, turkálva az orrában. Csak fityülgel ott, félkegyelmű költőkre, esetleg írókra mosolyogva... De ha mondjuk „pszichopato-lógiailag” egy szerkesztőre tekintünk, lehet, hogy valamennyiben egy habzó szájú mártírra találunk. (Értekezés a szerkesztőről és az agyregmgyártókról)

K. J.

„Ha a végtelen semmi, / a semmi is végtelen, / porszem vagy semmi benne / az én kicsiny életem.” (A semmi és a végtelen – G. É. E.-nek, a semmi, a végtelen és a csend költőjének, aki szinte a semmi és a csend nyelvével él.)

Verse ékes példája, hogy milyen végtelenül felesleges tud lenni egy szöveg, azaz: semmi.

I. A. Zs.

„Háromszögben rejtezik a győzelem, / s a pénz érzéseket bilincsel, / nem kell vallomás és szerelem. / Don Juan figurák nyála a kilincsen.” (Egy örömlány emlékfűzetébe)

Mer’ a combod mint a bilincs / inkább nyalom én a kilincset!

M. R.

»„Játékos kedvében van a szomszéd gyerek” – gondolta hosszú nyakát az ablak felé nyújtogatva. Gyereklábak dobogása hallatszott a lépcsőházban. A gyerek le-fel szaladgált, közben fityörészett.

„Miért nem foglalkozik senki ezzel a fiúval?... Szalad, leesik, s megint eltöri a kezét. A múlt hónapban vették le a róla a kötést. Ez évben már harmadszor történe meg.” – fejét csóválta, közben üveges tekintettel végigmérte magát.» (Vanitas)

Hm-hm, hát ez nagyon izgi. Tudja mit? Bízunk az olvasókra. Ha kapok száz olvasói levelet, melyben rimázkodnak, hogy a prózácska folytatását is közöljem le, bizisten, megteszem. Amíg a levelek megérkeznek, próbálgassa meg – újjgyakorlatként – a hosszúnnyakú szereplő behelyettesítését pl. egy zsiráffal. Utána meg engedje szabadra a képzeletét, könyörgöm, az nem árt az írásnak.

P. P.

„azt mondd derivatív / azt mondom superliminális / azt mondd lincsklán lojalitás / azt mondom kétkamarás szekaukusz / miközben / de valójában / protein apória terjeng a félhomályban” (bizonyíték és unszolás)

Napokon keresztül gondolkoztam, hogy fergeteges, lángoló váteszi költészet ez vagy minősíthetetlen, ótvar baromság. Önre bízom a döntést.

A. Sz.

„Talán érteni kellene / Talán csak őrizni / Vad viharokon át / A jelent... // Talán szólni kellene / Talán csak szeretni / S jámboran féltetni / A jövőt...” (Üzenet)

Bizony, úgy kellene. Megfogadjuk a tanácsát, és megőrizzük vad viharokon át is a Jelent. Ettől attól. Most például az Ön verseitől.

M. M.

„Idén százéves lehetnél / talán még mindig élhetnél / velünk- nekünk / milyen jó is rád gondolni / verseidet olvasgatni / bizony-bizony.” (József Attilához – Születésnapodra 2005-ben)

Bizony-bizony mi is nagyon sajnáljuk szegény Attilát, s ha még élne, dicsekednék is fűnek-fának, hogy milyen százéves Attilánk van nekünk, és akkor nem a Gyuri Bácsink lenne a legidősebb, aki csak kilencvenöt. És milyen szívesen olvassuk a verseit, de a Magácskáét is szívesen olvassuk, mert nagyon édíbogar cuccok. És nagyon köszönjük, hogy apró magyarázatokat fűzött hozzájuk, hogy mi is értsük, hogy miről van szó. Attilához például azért írt költeményt, mert: „Nagyon szeretem József Attilát, esténként gyakran olvasgatom a verseit. (»Kopogtatás nélkül« bejöhetne hozzám!).” És mondja, ha kopogtatás nélkül bemenne a szobájába, ugye a szalmazsájkjára fektetné a drága százéves Öregét?

Legeslegjobban a Galambok című verse gyönyörködtetett el bennünket. E vers genezisééről imígyen nyilatkozik: „Ez egyszerűen menet közben született. Ahol lakom, a tér tele van galambokkal. Mire beérkeztem a munkahelyemre, már kész is volt gondolatban a »vers«. Gyorsan leírtam.” Mi is gyorsan kinyomtatjuk:

önfeledten lépegetnek
ide-oda nézegetnek
földre néznek csipegetnek
ennivalót keresgetnek

keresgetnek találgatnak
fölröppennek visszazállnak
lépegetnek meg-megállnak
örülnek az égvilágnak

lépek egyet míg ők hármat
és mellettem elsétálnak
fára szállnak földre szállnak
megpihennek meg-megállnak

övék a tér gyenge pázsit
minden ablak és faág is
kékek szürkék és fehérek
istenem milyen szelídek

F. Sándor

„A hó alatt majd megtalál / a bernáthegeyi kis bogár.” (Fűben, virágok közt)

„Telitalálatos rovata, a Sándor vagyok én is! olyasféle izgalmakat keltett bennem, aminőket már nagyon régen nem éreztem. Hét verset küldök önnek, talán van bennük valami...”

Hah, Ön egy bátor és fondorlatos hegyi harcos, hogy a rovat olvasása ellenére is Sándor akar lenni, de én is állok ám elébe, és istenuccse, ízibe le is közlök hármat (az is mágikus szám):

Ősz van

Ősz van,
szállnak a vadludak,
a kéménylyukban állok,
mutatom az utat.
Húgom tüzel,
érett lányka már,
öt tehenünk van,
de köztük egy – számár.

Kocsmai teszt

Te Dani,
meg tudod mondani,
hogy e sorban hol a hiba:
Nyár van s nagy pelyhekben hull a liba?

Há’ persze, hogy meg tudom!
Ott a hiba
hogy a liba
nem hull nyáron.

Hogy felért, ó

Hogy felért, ó, föl végre a csúcsra,
zászlaját kibontja s kitűzi a Julcsa.
Am de Jancsipancsi mássza még a hegyet,
s ráliheg Julcsára: „Segíthetne kegyed.”

Hadd viszontkedveskedjek én is egy hasonló szörű versikével:

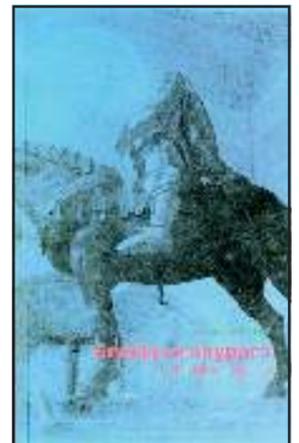
Jancsi löcsét Julcsa nézi hűledezve:
„Nem való ez, babám, ilyen szívbetegbe!”
Mire Jancsi bócsen: „Magságom a titkot:
fájó szívéd, rózsám, megkerüljük itt-ott.”

JOHANN VON KRONSTADT

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Tomaso Kemeny Erdély aranypora

Klasszikus és avangárd, személyes és egyetemes, történelmi és privát, káprázatos és napi aktualitású, tradicionális és szürrealisztikus, esetleges és törvényszerű, magyar és nem magyar, aktuális és archaikus, tudós és mágikus: mindez együtt, s még sok-sok minden, aminek az ötvözte Tomaso Kemeny poémája, amelyben a szerző kivezeti Erdélyt a rabságból, a feledés, a lepusztulás, a gyötrelmes jelen, a lélekgyilkos zsarnokságok fogságából.



Irodalmi humorfesztivál Gyulán...

...
Valamikor másfél éve hallottam először, hogy egyszer volt Gyulán Irodalmi humorfesztivál. Kiderült hamar, hogy ez nem amolyan történelmi régmúltba vesző alföldi nosztalgiázás, és nem is az irodalomnak vagy a humornak a vészjósló siratása, hanem egy 2003 nyarán megtartott, a kortárs irodalmat tekintve rendkívül rangos és igen sikerült irodalmi rendezvényt jelez. A fesztivál alkalmával a Gyulai Várszínház színpadán a jelenkori magyar irodalom legjobbjai közül meghívott alkotók olvasták fel erre az alkalomra írt műveiket, melyek a Bárka című folyóirat nemcsak roppant színvonalas, de módfelett szórakoztató humor-tematikus számában jelentek meg (2003/5.). Így e rendezvény, az akkor távolmaradók számára is, képes volt utólag is felejthetetlen perceket, sőt, fuldoklásba hajló nevetést előidézni, akár – hogy csak az egyik novellára utaljak a kedvenceim közül – egy üvegvisszaváltás sajátos kísérletének történetével is.

És minden jó, ha van folytatása. Főleg, ha jó a folytatása. Mint ahogy jelen esetben történt, mert augusztus 2-án második alkalommal is megrendezte a Bárka című folyóirat, a Békés Megyei Könyvtár, a Gyulai Várszínház és a Körös Irodalmi Társaság Gyulán az *Irodalmi humor fesztivált*. A felolvasó- és előadó estet – akárcsak két évvel ezelőtt – megelőzte a rendezvény délelőtti és délutáni békéscsabai könyvtárban *A humor szerepe a magyar irodalomban* című konferencia. A konferencia házigazdája és az est szerkesztője idén is *Elek Tibor* volt.

A konferencia jó kedélyű, családi hangulatát – pogácsa, kávé és ásványvíz mellett – fokozta az előadások színvonala és a témát alaposan átfogó, több irányból megközelítő jellege. Az előadók (*Balázs Imre József, Bertha Zoltán, Druzsinsz Ferenc, Kiss László, Selyem Zsuzsa és Szabó Géza*) felettébb izgalmas és értékes felszólalása több szempontból is az irodalomértés igen lényeges kérdéseit érintették, amelyekkel ugyanakkor átjárhatóságot teremtettek a humor, a nevetés és az ironia szempontjából a régi magyar irodalom, illetve a jelenkori irodalmi történelem és művek között. Jó bizonyítékkal szolgálva ezúttal is arra, hogy az irodalom szellemes, szórakoztató, játékos, humoros, vagy akár ironikus oldala egyáltalán nem csak egy divatos korszakjelenség, mivel az tulajdonképpen elidegeníthetetlen sajátossága a mindenkor irodalomnak, így a régebbi korok magyar irodalmának is.

Az előadások ízes, szórakoztató szemelgetései a humorral „fertőzött” irodalmi szövegek közül máris ráhangolták a résztvevőket a nap fő attrakciójára, az *Irodalmi humor fesztiválra*. Ahol most is, az előző fesztiválhoz hasonlóan újból tizenkét szerző – köztük egyaránt voltak prózaírók és költők – olvasta fel és adta elő eddig még publikálatlan írását. És most következzenek a nevek: *Darvasi László, Háty János, Karafiáth Orsolya, Kiss Ottó, Király Levente, Orbán János Dénes, Szepesi Attila, Szócs Géza, Tóth László, Varró Dániel, Vámos Miklós és Zalán Tibor*, továbbá az est moderátoraként *Tarján Tamás* terelte a szerzőket egyik mikrofontól a másikhoz, zenével, dzsesszes ritmusokkal a zongora mellől *Binder Károly*, illetve szaxofonon *Borbély Mihály* fűszerezte az estet. A színpadról szípkortáztak a poékok s szövegek, a közönség pedig a hangulatos középkori várfalak között nevetve, olykor hahotázva és frenetikus tapsviharban kitörve ízlelgette a remek alkotások és elhangzottak révén, többek között, a megidézett Gobbi Hilda kezéből a pohár tartalmát, a szoci Coca-Colát, egy frissen érettségizett lánnyal együtt a humor fogalmának lényegéről szóló kioktatást, az újabb Boci-boci tarkát, meg aztán Misi Mackó csavaros székely észjárását. A felolvasott írások között akadtak keserűesedések is, de ezeknek szomorú homályát szerencsésen elnyomta a humorban rejlő kíméletlen optimizmus.

A nyáréjszaka kellemes hűvösébe nyúló, a szünettel együtt közel háromórás fesztivál hangulata egyre inkább fokozódott, és bármiféle túlzás nélkül állítható, hogy a második felvonás során, Orbán János Dénes Misi Mackójának felolvasásánál tetőzött leírhatatlan sikerrel, hatalmas és hosszan tartó tapsvihart idézve elő.

Biztos vagyok abban, hogy aki ott volt, annak igazi, felejthetetlen élményt nyújtott ez az egész napos békéscsabai-gyulai irodalmi esemény, és máris elkezdte edzeni hasfalait az újabb hosszan tartó nevetéssorozatra.

A kérdés nyitott marad, hogy lesz-e folytatása a történetnek. Reméljük, hogy igen, de addig is, míg ez kiderül, engedtessek meg nekem (mert itt most a reklám helye), hogy ajánljam mindenki figyelmébe a Bárka idei ötödik számát, mivel abban a konferencia és a fesztivál valamennyi szövegét olvashatják majd az érdeklődők.

ZÓLYA ANDREA CSILLA



Most valom meg, hogy mikor néhány évvel ezelőtt álltam Bordy Margit (akkori) képei előtt, nem tudtam eldönteni, mit keres a képekben a táj. Időnként úgy tűnt, hogy a szülőfalu ablakrámainak festékébe, a határ mezítlábasan kitaposott ösvényeibe, a napszitta zsályákba beleszáradt gyermekkori időt. Időnként, hogy a várak, a romok, a templomok, a bástyák árnyékába rejtőzött múltat és történelmet. Vagy a hajdani öregekben érlelődő örök életbölcsest. A kapukon, a bútordarabokon, a ruhákon felénk indázó stilizált hagyományt.

Bordy Margitnak egy-két évvel ezelőtti kiállításán aztán rájöttem, hogy a keresés kora immár lezárult. Akárcsak a területet foglaló primitívek, Bordy Margit is földbe ütötte az axis mundit. S köréje elkezdte megfesteni a világot. Akárcsak a 13. század végén élt Richard de Haldingham mester, aki megrajzolta a herefordi térképet. Rajta az Okeanos, Szicília, Korzika, Kréta a labirintussal, a tengerben a Tengeri Katona, amely az oldalán lévő karddal átfűrészeli a hajók oldalát, a sellő, amely balkézrel magasba emeli halfarkát. Továbbá Párizs, Róma, Prága. Egyszóval mindent úgy, ahogyan azt egy középkori ember tudta. S ahogyan Dante is tette az *Isteni színjáték*ban. (...)

A szemlélődő már akkor gyanút fog, amikor a sok-sok barna, sárga, zöld vonal nyalábokba, fonatokba áll össze, s izomként mozdul meg, kényszeríti mozgásra a tárgyakat, a tájakat. Egyik kép alsó felében a barna föld, felső felében a kék ég izmai hullámzanak. Egy másik képen a temető halálfehér sírkövei a derűsen zöld rét hullámain ringatóznak. Egy harmadikon a partok hullámzanak zölden, középen pedig a kék Duna. A *Földi formák (Domborzat)* kom-



Romok

Tájban bujdosó Bordy Margit

pozícióján a kép világa felszámol minden külső referenciát. A tengerként háborgó, egymásnak feszülő sötétbarna dombok, s fölöttük a fehér-kék ég időtlen, kozmikus drámaiságot hordoz. A zöld ágak félkörével övezett kápolna, a barna keretbe fogott templom a hit csendjét és nyugalmát idézi meg. Bordy Margit szereti néhány elemből felépíteni a teljes világot. Hangsúlyozzuk: *antropomorfvilágát*. Mint ahogyan antropomorfvilágát La Fontaine világa. S mert a fák, a gyökerek, a virágok, a házorom mind-antropomorfvilágát, a képek-ről az igazi ember teljesen hiányzik. Csak ritkán, kísértéként, a tárgyak akaratának alárendelten jelenik meg egy-egy (női) alak.

S ha meg részeire bontja a világot, akkor a torzó, illetőleg a pars pro toto elvét alkalmazza. A rész megidézi, helyettesíti az egészet, vagy épp ellenkezőleg, a teljesség hiányára döbben rá. (...)

S itt jutunk el ahhoz a felismeréshez, hogy valójában Bordy Margitnak egy egész világa van. Ő látta meg, ő találta ki, ő szerkesztette meg. (...)

Gondolatok lappanganak a fák, a dombok, az ég felhői, valamint a dombok és az ég között. A festő gondolatai, a szemlélődő gondolatai? Egyikéé, másikéé? Vagy talán mindkettőé? A szemlélő úgy érzi, hogy az idő, az idő múlása, az élet, az öröm hömpölygése, a tradíció idegensége és aktualitása, a szenvedés, az indázó szenvedély, a hit, a remény, a vívódás mind benne van Bordy Margit világában.

DR. KESZEG VILMOS

(Részlet a Korunkban, 2004 júliusában megjelent kritikából)

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR IROSZÖVEVETSEG LAPJA

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.

Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673

Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.

E-mail-cím: magynap@hu.inter.net

Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló októberi számában a Nyitott műhely vendége Tözsér Árpád. Az Európai figyelőben „A magányosok irodalma Szlovákiában” mottójú összeállítás olvasható. A folyóiratban Ébert Tibor, Németh Zoltán, Szászi Zoltán, Varga Imre versei, Gyurkovics Tibor, Pécsi Sándor és Vincze Ferenc prózái szerepelnek.

HIRDESSZEN

az **IRODALMI JELEN**ben

Megrendeléseket a kiadó címén
veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;

Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/257/
280-751, 0040/257/280-596 (fax) Occident
Média Kft.

Kései nekrológ helyett

A szürke eminenciások nagysága

Valamennyien ismerünk olyan embereket, akik csendesen, szerényen, ám fölöttébb hasznosan élnek, majd épp oly észrevétlenül, szinte bocsánatkérem távoznak e földi létből. És el kell telnie egy bizonyos időnek, hogy rádöbbenjünk: mennyire nem figyeltünk rájuk, mennyivel többet tehetünk volna értük, micsoda gazdag szellemi tartalékokat hagyhattak volna ránk.

Pintér Lajos ilyen ember volt.

Halálával a polgári újságírás, a két világháború közötti erdélyi sajtóélet utolsó mohikánjával letűnt szegényebbek. A Trianon utáni évtizedekben a helyét, hangsúlyosabb szerepét kereső erdélyi közírás szürke eminenciása matuzsálemi korának, lankadatlan érdeklődésének és munkakedvének köszönhetően olyan élményanyaggal rendelkezett, amit paragon heverni, veszendőbe hagyni helyrehozhatatlan mulasztás volt.

Most már késő.

Eljátszom a gondolattal: a 95 évesek páratlan nagy csapatában – Anavi Ádám, Faludy György, Fejtő Ferenc társaságában – 20. századi történelmünk részeseiként tökéletes keresztmetszetet nyújthattak volna a magyar irodalom és közírás és nagy ívű időszakáról. Nem csupán a szentelven dokumentumok, hanem a szemtanúk hitelességével.

Pintér Lajos Aradon született 1910-ben és 19 éves korától haláláig egyetlen hivatása, szenvedélye, tartós, ám szerény megélhetési forrása az írás volt.

A szülővárosában szerkesztett Erdélyi Hírlapnál kezdte az újságírói pályát, a tollforgatás olyan mestereinek holdudvarában slajpkodott, mint dr. Krenner Miklós, Zima Tibor, Major Béla. Munkaviszonya e lappal csak a dél-erdélyi magyar sajtó betiltásakor szakadt meg, 1940-ben.

A második világháború után azonnal bekapcsolódott az újjáéledő erdélyi magyar sajtó talpraállításába. A Jövő című aradi lap zenerovatának szerkesztésével bízták meg, majd Bukarestbe hívták, ahol belső munkatársa lett a Romániai Magyar Szónak, majd laputódjának, az Előrének.

Később bevallotta, rendkívül magányosan érezte magát a lapnál, a fővárosban, de kintartott, hiszen imádta a színházat és a nívós hangversenyeket. Munkája és passziója végleg Bukaresthez kötötte.

Pintér Lajos nem adta el a lelkét a hatalomnak, mikor sokan ezt tétozás nélkül megtették. Polgári életszemléletéhez, önmaga szabta erkölcsi normáihoz a végsőkig ragaszkodott. Ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy „elköltelezettsége” keréketörheti pályáját. Nem is úszta meg az újságíró társadalmat erőteljesen sújtó nagy „tisztogatásokat.” Mint politikailag megbízhatatlant lapátra tették. Erről az időszokról mesélte később, hogy a zene szeretete segítette át a félreállítás miatti tartós depresszió. Pedig aki ismerte ezt a galamblelkű úriembert, tudta, nem könnyű őt kihozni a békétüresből. Apró termete miatt „Pintyókének” becézték pályatársai, ba-

rátai. Sose orrolt érte, s arcáról csak nagyritkán tűnt el a jovialis mosoly. Nehéz anyagi helyzetből a mentőövet Sütő András nyújtotta feléje, aki a Marosvásárhelyt megjelentetett Új Élet folyóirathoz hívta. Pintér Lajos szorgalmasan írogatta zenei és színházi témájú cikkei. Időnként leutazott szülővárosába, Aradra, beült a Kultúrpalota hangversenytermébe, felkereste egykori kollégáit, akik már régen nem voltak pályaközben. Kivételes szerencsémnek tartom, hogy ilyenkor mindig találkoztunk, s fiatal újságíróként asszisztálhattam társalgásukon, hallhattam élményeiket. Váltig biztatott: írjak sorozatot az aradi magyar színjátszás történetéről, rengeteg nyersanyagot ad hozzá. Máig is bánom, hogy akkoriban elodáztam ezt a lehetőséget.

Évek múlva, immár nyugdíjasként, maga látott hozzá. A Hében cikksorozatban írta meg a paragon heverő témát. Szinte elnézést kért, amiért a nekem felajánlott témához nyúlt. Zavart mosoly kíséretében tette hozzá, hogy immár ideje van Bartókkal kapcsolatos tanulmányai kiteljesítésére, további zenei tárgyú kutatásokra is.

Nyugdíjasként valójában még többet dolgozott. Koncertkrónikákat írt a Bukaresti Rádió magyar adásának, tanulmánykötetet jelentetett meg George Enescu erdélyi és magyarországi hangversenyeiről, a Magyar Zene c. lapban írást közölt Liszt aradi koncertjeiről. És akkor még nem említettem *Az aradi tizenhárom vértanú* c. Bukarestben 1973-ban megjelent kis kötetét,

amelyben bátran nyúlt egy akkoriban többé-kevésbé tabuként kezelt témához.

A kilencvenes évek második felében még egyszer felbukkant Aradon. Egy főtéri könyvüzlet kirakatát nézegette, amikor rákösztöntem. Örültünk a találkozásnak, de elszomorított, amikor kisvártatva szokatlanul komor hangon közölte: „Úgy hiszem, nem látom többé Aradot. Nagyon kifárasztott ez a hosszú utazás. Nincs is már kihez jönnöm. Magamra maradtam.”

Bukarestben is magányosan teltek utolsó évei. A tévé magyar adásának egyik szerkesztője májusban portréfilmet készült róla forgatni. Tőle tudtam meg, hogy a romániai magyar újságírás doyenje szükös nyugdíjából roppant szerényen éldegél. Dolgozni már nincs ereje, parányi lakásából ki sem tud mozdulni. Minden öröme a zenehallgatás. Látogatója nemigen akad.

Pintér Lajos valóban magára maradt és magányosan, már-már elfeledve halt meg.

Pintyőkét nemcsak apró termete, barátságos természetete miatt gyakran ugratták.

A hetvenes években a nagy heccmester hírében álló Majtényi Erik felhívta telefonon, egy Arad megyei falusi bácsinak adva ki magát. Arra hivatkozott, hogy azt beszélék, Pintér szerkesztő úrnak szép, tágas a lakása, szívesen befogadja egy-két éjszakára földijeit. Ő nyugdíjgyűben jár a fővárosban és most élne a szerkesztő úr vendégszeretetével... Szegény Pintyőke váltig tőprengtetett, ki játssza vele a bolondját, hiszen tenyérnyi lakásában aligha fogadhatott volna éjszakai vendéget.

A hazai magyar újságírás korelnöke egész kis megszokásokkal hetvenöt évig volt a pályán. Aki tudja, kövesse!

PUSKEL PÉTER

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.

és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://ij.nyugatijelen.com>, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/10 (100 000) lej/2,50 €

+ kézbesítési díj

egy évre: 2012 Ft/18 (180 000) lej/5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmós Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Faludy György, Szócs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális

Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 23 000 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

Torontóban parkot neveznek el Faludy Györgyről

A költészet és az irodalom terén nyújtott különleges értékű alkotásainak, valamint Torontó szellemi életében játszott kiemelkedő szerepének elismeréséül a St. Mary Streeten elterülő park kapja meg Faludy György nevét.

Lehet, hogy mégis felújítják Gárdonyi szülőházát?

A vályogból épült egykori cselédházat 2003 végén kénytelenek voltak bezárni, mert olyan rossz állapotban volt. A felújításra tavaly eredménytelenül pályázott a város. A felújítás tervei készen vannak és a szükséges engedélyeket is megszerezték, így ismét pályáznak majd, mondta Krausz Gábor alpolgármester. A törekvést több civil szervezet is támogatja. A székesfehérvári polgári körök már rendeztek az emlékháznál egy jó-tékonyasági fesztivált, októberben az Agárdi Történelmi Játék és Hagyományőrző Társaság szervez adománygyűjtő rendezvénysorozatot.

Quasimodo-költőverseny

Tizenhárom évvel ezelőtt Szabó György műfordító kezdeményezésére

rendezték meg először a Salvatore Quasimodo költői versenyt, annak emlékére, hogy a balatonfüredi szív-kórházban világhírű alkotók, köztük a Nobel-díjas indiai Rabindranath Tagore és az olasz Salvatore Quasimodo költők fordultak meg és nyertek gyógyulást. Az idei Salvatore Quasimodo-emlékdíjat Kiss Dénes író, költő érdemelte ki a *Fénylik, sötét* című versével. Különdíjban részesült Tóth Krisztina *Tévtutak* című alkotása. A verseny nemzetközi díját Giuseppe Bonaviri nyerte el. A Bertha Bulcsú emlékdíj irodalmi riport kategóriájának fődíjasa Horváth Péter, különdíjasa V. Kulcsár Ildikó, oklevélben részesült Balázs Attila. Az irodalmi publicisztika kategóriában Kovács István, Tüskés Tibor, Kellei György, H. Bartha Lajos és Gyórfy László kapott díjat.

Kitüntetések a magyar dráma napján

Bozóki András kulturális miniszter Szép Ernő-díjjal tüntette ki Eörsi István író, dramaturgot és Schein Gábor költőt, műfordítót a magyar dráma napján. Eörsi az életművéért, Schein az ígéretes pályakezdéséért vehette át a rangos elismerést. A Színháztörténeti Intézetben a kulturális tárca vezetője többek között a következőket mondta: „Ezekben a napokban költségvetési vitákat folytatunk, és ilyen értelemben számomra minden nap a magyar dráma napja, azt szeretném, ha minden nap végén egy-egy megvívott csata után a dráma jövője és ne a drámai jövő bizonyosodna be.” A miniszter 50 millió forintot keretel idén is meghirdette a

Katona József drámaírói pályázatát, amely a tavalyi évadban 22 kortárs magyar dráma bemutatójára volt elég. A költségvetési megszorítások azonban a második félévi bemutatásokat veszélyeztetik – vélik a színházi szakemberek.

Szerbhorváth György díjat kapott

Szerbhorváth György az V. Vajdasági Magyar Drámaíróverseny alkalmával kapott egyenrangú első díjat Pressburger Csabával és Virág Gáborral együtt.

A megmérettetésen Szerbhorváth György *A hírsínalók, avagy hagyjuk abba az álszenteskedést, tudjuk ám mi, hogy van az* című drámáját Nagy Viktor budapesti vendégművész rendezte meg. Szerbhorváth darabja aktuális, vajdasági témát dolgozott föl élvezetes, finoman ironikus párbeszédekkel, illetve izgalmas, több szálon futtatott cselekménnyel, mely bravúros dramaturgiát a zsűri külön is méltatott.

A rendezők esetében sikerült eldönteni a sorrendet: Radoslav Milenković kapta az első, Nagy Viktor a második és László Sándor a harmadik díjat. A legjobb női szereplő Banka Ljívía, a legjobb férfi szereplő Csernik Árpád lett. Pesitz Mónika kapta a legjobb női mellékszereplő díját, Puskás Zoltán pedig a legjobb férfi mellékszereplőnek járó elismerést.

Magyar Örökség-díj Molnár Ferencnek és Szécsi Margitnak

A Magyar Örökség és Európa Egyesület által gondozott díjjal évente négy-szer korunk, valamint a II. világháborút megelőző időszak legjelentősebb magyar teljesítményeit jutalmazták. A budapesti Magyar Tudományos Akadémián szombaton megtartott díjkiosztó ünnepségen Molnár Ferenc író unokái és Szécsi Margit költő fia vették át a posztumusz odaítélt kitüntetést.

Felhívás!

Tisztelt Kiadók!

A székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó az augusztus 23-i árvíz következtében jelentős károkat szenvedett. Székelyföldön, az Orbán Balázs síremléke közelében elhelyezett könyvraktárunkat és standunkat (a teljes raktári készlettel együtt) elvitte a hatalmas áradat. Felbecsült kárunk több mint 173 000 000 lej, azaz 1 230 000 forint fölötti. Tisztelettel kérjük Önöket, hogy amennyiben könyvekkel tudnák pótolni könyvkészletünket, kérjük, tegyék meg.

Címünk: 535600 Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc), Str. Tamasi Áron u. 87., Hargita megye, RO. Telefon/fax: 00-40-266-212-703; 00-40-741-196-495 (mobil). E-mail: egk@freemail.hu; Honlap: www.erdelyigondolat.ro

Köszönettel és tisztelettel:
Beke Sándor, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó igazgatója

Meghalt Csajka Gábor Cyprian

Életének 51. évében elhunyt Csajka Gábor Cyprian, Radnóti Miklós-díjas költő, grafikus, az Élet és Irodalom egykori munkatársa.

A művész 1972-ben alapító tagja volt a Vajda Lajos képzőművészeti stúdióknak. Versei, irodalmi és képzőművészeti kritikái 1977 óta jelentek meg. *Tantracímű* verseskötete 1984-ben látott napvilágot, 1985-ben Radnóti-díjjal tüntették ki. Lengyel költők műveinek fordításával is foglalkozott. Az Élet és Irodalom széppróza rovatának szerkesztőjeként dolgozott 1986-tól 1994-ig, később szabadúszóként publikált.

Forrás: Új Könyvpiac, Litera.hu

Lapszámunk szerzői

- Acsai Roland** – 1975-ben született, Budapesten él. Költő. Kötetei: *Milyen évszak* (2001), *Természetes ellenség* (2003).
- Balázs Imre József** – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a *Korunk* szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Humor az avantgárdban és a posztmodernben* (2004, Selyem Zsuzsával közösen).
- Borbély Szilárd** – 1964-ben született Fehérgyarmaton. Költő, író. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanít. Legutóbbi kötete: *Berlin – Hamlet* (2003).
- Bréda Ferenc** – 1956-ban született Déván, költő, író, műfordító, kritikus. Legutóbbi kötete: *Golanía Magna* (2005).
- Danyi Zoltán** – 1972-ben született Zentán. Író, költő, műfordító. Könyvei: *Szívások, Ácsúszik kébbe, Pszichoszomatikus életrajzok*. Angolból fordít, legutóbb Salman Rushdie és J.C. Powys esszéit.
- Darvasi Ferenc** – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.
- Fejtő Ferenc** – 1909-ben született Nagykanizsán. Párizsban él, Széchenyi-díjas író, újságíró, történész. Legutóbbi kötete: *Emlékek életrajza* (2002).
- Fekete J. József** – 1957-ben született Bácskossuthfalván. Zomboron él, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *P. O. S. T – Szentkuthy Miklós és művei* (2005).
- Füzi László** – 1955-ben született Lővön. Irodalomtörténész, kritikus, a *Forrás* című folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A semmi közelében* (2003).
- Gutási Éva** – 1989-ben született a Vajdaságban. 1991-től Magyarországon él. 11 éves korában kezdett komolyabban foglalkozni versírással, 14 éves korában már megjelent első kötete *A halál hívése* címmel.
- Hajós János** – 1976-ban született Kolozsváron, a Zenekonzervatórium diákja.
- Hegedős László** – 1936-ban született. Költő, újságíró.
- Illyés István** – 1973-ban született Nagyváradon, teatrologus. Magiszteri képzésben részesült a BBTE irodalomelmélet tanszékén (2002). Az LKKT, a Független és a Krónika közölte kritikáit.
- Jancsó Miklós** – 1946-ban született Kolozsváron. Író, színművész, tanár. Legutóbbi kötete: *Tömegszereplők* (2000).
- Kovács Katáng Ferenc** – 1949-ben született Nyíregyházán, a BME-n szerzett villamosmérnöki diplomát, 1982 óta Norvégiában él, jelenleg az oslói egyetem médiamérnöke. Filmes, író, fordító, festő, irodalomszervező. Legutóbbi kötete: *Tiszta szívvel* (2004).
- Kutszegi Csaba** – 1957-ben született, a Színház folyóirat táncrovat szerkesztője.
- Márkus Barbarossa János** – 1955-ben született Szilágyozoványon, képzőművésznek tanult, így lett belőle profi zenész, zeneszerző, szövegíró, hangszerkészítő, s főleg életművész. Eddigi termése közel négyszáz dal, több ezer „grafirka”, zománc-mű, festmény, néhány tucat performance, hét verskötet.
- Márton László** – 1959-ben született Budapesten, író, drámaíró, több mint egy tucat kötete jelent meg, tevékenységét számtalan díjjal – József Attila, Déry Tibor, Füst Milán stb. – jutalmazták.
- Mészáros Urbán Szabó Gábor** – 1978-ban született Győrön él.
- Mogyorósi László** – 1976-ban született Nyíregyházán. Nagykállóban él. 2004-ben szerzett diplomát a Nyíregyházi Főiskola német nyelvtanár szakán. Készülő kötete a JAK kiadásában jelenik meg.
- Nagy Attila** – 1954-ben született Nagyenyeden. Költő, orvos, több kötet szerzője.
- Oberten János** – 1944-ben született Aranyágon (Temes megye), író, újságíró, színikritikus, a Román Írószövetség tagja. Legutóbbi kötete: *Bádogszeműveg* (novellák).
- Papp Attila Zsolt** – 1979-ben született Lugoson. A kolozsvári BBTE filológia karán végzett 2002-ben. Kötete: *A Dél kísértése*.
- Papp Endre** – 1967-ben született Szeghalmon, kritikus, a *Hitel* című folyóirat szerkesztője. Kötetei: *Megállni a megértésnél?* (2001), *Névjegyen I.* (2001), *Névjegyen II.* (2004).
- Per Helge** – 1945-ben született. Neves svéd költő, esszéista, műfordító, a svéd írószövetség választmányi tagja. Tizennégy verseskötete jelent meg eddig.
- Pécsi Györgyi** – 1958-ban született Zalaszentgróton. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Könyvpiac főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvassz próbák 2* (2003).
- Puskel Péter** – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi könyve: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).
- Schein Gábor** – 1969-ben született Budapesten. Költő, író, kritikus, műfordító. Legutóbbi kötete: *Panaszének* (2005).
- Sebők Zoltán** – 1958-ban született Szabadkán (Jugoszlávia). 1976 óta publikál rendszeresen képzőművészeti, filozófiai, mitológiai és más tárgyú esszéket, tanulmányokat, bírálatokat. Eddigi publikációi mintegy 350 bibliográfiai egy-egyet tesznek ki.
- Serbán Brigitta** – 1980-ban született Budapesten. A Szegedi Egyetem magyar szakán végzett, a budapesti Kolibri Színház művészeti titkára.
- Szilágyi Zsófia** – 1973-ban született Cegléden, irodalomtörténész, kritikus, a Veszprémi Egyetem tanára.
- Tóth Erzsébet** – 1951-ben született Tatabányán. Költő, esszéista. Legutóbbi kötete: *Camus napsütése* (2005).
- Tözsér Árpád** – 1935-ben született Gömörpéterfalán. Költő, műfordító, kritikus, irodalomtörténész, publicista. Legutóbbi kötete: *Finnegan halála* (2001).
- Zólya Andrea Csilla** – 1978-ban született Székelyudvarhelyen. Kolozsváron pedagógia-magyar szakot végzett. Elsőéves doktorandus a BBTE Újságírás Tanszékén.

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről

Interjúk – szemlék – kritikák – újdonságok – hírek

KÖNYVPIAC

Az októberi szám tartalmából

Interjú Lázár Ervinnel

Kritikák a magyar és a világirodalomról

Elfriede Jelinek, Ivan Olbracht,

Marsall László, Szálinger Balázs könyvéről



Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

www.ujkonyvpiac.hu